

ЖИТТЯ – це дні, які запам'ятовуються...

Це майже однорідна суміш нісенітниць і від особистих ідей, і дуже важко розрізнити де що, тому що говорять про це розумні люди: вони не дурні.

Дуглас Хофштаутер

**Життя –
це дні, які
запам'ятовуються...**

**КЛУБ ІМЕНІ
МИКОЛИ АМОСОВА
ПРИ КИЇВСЬКОМУ
БУДИНКУ ВЧЕНИХ
1994–2014**

Київ 2015

УДК 821.1Г1.1(477) ББК 84(4Укр=Рос)Г-4
Ж71

Ініціатори створення збірника-альбому: академик М.В.
Новіков, професор Л.Є. *Корнілова*

Укладачі

В.Б. Бігдан, І.В. Вельбицький, В.Г. Гурович, Т.І. Малашок
Відповідальний редактор *Б.М. Малиновський*

Життя – це дні, які запам'ятовуються...

**Клуб імені М.М. Амосова при Київському Будинку вчених
НАНУ : 1334–2014. — К. : Трэвелбук, 2015. — 132 с. : ил.**

Збірник-альбом присвячена діяльності Клубу ім. М.М. Амосова у 1994–2014 роках. За ці 20 років у Клубі пройшло понад 200 зустрічей із представниками громадської, урядової та політичної еліти країни. Ці зустрічі, як у дзеркалі, відобразили події, що відбувалися і в Україні, і в Клубі.

Ідея створення збірника-альбому народилася спонтанно, тому матеріал підібраний, виходячи з ситуації, що склалася в Клубі в останнє двадцятиріччя.

В оформленні збірки використано репродукції картин Мауриця Корнеліса Ешера.

УДК 821.1G1.1(477)
ББК 84(4Укр=Рос)G-4

Передмова

Київський Будинок вчених НАНУ засновано у 1927 році в колишньому Клубі актора, на розі вулиць Пушкінської та Прорізної (Свердлова). З листопада 1943 року перебував на вулиці Карла Лібкнехта (нині - Шовковична). В 1944 році, після повернення установ Академії наук УРСР з евакуації до Києва, постало питання і про відродження Київського Будинку вчених. Колишня будівля була зруйнована. Дружина віце-президента Академії наук УРСР О.В. Палладіна звернулася до М.С. Хрущова (тоді голові Раднаркому УРСР), з яким була знайома особисто. Під Будинок вчених виділили старовинний двоповерховий будинок №45 на вул. Володимирській, де з лютого 1945 року Київський Будинок вчених відновив свою роботу.¹

Історія Будинку вчених включає чимало пам'ятних подій. Кілька сторінок із неї – епопея появи та діяльність Клубу імені М.М. Амосова. Дні, проведені у Клубі, надовго запам'ятаються учасникам зустрічей та запрошеним на засідання гостям.

Спочатку Амосовський клуб називався "Зустрічі по п'ятницях" і виник випадково у 1994 році з ініціативи члена-кореспондента НАНУ Б.М. Малиновського, підтриманою групою вчених, до яких було запрошено і 80-річного Миколу Михайловича Амосова. Учасники Клубу не ставили завдання зібрати до Клубу лише членів Академії. І все-таки поява серед учасників М.М. Амосова та інших відомих вчених (П.П. Толочко, Д.В. Затонського, Ю.О. Митропольського, М.В. Новікова, В.С. Королюка, О.О. Созінова, О.В. Палагіна, В.Г. Ніколаєва та ін.) зіграло ключову роль і дозволило залучати до Будинку будь-яких гостей. Оскільки на початку 1990-х років ситуація в Україні була не дуже зрозумілою, то на зустрічі запрошували гостей, які могли пояснити ситуацію, що склалася в країні. Це було початковою метою Клубу.

Сподіватимемося, що видання збірки-альбому стане щорічною традицією у роботі Клубу імені М.М. Амосова.

Перші гості

В гостях в перші 10 років в Клубі - бували: Леонід Данилович Кучма, Леонід Макарович Кравчук, Віктор Андрійович Ющенко, Олександр Олександрович Мороз, Євгеній

¹ Надана будівля була збудована у 1892 році за проектом відомого київського архітектора А. Хойнацького для підприємця Василя Степановича Качали. Особняк був із каретною частиною, великою залою для балів і спочатку призначався для здачі в оренду можливим киянам.

Кирилович Марчук, Віктор Михайлович Пинзенек, Наталія Михайлівна Вітренко, Юлія Володимирівна Тимошенко, Олександр Олександрович Омельченко, Петро Миколайович Симоненко, Михайло Миколайович Горинь, ряд представників української діаспори, послы Великобританії, Норвегії, Росії, Німеччини, Канади, Польщі, Белоруссії, багато вчених: П.П. Толочко, П.Г. Костюк, В.С. Королюк, В.М. Геєць, М.В. Попович, Ю.М. Пахомов, В.П. Семіноженко, М.З. Згуровський та багато інших. Десять разів виступав М.М. Амосов: три рази – як тренуватися, щоб продовжити життя; про ідеологію для України; про світовий розум; про результати соціологічного опитування (було отримано і опрацьовано 10 тисяч відповідей). Звичайно за перші, 10 років ХХІ століття, які потім наступили, відбулися суттєві зміни, проте результати анкетування можуть бути певним орієнтиром,

прикладом для майбутніх соціологічних досліджень. Коли настало десятиліття Клубу нас поздоровив Б.Є. Патон, який всі роки цікавився діяльністю Клуба.

Лише перелік прізвищ гостей Клубу говорить про те, що ми мали змогу отримати – і отримали – достатньо повну інформацію про становище в країні.

За перші десять років у Клубі побувало понад 150 гостей. За друге десятиліття їхня кількість зросла до 250. В останні роки нашими гостями були В.М. Литвин, Ж.І. Бебешко, В.Т. Грищенко, В.С. Огрязко, Е.В. Луговський, ряд вчених з інститутів соціологічного профілю, космонавти та ін.

Спочатку в роботі Клубу брали участь 26 вчених, половина з них – члени Академії, інші доктори та кандидати наук. Нині кількісний склад Клубу залишився тим самим, хоча майже половина членів Клубу пішли з життя, в тому числі незабутній Микола Михайлович Амосов. Про нього як людину та його роль як вченого, який високо підняв престиж Клубу в 1990-ті роки, хотілося б сказати особливо.

Мій АМОСОВ

Галина Стрижак-Світцер – директор
Київського Будинку вчених НАН України в 1989–2006 рр.

В серпні 1994 року до мене зайшов член-кореспондент НАН України Борис Миколайович Малиновський, з яким ми не були до цього знайомі. Він розповів мені, що група вчених на чолі з Миколою Михайловичем Амосовим збираються на так звані клубні зустрічі за прикладом Англійського Клубу, куди запрошуються відомі люди у своїй галузі, де обговорюються теми широкого спектру від політики до мистецтва.

Надійшло прохання дати притулок клубу в Будинку вчених. Іншої відповіді окрім "зрозуміло, так" бути не могло.

Так у вересні клуб "По п'ятницях на Володимирській" (після смерті М.М. Амосова клуб імені М.М. Амосова) розпочав свою історію в стінах Будинку, головною домінантою в діяльності якого був саме клубний формат роботи за інтересами для вчених, інтелігенції, просто кийвської публіки, для яких Будинки вчених став воістину інтелектуальною нішою.

На першому ж засіданні клубу Амосов сказав мені: "Легко запам'ятати твоє ім'я по батькові, таке було у моєї першої дружини".

Так склалося з перших зустрічей, що кожен член клубу мав своє улюблене місце. М.М. Амосов завжди сидів на дивані в камінній, де всі роки проходили зустрічі, поряд із чл. кореспондентом НАН України О.Г. Івахненко та професором З.Л. Рабіновичем. Високий стиль Англійського Клубу нам був не під силу. Члени клубу здавали річний клубний внесок у розмірі 20 гривень, що дозволяло нам скромно пригощати гостей чаєм із самовару. Головне було купити гарне свіже печиво. Цю місію завжди брала на себе. Амосов із задоволенням випивав чашку чаю і іноді казав: "Яке в тебе сьогодні смачне печиво!" Правда, гості часто приносили з собою коробочку цукерок, іноді й коньячком балували. За традицією клубу відзначали ювілеї його учасників, якщо виповнилося 80 років. Володимир Семенович Королук, відомий український математик, на своєму ювілеї у 2005 сказав: "Дякую Господу Богу, що дожив до такого високого віку, що став виїзним, можу читати лекції в європейських університетах. Життя вдалося". Таких ювілеїв було багато і сумні моменти відходів у інший світ теж були.

По п'ятницях ближче до 16 години, часу початку засідання, завжди виглядала з вікна кабінету на алею, що веде до Будинку, щоб не пропустити М.М. Амосова. Пряма хода, невеликий крок. Завжди спускалася вниз у вестибюль або навіть виходила надвір і вітала його. У відповідь завжди: "Доброго дня, люба!"

Якщо пропускала його появу, то вже в кабінеті, вітаючись з ним, говорила чергові "приємності", на що він мені відповідав: "Що ти мені як панночці говориш. Старий я вже".

Всі роки я дуже пильно спостерігала за його реакцією на виступи гостей клубу. Він темпераментно реагував на повідомлення, а їх за багато років засідань було понад півтисячі від політиків, дипломатів, науковців до діячів культури, мистецтва та просто надзвичайно оригінальних людей, які зробили якусь ідею змістом свого життя. Його розумні очі самі говорили за себе. Він сидів і, здається, був занурений у себе, але було зрозуміло, що слухає уважно. Коли інформація була нецікавою для нього, риси обличчя загострювалися, і воно втрачало свою рухливість.

Після закінчення виступу гостя розпочиналося обговорення теми членами клубу і за Амосовим негласно було останнє слово. Прямий у своїх судженнях, який не боявся висловити свою точку зору, він міг сказати виступаючому: "Дурниці ви говорите" і коректно, лаконічно з цифрами викладав своє бачення цієї проблеми.

Перша зустріч після літа. Вітаємося, він обіймає мене і питає: "Якась ти худа, Галиночко!". – "Так із вас беру приклад, Миколо Михайловичу". – "Це мужик має бути худим, а баба має бути кругленькою". Так тривало багато разів, поки він не зрозумів, що я ображаюся. "А ти сало їси?" - запитав він. - "Ну можу раз на місяць з'їсти бутерброд". – "Їж більше сала", – запропонував Микола Михайлович. – "Не вийде. Батьківські гени". Подумав трохи і сказав: "Ти права".

Микола Михайлович із доповіддю після 2-річного експерименту з переходу з лінії 80-річного на лінію 70-річного. На дошці діаграми, цифри, в руці маленькі листочки з тезисами доповіді. Видно було, що він трохи хвилювався, а як прийме академічна тусовка. Весь час поглядав на годинник, а він із тих людей, які поважають як свій, так і чужий час, хитав головою, говорячи: "Щось я вже багато забрав у вас часу". До закінчення своєї належної години довів, що щоденними вправами можна досягти позитивного фізичного ефекту і відтягнути неминуче старіння організму.

Один із знайомих професорів якось розповів мені, що за прикладом Амосова зробив 2000 вправ, результатом яких було лише одне бажання – лягти в ліжку.

У журналі "Огонек" велике інтерв'ю з Амосовим про його систему вправ, здоровий спосіб життя з фотографіями, де він із дружиною, онукою. На одній з них амосовські гантелі в чохлах з ситечка в квіточку. Запитую: "А це що?" - "Ти що не розумієш, а якщо гантелі мені на ноги впадуть, ось дружина і пошила мені чохла". - "А я все ніяк не можу купити собі гантелі". – "А тобі вони навіщо?" – "Займатися". Мені вже 45. 6 грудня. День народження Амосова. Телефоную додому. Трубку бере онука Ганна. Прошу покликати дідуся. Вітаю. Кажу чергові слова "бажаю бадьорості", потім він мені відповідає: "Ну що ти говориш".

В одну з п'ятниць гостею була Лариса Михайлівна Пастух, поетеса, активний член Будинку, яка багато разів виступала зі своїми поетичними вечорами. Тема "Лев Толстой". Її враження від семінару для поетів у Ясній Полянці. Розповідь була емоційна, місцями навіть пристрасна, що характерно для неї, людини творчої. Микола Михайлович як ніколи був дуже живий, який щиро сприймає її слово. Йому як письменнику було цікаво поринути у філософські пошуки великого російського письменника.

Як одягався, йдучи до Будинку? Взимку приходив у не утепленій коричневій курточці та в'язаній темно-синій шапочці, яку, мабуть, пам'ятають кияни. Якщо була ожеледиця, то хтось із членів клубу проводжав його додому. З весни до осені в костюмі, по погоді доповнювався плащем. Іноді парасольку прихоплював.

Вручали в "Україні" йому та Борису Євгеновичу Патону "Зототу фортуна". На одному із засідань розповідає: "Чуть не впав на сцені, добре Борис Євгенович допоміг мені, бо був би лише сором".

Коли Борис Євгенович зламав шийку стегна, катаючись на водних лижах, і лежав у Феофонії, Микола Михайлович відвідав його і розповідав на клубі: "Яка сила волі у цієї людини. Вже тренується через який біль ходить. Куди мені до нього!" Думаю, що ці дві унікальні особи сучасності були весь час у якомусь стані змагання стійкості духу та творчого довголіття. Борис Євгенович успішно продовжує експеримент Амосова з творчого довголіття.

Навесні у Будинку Амосову стало погано із серцем. Потім розповідав мені: "З ранку в інституті конференція. Втопився. Хотів у тебе вниз у вестибюлі посидіти, та якась тітка розклала свої книжки". Піднімаючись на другий поверх у камінну, де мало пройти засідання клубу, майже впав, але хтось із співробітників підхопив його. У виставковому залі спорудили зі стільців подобу ліжка та поклали його. Професор В.М. Ніколаєв упорснув йому в горло серцевий аерозоль. Викликали "швидку". Приїхали дві. Отямився швидко. Неймовірна могутність організму.

Попросив зробити гарячого чаю. Лікарі наполягали відвезти його додому, потім він відповів: "Дурниці. Я йду на засідання клубу. Так, не трепіться, панове, що Амосову було погано". Встав з імпровізованого ліжка трохи блідий і направився до камінної на чергову розминку розуму.

У травні приніс 2 книги "Голоси часів" та "Мій світогляд". Надписав усім. У моєму екземплярі "Голоси часів" написав: "Дорога Галиночка. Ваш "Будинок" став для мене притулком для тренування розуму. Дякую".

Зібрався до Німеччини на заміну клапана. Прощаючись, сказала йому: "Даємо вам 3 місяці і 1 вересня чекаємо у Будинку на клубі". Через тиждень після від'їзду Борис Миколайович, прийшовши до клубу, розповів, що дзвонила Катерина Миколаївна

з добрими новинами. Операція пройшла успішно.

Ставлення до релігії протягом усього життя дуже складне. Часто на засіданнях клубу, коли мова заходила про релігію, говорив: "Мораль низька у суспільстві, звідси – криза у всіх сферах суспільного життя. Потрібна релігія для народу, потрібні певні поведінкові канони".

На останньому засіданні 1999 р. з доповіддю "Наука і релігія" виступала Ірина Платонівна Білецька, лінгвіст, філософ, автор документальних фільмів "Людина у відношенні з Богом та сучасною цивілізацією". Для Амосова слово "Бог" - дефініція, створена все-таки людиною.

Дату відсвяткували розкішно. У Білому залі накрили столи із шампанським, цукерками, бутербродами. Було близько 50 чоловік. Усі дві години засідання, навіть цього вечора наш беззмінний президент клубу Борис Миколайович Малиновський не додав жодної хвилини додаткового часу, члени клубу говорили. М.М. Амосов говорив найдовше, всі віддавали шану йому. Мені чомусь здалося, що вона була трохи сумною, він говорив про себе та про час. Філософськи мудро, точно, як тільки Амосов міг говорити і розповісти нам про буття та людину в ньому.

Три життя Миколи Амосова

Малиновський Борис Миколайович –
організатор та керівник Клубу імені М.М. Амосова

У ці роки до його багатьох унікальних книг "Думки і серце", "Записки з майбутнього", "Книга про щастя та нещастя" додалися інші: "Подолання старості", "Голоси часів", "Експеримент" (омолодження через великі фізичні навантаження), "Батькам про дітей" (перевидання), "Мій світогляд", "Ідеологія для України".

Чим він запам'ятовувався членам Клубу?

- Глибиною та точністю його оцінок про виступи на Клубі високих гостей.

- Скромністю. Ніколи не наголошував і не говорив про свої

заслуги.

- Своєю прямоотою - міг сказати, наприклад, Є.К. Марчуку, який став прем'єром: "Я думав, що Ви залізною рукою розправитеся з криміналом. А Ви не зуміли!" Це при всіх!

- Або – гостю, доктору наук, який стверджував у своїй книжці про близькість Біблії до основних положень кібернетики: – "Як Ви могли, маючи вищу освіту, написати таку книгу! Більшої нісенітниць я ще не чув!" (Це один на один).

Одному видному політику, який однобоко і упереджено доказував свою правоту, на його запитання – чому Ви, Микола Михайлович, мовчите, відрубав: – "А що мені говорити!? Ви ж людина зашорена! Переконати Вас неможливо!"

Або Н.М. Вітренко: "Ви – романтик, нічого у Вас не вийде, а йдучи й прощаючись, додав: - А Ви – все-таки чудова жінка!" і т.д.

Пам'ятаю, посол Великобританії, підбиваючи підсумок зустрічі, активним учасником якої був М.М. Амосов сказав: – "Ніколи не думав, що мені доведеться сидіти на такому гарячому стільці!"

Микола Михайлович відрізнявся прагненням підтримати людей, навіть якщо вони (за наївністю чи недомислом) помиляються. Проявляв справжню турботу про людей, про Україну загалом. Про це переконливо говорять не лише чотири тисячі операцій на серці, проведених ним, а й його численні книги, у тому числі про роботу в польовому шпиталі, де він прооперував 6000 поранених.

За перші десять років він пропустив лише дві зустрічі. Був неординарний, проникливий, унікальний у своїх репліках та оцінках, виступах.

Його приклад – другим наука

Приклад М.М. Амосова та інших активних учасників зустрічей говорить про велику роль видатних вчених у роботі Будинку вчених НАНУ. Цікаво відзначити те, що сам Микола Михайлович не вважав участь у роботі Клубу тягарем, а навпаки був вдячний за регулярне спілкування, що дозволяє, після виходу з роботи, вести звичний спосіб життя, продовжуючи спілкуватися з багатьма людьми, не замикаючись у собі самому. До речі, ювілей членів Клубу відзначалися лише починаючи з 80-річчя. Ювілей Будинку вчених відзначався лише тоді, коли Будинок "дожив" до 80 років.

Залишається додати одне: Микола Михайлович, прожив три життя – хірурга, письменника, громадського діяча (1913-2002) і продовжує четверте – віртуальне життя в Інтернеті, знайшовши безсмертя у своїх чудових книгах.

В результаті зустрічей учасники побачили та обговорили спільно з гостями цілу панораму подій у політиці, науці та культурі за останні 10-річчя ХХ століття, причому бесіди велися відверто,

незважаючи на обличчя, без запрошення представників газет та телебачення.

Основні підсумки та висновок М.М. Амосов підвів і опублікував у монографії "Мій світогляд"² (наводяться нижче).

Події в Україні

"Про нашу українську кризу писалося так багато, що я обмежусь лише переліченням ключових подій.

Незалежність у 1992 р. – ейфорія надій. Розрив зв'язків, падіння службової дисципліни. Відкриті кордони – дешевий імпорт – витіснення своїх товарів. "Шокова терапія" – величезна інфляція, втрата заощаджень. Знецінення реальних зарплат та пенсій. "Нові українці": номенклатурна приватизація, нажива на експорті та різниці цін – "рахунки у Швейцарських банках" – вілли та мерседеси. Акціонерні товариства, "червоні директори" держпідприємств та нерозберіха з міністерствами, розвал управління промисловістю. Невдачі із інвесторами. Проте банкрутств немає – заводи не закрилися, хоча не працюють. Робітники не звільняються, безробіття мале, тільки зарплату не платять. "Соціальна сфера" – культура, школи, інститути, наука також збережено, але фінанси зрізані у 3-5 разів. Лікарні рятують гуманітарна допомога.

Інфляція зупинена у 1995 р. девальвацією валюти, проте без ефекту на економіку: до 1999 р. ВВП упав уже на 60% становив у 1998 р. трохи більше однієї тисячі доларів на душу проти 25-30 тис. у США та Європі.

Заради справедливості слід зауважити, що погані показники у довідниках ООН та Світового Банку значною мірою пояснюються тіньовою економікою, що становить 40-50% загального об'єму виробництва, і не попадає у статистику – податки з неї не сплачують. Країна живе у борг: Міжнародний валютний фонд, "піраміда" облігацій внутрішньої позики (ОВРС), несплата Росії та Туркменії за нафту та газ, заборгованість працівникам бюджетної сфери. Податки душать підприємства – до 80% від прибутку, але збирають – половину. Утрималося лише виробництво металу та хімія, вони дають гроші на "критичний імпорт". Однак енергоємність одиниці валового продукту – за таблицями Світового Банку – у 10 разів (!) вища, ніж у США та Європі та втричі вища, ніж у Китаї. (Цифри перебільшені через тіньову економіку). Реформовані колгоспи скоротили продуктивність на 60%. На щастя, города значно компенсували втрати. Голоду немає, але дохід половини населення нижчий за прожитковий рівень. Легка

² Н.М.Амосов. Мировоззрение. Образовательно-издательский департамент РУНЦ "ДИНИТ", 2002.

промисловість зменшилася в п'ять разів, харчова – втричі. Товарів достатньо – імпорт. Попит малий – немає грошей: Доходи на душу за статистикою складають 60 доларів на місяць, це менше половини радянського часу. Щоправда, за розрахунками споживання, за покупками – виходить на третину більше – добавка йде від тіньової економіки. Нерівність 1:15. Бідствують самотні пенсіонери, дрібні службовці та багатодітні сім'ї. Інтелігенція – "виживає". Молоді та здібні емігрують.

Що думає народ? У 1997 р. я повторив свої газетні опитування 1989-1991 р.р. Спільно із фондом чл.-кор. НАНУ Б.М. Малиновського ми опитали громадян України за 40 пунктами. Отримало 10000 відповідей. В.Б. Бігдан та Т.І. Малашок їх обробили. Цифр – маса. Наводжу деякі дані, вважаючи, що вони суттєво не змінилися і через два роки, оскільки становище країни не покращало.

"Дуже бідно" живуть - 5%, "бідно" - 39%, "задовільно" - 52%, "добре" - 3%. Хочуть виїхати за кордон: "на деякий час": - 16%, "на зовсім" - 5%.

"Повна та часткова довіра": Президенту та уряду – 23%, Верховній Раді – 8%, місцевій владі – 1%, Руху – 17%, комуністам – 20%, усім партіям центру – 3%, ЗМІ – 18%, суду -5%. Але – 33% – нікому!

Національне питання: за "рівність націй" – 76%, за "перевагу українцям" – 17% (73% анкет надійшло від українців).

"Куди йти Україні"? У Європу – 44%, у Росію – 16%, в рівній мірі – 20%, не визначились – 20%, за вступ до НАТО – 27%, за союз із Росією – 20%, нейтралітет – 24%, не знають куди – 23%. Окремо молоді (до 40 років) до Європи – 56%, до Росії – 9%, не знають – 36%.

"Стратегія політики": "більше соціалізму" – 29%, "більше капіталізму" – 30%, решта не визначилась.

За капіталізм висловлюються молоді – 38%, старші – 26%. За соціалізм – молоді – 15%, пенсіонери – 45%, решта – не визначилися.

За президентську республіку – 37%, за парламентську республіку – 12%, за Ради – 32% за диктатуру лідера – 12%.

"Причини слабкості влади": нечесність та кар'єризм політиків – 67%, дії мафії – 47% (інші причини – менші).

"Громадська активність": готовність страйкувати – 7%, мітинги, пікети – 14%, збори – 17%, приватні розмови – 45%, не відповіли 16%.

"Погляд на майбутнє": покращення за 2-3 роки – 8%, за 5-10 років – 45%, буде ще гірше – 30%, можливий соціальний вибух – 38%, Україна досягне європейського рівня – 23%, наздогнати Європу неможливо – 30%.

У мене є друзі-підприємці. Ось що вони говорять про наш

капіталізм. Зрозуміло, це лише мала частина сумної дійсності.

Західні інвестори не йдуть – бояться бюрократії, корупції чиновників, грабіжників, мінливих законів, поганої інфраструктури, високих витрат на соціальну сферу. Прибутковий податок для іноземців свого часу знизили, але багато інших поборів залишилися. Це ПДВ, відрахування до соціальних фондів – 35% від фонду зарплати. Ще багато місцевих податків. Так і набирається 70-80%. Заборонено вивіз прибутку та продукції. Землю під завод купити не можна – лише оренда. Свої банки дуже слабкі, а закордонних не пускають – кредити не доступні. Звільнити недбайливого працівника дуже складно, а соціалістична зрівнялівка та утриманство відучили людей чесно працювати. Чиновники та робітники відчують до господаря "пролетарську ненависть". Загалом це називають "поганий інвестиційний клімат". У 2000 році Президент і Уряд обіцяють змінити обстановку, але поки що (на середину року) зрушень немає.

Щодо тіньової економіки. Її суть: "готівка" (розрахунки готівкою), "подвійна бухгалтерія", "давальництво", бартер, взаємозаліки, неплатежі. Завод працює, а за документами – стоїть. Отже, податок нема з чого платити: Директор може на всьому цьому нажитися, робітника без зарплати – підгодувати, чиновнику – хабар дати. Виходить, що "тінь" вигідна всім: Можливо, й державі? (Без "тіні", як би можна по року витримувати трудящих без зарплати?)

Дуже важливим є падіння моралі. Вона і при Радах не була високою, оскільки не вірили в Бога, але все ж люди відчували відповідальність перед товаришами по роботі, суспільством, навіть перед батьківщиною та ідеєю комунізму. Тепер ідеологія змінилася. Кажуть: в основі – особистість, а колектив та ідеї – дурниця. Це означає – роби, що хочеться, хапай, де можна: культ тваринного егоїзму. Хоча багато хто оголосив, що повірив у Бога, але поки що це лише декларації, а не зрушення в поведінці.

Низька мораль: немає совісті, честі, обов'язку, відповідальності, навіть елементарної працелюбності. А для багатьох – це вже хабарі, дрібні крадіжки. Ще далі – пограбування, насильство, аж до вбивств на замовлення. Злочинність зросла у 2-3 рази. Але не лише це. Якість "робочої сили" теж дуже низька – соціалістична зрівнялівка та утриманство відучили людей інтенсивно та чесно працювати ("вони вдають, що платять, а ми вдаємо, що працюємо").

Параліч влади. Наша економіка виявилася заручницею демократії: парламентарії не можуть ухвалити жорсткі закони з особистих інтересів, відмінностей в ідеологіях та страху, що в наступні вибори їх не оберуть. Або взагалі, скинуть достроково. Президент не може застосувати силу, по-перше, за конституцією, по-друге, зі страху показатися недемократичними перед Америкою

та Європою, що гарантує незалежність від агресивної Росії. Та й такої сили немає в уряді.

Ідеологія для України

Як вийти із кризи? Заходи оздоровлення економіки пропонують у багатьох напрямках. Виберу ті, що здаються мені очевидними. Навіть сам перелік звучить наївно: якщо все відомо, то чому не реалізовано? Знову винна самоорганізація: за кожним пунктом стоять сили опору та ймовірні негативні наслідки. Можливі гальма я вкажу в дужках по кожному пункту.

1. Утримувати курс гривні (В.А. Ющенко довів, що це можливо).

2/ Домагатися ефективних приватних власників, із контрольним пакетом акцій – через грошову приватизацію з торгів, з контролем виконання умов продажу. (Це довгий і важкий процес, років на п'ять, враховуючи все, що сказано про "тінь".)

3. Націоналізувати неефективні вже раніше приватизовані підприємства. (Так само сумнівно, з тих же причин що й у пункті "2". Має бути тривала (роки!) процедура в судах, оскільки власники чинитимуть опір.)

4. Посилити управління державними заводами та тими, де державі належить контрольний пакет акцій. Потрібна нова система призначень керівників – конкурс, договір, контроль. (Сумніви ті самі: "червоні директори" набрали великої сили, міністерства слабкі і неповоротливі, а закони про працю не дозволяють очистити колективи від баласту: профспілки будуть чинити опір. Терміни та ефект заходів визначити важко.)

5. Центральне планування у промисловій політиці необхідне, оскільки потрібні державні капіталовкладення та перебудова структури промисловості під реальну ринкову економіку. (Створення апарату та програм планування залежить від інтелекту уряду і потребує кількох років. Досвід Держплану втрачено, та й не придатний для ринкових умов.)

6. Зменшити податки на підприємства. Підвищити їхнє збирання. Міра необхідна, але важка. (Радикально знизити податки – значить сьогодні збільшити дефіцит бюджету, а підвищення виробництва треба чекати кілька років... Їх треба якось прожити! І ще: ухилятися від податків не перестануть, навіть після їх зниження. Така вже совкова мораль: обман держави не вважається гріхом. Забезпечити контроль і суворо судити винних теж неможливо – їх забагато, та й закони слабкі.)

7. Дуже важливо викоринити тіньову економіку. (Про труднощі я вже писав: одразу вплинути на всіх учасників "тіні" неможливо.)

8. Запровадити комп'ютерний контроль доходів платників податків та прогресивний податок на нерухомість. До мінімуму

обмежити пільги з податків. (Міра зустрине опір на всіх рівнях. Наприклад, більшість начальників розбагатіли і гальмуватимуть справу.)

9. Підвищити митні тарифи для захисту продукції тих підприємств, які ще здатні до ефективної роботи. (Вимагає серйозних розрахунків, оскільки ефект "захисту" спрацює не швидко, ціни на ринку підвищаться, імпорт скоротиться, фінанси держави та споживачі постраждають.)

10. Ввести вибіркове регулювання цін на продукцію, що "захищається". Це необхідно для компенсації витрат від "захисту виробника". (На жаль, втручання у ціни завжди небезпечно своїми психологічними наслідками: ажіотажним попитом та дефіцитом.)

11. Полегшити процедуру банкрутств. (Дуже суттєвий захід, але важковиконуваний, оскільки збиткових виробництв – маса, закон важкий, судові процедури повільні, реалізація вироків утрудняється законами про працю.)

12. Провести повсюдне скорочення штатів – зі звільненням непотрібних працівників у всій сфері бюджету та держпідприємств. Легалізувати приховане безробіття на непрацюючих підприємствах. (Все це виключно важко, оскільки викличе масовий опір трудящих та Верховної Ради. Потрібна поступовість – розтягнути процес на кілька років.)

13. Спробувати ввести громадські роботи для безробітних (Сумний факт: наші безробітні не підуть на дорожні роботи, навіть за пристойну зарплату, як пішли в США за Рузвельта, тим більше, що багато хто вже звик жити в злиднях і нічого не робити.)

14 Скоротити витрати бюджету: на штати управління, Чорнобиль, дотації на житлово-комунальне господарство (ЖКГ) за адресної допомоги бідним, необґрунтовані пільги. Закрити збиткові шахти. (Все це – стара й безнадійна мрія адміністраторів. Перешкоди будуть з усіх боків: "чорнобильці", бюрократія, шахтарі, квартиронаймачі (за об'єктивної бідності багатьох), "пільговики" – колишні начальники. Тому міра – майже нереальна для економії державних витрат і дуже вибухонебезпечна для кандидатів на виборах.)

15. Домогтися своєчасної оплати за електрику та газ. Стягнути старі борги. (Майже неможливо при поганому фінансуванні бюджетних організацій та затримках зарплати працівникам.)

16. Посилити боротьбу з корупцією та злочинністю. Гасло це звучить як заклинання. (Міра настільки ж необхідна, як і важка для виконання. Потрібно посилити закони, підняти економіку, зменшити безробіття, посилити виконавчу владу, підвищити мораль. Все це поки не реально.)

17. Повернути вивезені капітали – законні та через амністію – незаконні. Така можливість реально існує і має дати ефект. (Однак,

власники капіталів погодяться лише коли будуть гарантії безпеки та вигоди, тобто підйом економіки та довіра до влади. Одним махом це не зробити. Для відновлення довіри потрібен час.)

18. Залучити іноземних інвесторів. (Я вже про це згадував – дуже важко.)

19. Так само важко спонукати пересічних громадян вийняти долари із загашників і покласти до банку. (Обставини ті ж – потрібен стійкий підйом економіки та довіра до влади.)

20. Щодо підйому сільського господарства переконливих ідей не знайшов. (Потрібні великі ферми, але для них поки що немає умов – кредитів, техніки, законів про землю.)

21. Технічна політика – пріоритети та черговість для державних капіталовкладень: легка та харчова промисловість, машинобудування (для потреб сільського господарства, транспорту, легкої, харчової та вугільної промисловості), автомобілі, ВПК, електроніка, авіація, космос, біотехнологія. Зрозуміло, науково-конструкторські розробки треба проводити на всіх фронтах, але вибір конкретних об'єктів для виробництва залежить від витрат, ринку та ступеня готовності підприємств. (Немає підстав робити ставку на наукомісткі виробництва: по-перше, для цього немає умов, по-друге, велика індустріальна країна для свого існування, перш за все, вимагає "нормального" машинобудування, а не технічної екзотики.)

22. Необхідно скоротити споживання енергоресурсів принаймні на третину. (Для цього потрібно докорінно змінити технологію виробництва та психологію споживачів, що вимагатиме принаймні два десятиліття, і то за умови великих інвестицій у обладнання.)

Щоб реалізувати все це і ще багато іншого, чого я не знаю, що становить суть декларованих реформ, повинні взаємодіяти чотири сили: влада, народ, громадськість та капітал.

Наша влада відома: формально – все як у "найкращих будинках": є конституція, "три гілки", демократія, вибори. "Наповнення» влади" – різне – ідеалісти, номенклатура, "олігархи", навіть злочинці. Переконавання: комуністи, націоналісти, консерватори, соціал-демократи, ліберали, радикали та ще десяток назв. Акценти ідей: батьківщина, нація, капітал, соціалізм. Різнобій. Об'єднуюча ідея відсутня.

Для ефективного управління немає головного: авторитету закону та механізмів його реалізації. Якщо сказати прямо – немає сили примусу порівнянної із масовістю правопорушень. Немає й багатьох необхідних законів. Нині вихід лише один: різке посилення "вертикалів": адміністрації, прокуратури, судів та міліції. На жаль, немає для їхньої ефективності важливої умови: високої моралі виконавців. Без цього влада закону перетворюється на свавілля чиновників.

Народ. Розподіл за багатьма вимірами: Молоді та пенсіонери. Бідні, середні, багаті. Міські та сільські. Східні та західні. Українці та росіяни. Цьому поділу приблизно відповідають вододіли переконань – соціалізм чи капіталізм, з Росією чи Європою, "сильна рука" чи "всі громадянські права". (Дивися наші опитування).

Що ж він сам – народ? Погано працює. Ініціативи не виявляє. Бідствує. Нічого не знає. Нікому не вірить. Нарікає – але тихо: вивірилися і бояться. Голосує за списками – не за програми, а "по технологіям": за обіцянки, за подачки, зі страху, "за портрет". Що ще? Дивиться серіали. П'є.

Громадськість. Її також немає. Так, щоб як на Заході: спільноти громадян – за професіями, інтересами, переконаннями, захопленнями, релігіями, територіями. Громадян: незалежних, вільних, захищених Законом, але водночас законотруслих, дисциплінованих. Тих, хто має медичну страховку і навіть рахунок у банку. Немає нічого такого! Свого часу комуністи витруїли навіть думки про те, щоб так от зібратися, щось обговорити, виступити колективно. Не знаю коли буде. Загалом актив народу мав би бути в партіях. Їх десятки, але всі – карлики. Справжня – тільки комуністи і то – незрівнянна з радянськими часами. Програми інших погано розрізняються, партії побудовані більше на амбіціях лідерів. Народ від них – окремо.

Є багато різних газет та каналів ТБ – "ЗМІ". Не цікавих. Слухняних владі, олігархам і навіть – (помірно!) – криміналу.

Капітал. До перебудови фонди промисловості були великі, тепер розтанули, оцінити важко. Банківський капітал явно слабкий, фінансувати підйом виробництва не в змозі. Не можу вникнути у розподіл власності: немає інформації. Одне скажу – капіталу, як самостійної сили – поки що немає.

Про майбутнє. Наша країна така неорганізована, що важко передбачити навіть найближче майбутнє. Можна говорити лише про варіанти. Їх кілька. Зупинюся коротко на кожному. В міру свого розуміння.

Перший: переможуть комуністи. Це означає радянська влада та жорстке державне управління господарством. Болгарія вже зазнала реставрації кілька років тому – економіка впала. Щоб колишній варіант запрацював – потрібен "повний комплект" – не лише ЦК, Держплан, а й КДБ. Як би тепер комуністи не маскувалися під демократів та ринковиків – життя до цього штовхне.

Чи так це жахливо, якби вдалося виконати? Кривавих репресій точно – не будуть. Я приблизно підрахував ще 1991 р. (писав у газеті): якби радянську планову систему звільнити від надмірного озброєння – (25% витрат та 40% машинобудування), то в умовах України можна всім забезпечити дохід, ну... у 150 дол. на душу в місяць. Вище – не вийде, на прогрес – немає надії, система

не дозволить. Це – в ідеалі. Тепер, щоби це розкрутити після кризи, знадобляться дві п'ятирічки. Проте, реальна комуністична еліта обуржуазилася і перший варіант неможливий. У кращому разі він перетвориться на наступний, якщо знайдуться лідери.

Другий: номенклатурний капіталізм. Зрощення влади та капіталу. Це означає ринкова економіка з великою часткою державної та змішаної власності – (60%?) та втручанням уряду в частині регулювання податків, тарифів, цін, зарплат, облікових ставок, емісії, курсу валюти, вивезення капіталу, ліцензій на торгівлю. Все це для того, щоб платити зарплату чиновникам та "силовикам", і зібрати гроші для промисловості, на якій паразитує й номенклатура, або, того гірше, – кримінал. Форма управління – більше декрети, ніж закони, бо важко розраховувати на парламент, здатний сформувавши відповідальний уряд. Та й хто йому це дозволить?

Система держкапіталізму випробувана у кількох варіантах. Перший – деспотичне правління однієї партії, як у Китаї чи Тайвані. Другий – диктатори – генерали чи президенти з кишеньковими парламентами. Це: Піночет у Чилі, Сухарто в Індонезії, хтось був у Південній Кореї та багато інших у країнах Південної Америки. Були вдалі приклади у сенсі зростання економіки, але частіше справа закінчувалася застоєм, революцією та відновленням демократії при зруйнованому господарстві та подальшим тривалим періодом одужання. Серйозний приклад – лише Китай, але там – інший народ: працьовитий, дисциплінований, віками привчений до бідності, з ідеєю порядку, ще від Конфуція.

Чи можливий держкапіталізм без диктатури? Важко сказати – прикладів нема. Харизматичний лідер багато може зробити своїм авторитетом, звертаючись безпосередньо до народу (згадаймо Де-Голля). Але де його взяти?

Третій варіант – зріле суспільство Західної Європи. Я його описував. Але система працює тільки за потужної економіки і нам це не світить.

Так і виявилось, що вибору немає. Жоден приклад не підходить. Комуністи, мабуть, не зможуть завоювати владу, аби встановити ради та реалізувати соціалізм "з українською специфікою". Вони, однак, представляють сильну опозицію, яка гальмує інші розумні рішення. Для другого варіанта ми не маємо потужної правої сили або кандидата в диктатори. Для третього ми просто не дозріли.

Що буде? Щось має бути!

Буде – самоорганізація. Повільний рух до дозрівання від тієї точки, де стоїмо: потрібно терпляче розв'язувати вузлики протиріч. "Новий – старий" президент, як і уряд, декларували правильні ідеї. Деякі сподівання є. Подивимось.

Моя ("неосвічена"!) думка: Відповідно до етапу дозрівання та з урахуванням економічної кризи, Україні потрібна президентська республіка з "керованою" демократією.

Трагічних варіантів розвитку не передбачається. І то добре. "³

Шостого грудня 2007 р. на день 94-річчя від дня народження М.М. Амосова на сайт Миколи Михайловича надійшов лист.

З черговим днем народження, Микола Михайлович!

Час. Як летить час. Чим далі, тим швидше.

Чудово, що Ви, Микола Михайлович, застали "прогрес" інтернету, і... чудово, що існує досі сайт Вашого імені!

Я був дуже приємно здивований. за останніми електронними версіями з короткими таємними відповідями на всі питання, які хвилювали кожного мислячого. Дякую Вам!

А як вони потрібні зараз! Без перебільшення, Ви випереджали час... Філософ – мудрець сучасності! Залишаєтесь таким досі.

Велике спасибі Всім, хто створив свого часу цей сайт, і допомагав Миколі Михайловичу жити продуктивно, творчо до ... кінця!

І я, напевно, писатиму Вам, ніби Ви з нами, Миколо Михайловичу...

Сергій

Про сенс життя

Коли старієш, починаєш шукати "сенс життя", намагаєшся зрозуміти навколишнє. Але виявляється, що вже пізно. А потім переконаєшся, що й це заняття — теж лише час проведення, і що ніякого початкового, закладеного природою, сенсу життя немає. У людини його стільки ж, скільки у дереві чи у кішки. Є структура та є програма.

Приходиш до цього — робиться нудно. Але... не бійся. Ти вже так міцно прив'язаний до тих речей, над якими думав, поки шукав сенсу, що залишається тільки одне — продовжувати. Моделі в корі, які цим відають, це вже твої структури, твої програми, твій сенс життя.

Якщо тобі пощастило і ти вибрав гарну сферу діяльності — радуйся: тобі забезпечено порцію щастя. Якщо вибрав погано, ну що ж - задовольняйся тим, що є...

А що таке "хороша сфера"? Вони бувають різні – ці сфери. Але є, мені здається, загальна якість: для людей. Різні: створювати машини, вчити дітей, писати вірші... Тільки щоб була користь. Або щоб ти був у цьому переконаний. Загалом і цього достатньо —

³ Повністю книгу можна прочитати на <http://icfst.kiev.ua>

переконання. Однак важко зберегти, якщо воно зовсім на піску збудовано.

М.Амосов

Наводиться мовою оригіналу

Жизнь⁴

*Жизнь удивительно мила в своем начале:
Безгрешна, безупречна, ласкова, беспечна
Хранимая молитвой светлой
Жизнь упоительно чиста
Жизнь удивительно нежна.*

*Скрипит перо, чернила тают
И с каждым днем все меньше тайн
Деревья ниже, небо ближе
Желаний сладостных клубок
Дороги вдоль и поперек
И страх уже не гонит к маме
Но все каракули судьбы уже начертаны не нами.*

*Жизнь отрезвляюще жестока
И безутешно холодна
Когда друзей не прибывает
В ней привкус крови и вина
В ней радость призрачных побед
И горечь мнимых поражений
В ней едкий дым пороховой
И дикий хохот сатанинский
И плач далекий материнский.
Жизнь безупречна и мудра
Как пепел мертвого костра...*

Виходить майже по Амосову? У чомусь він правий, але не в усьому. "Життя це дні, які запам'ятовуються" – так озаглавлений Збірник. Ці дні сповнені оптимізму.

*Розумова праця та моральний подвиг
завжди залишаться найкращими будівельниками
суспільства, найпотужнішими двигунами
розвитку людини.*

В.О. Ключевский

⁴ Автор вірша невідомий. Припустимо, що Віктор Михайлович Глушков, можливо Володимир Сергійович Михалевич. Може бути обидва (за словами лікаря в Феофанії).

*Імперія майбутнього буде
імперією розуму*

Уінстон Черчілль

**КЛУБНИЙ
ЗБІРНИК-АЛЬБОМ
1994–2014 рр.**

Гості клубу. хто і про що

Тематика засідань клубу ім. М.М.Амосова в 1994–2014 рр.

(м.Київ, вул. Володимирська, 45-А,
Будинок Вчених НАН України)

Члени клубу: чл. кор. НАНУ Б.М. Малиновський, академік М.М. Амосов, д.т.н. З.Л. Рабінович, чл.кор. НАНУ О.Г.Івахненко, академік К.М. Ситник, чл.кор. НАНУ К.Є. Махорін, д.т.н. Ю.Г. Заренін, д.м.н., академік Нью-Йоркської АН В.Г. Ніколаєв, чл.кор. НАНУ В.В. Гончарук, академік Г.Х. Мацука, чл.кор. НАНУ О.А. Кришталь, проф. В.С. Карпенко, д.ф.м.н. Ю.А. Белов, академік Д.В. Затонський, д.т.н. С.С. Азаров, академік Ю.О. Митропольський, академік В.С. Королук, к.т.н. Л.Б. Малиновський, к.т.н. М.В. Празян, чл. кор. НАНУ Л.Г. Гассанов, к.т.н. Я.Л. Ельгарт.

Душею та серцем неофіційного Клубу вчених, який протягом багатьох років регулярно двічі на місяць збирався у Будинку вчених НАНУ, був Микола Михайлович Амосов.

Зустрічі почалися 1994 року.

Кожна зустріч була певною подією, супроводжувалася спекотною відвертою дискусією, тон якої задавав М.М. Амосов. Не випадково один із гостей (англійський посол) сказав наприкінці зустрічі:

— Не думав, що мені доведеться сидіти на такому гарячому стільці.

Зустрічі з політичними та громадськими діячами (1994–1999 рр.)

1. Голова асоціації промисловців України Л.Д. Кучма: Цілі та завдання асоціації промисловців України.

2. Екс-президент України Л.М. Кравчук: Про події у Біловезькій пущі.

3. Радник Л.Д. Кучми В.Б. Гриньов: Політична ситуація в Україні.

4. Керівник Республіканської партії М.М. Горинь: Цілі та завдання Республіканської партії України.

5. Депутат Верховної Ради України Н.М. Вітренко: Альтернативна програма розвитку економіки.

6. Голова Національного банку України В.А. Ющенко: Фінансова політика в Україні.

7. Митрополит Нестор: Церква в Україні.

8. Директор Американського дому Віктор Китастих: Цілі та завдання американського дому в Україні.

9. Чл. кор. НАНУ М.В. Попович: Рух, його цілі та завдання.
10. Академік Ю.М. Пахомов: Розвиток світової економіки.
11. Депутат Верховної Ради В.Т. Лановой: Погляд на економічні перспективи розвитку України.
12. Екс-прем'єр-міністр України В.П. Фокін: Проблеми та перспективи розвитку України як незалежної держави.
13. Директор інституту екології сільського господарства академік, О.О. Созінов: Проблеми агроекології в Україні.
14. Голова Верховної ради України О.О. Мороз: Проблеми економічного та соціального розвитку України.
15. Екс-прем'єр України Є.К. Марчук: Про кризові явища в промисловості та суспільному розвитку України та можливі шляхи їх подолання.
16. Міністр освіти М.З. Згуровський: Про стан освіти в Україні.
17. Депутат ВР України О.І. Ємець: Демократичний процес в Україні. Успіхи та прорахунки.
18. Міністр науки і технологій, академік В.П. Семиноженко: Наука в Україні, її досягнення та біди.
19. Д.т.н., член Верховної Ради України В.М. Павловський: Оцінка економічного розвитку України та можливі заходи для зростання економіки.
20. Академік В.М. Геєць: Причини занепаду економіки України та можливість вишукування власних коштів для її розвитку.
21. Керівник політради при Президенті України В.Г. Кремень: Ідеологія для України.
22. Голова партії "Реформи та порядок" В.М. Пинзеник: Що встиг і що не зумів здійснити будучи в Кабміні.
23. Мер м. Києва О.О. Омельченко: Стан економіки у Києві. Нове будівництво.
24. Депутат Верховної Ради Г. Омельченко: Кримінал в Україні.
25. Депутат Верховної ради Ю.В. Тимошенко: Економіка України.
26. Міністр юстиції Л.П. Станік: Завдання Міністерства юстиції.
27. Президент Української республіки за кордоном М. Плав'юк: Українська діаспора та Український уряд за кордоном.
28. Перший секретар ЦК Комуністичної партії України П.М. Симоненко. Становище в Україні. Завдання Комуністичної партії України.

Зустрічі з Послами

1. Посол Великобританії в Україні Саймон Хіманс: Великобританія та Україна. Шляхи співробітництва.
2. Посол Великобританії в Україні Рой Рів: (двічі) Політика

Великобританії в Україні. Враження про Україну.

Бути на Ваших зустрічах – все одно, що сидіти на гарячому стільці.

3. Посол Королівства Норвегії Ойвінд Нордслеттен: Норвегія – Україна. Перспективи співробітництва.

4. Посол Росії України Ю.В. Дубінін: Російсько-українські відносини

5. Посол Німеччини Г. Хайкен: Німеччина-Україна. Політика та економіка.

6. Посол Канади Крістофер Вестдал: Про Канаду, її зв'язки з Україною.

7. Посольство Польщі, Колишній міністр культури Р. Возняк: Положення національних меншин у Польщі.

8. Посол Білорусії В.В. Величко: Білорусь. Політика та економіка.

Зустрічі з вченими та письменниками

1. Академік А.Ф. Охатрин: Наукові методи та технічні засоби генерації та вимірювання мікролептонних полів.

2. Академік В.С. Королюк: Математична наука в Італії.

3. Академік, віце-президент НАНУ П.П. Толочко: Київська Русь.

4. Академік, віце-президент НАНУ П.Г. Костюк: Нові результати у дослідженні мозку.

5. Академік В.Д. Затонський: Австрійська література ХІХ століття.

6. Професор Нью-Йоркського університету А.Ю. Заренін: Вища освіта США.

7. Президент Києво-Могилянської академії, чл. кор. НАНУ В.С. Брюховецький: Києво-Могилянська академія, перспективи її розвитку.

8. Академік НАНУ О.Г. Івахненко: Наука у Китаї.

9. Директор Українського науково-технічного центру, професор з Канади Остап Гавалешка: Цілі та засоби Центру.

10. Доктор філософії Алехандро Кардона: Міжнародний Університет Менеджменту Махаріші (США, Голландія).

Члени Клубу дуже активно брали участь в обговоренні тем і проблем, які піднімали гості Клубу і всетаки найактивнішим учасником зустрічей був Микола Михайлович.

Виступи М.М. Амосова

1. Академік М.М. Амосов: Діалектика розвитку суспільства на світлі біології людини.

2. Академік М.М. Амосов: Тренування організму як метод

збереження та зміцнення здоров'я (тричі).

3. М.М. Амосов, Б.М. Малиновський, Г.Х. Мацука: Велика Вітчизняна війна

4. Академік М.М. Амосов: Презентація книги "Подолання старості".

5. Академік М.М. Амосов: Ідеологія України. (200 прим. брошури передано до Верховної Ради України).

6. Академік М.М. Амосов: Результати соціологічного опитування. (Прийшло 10 тисяч відповідей. Одна особливо запам'яталася: "Людині, якій довірили своє серце, можна довірити долю України".)

7. Академік М.М. Амосов: Про світовий розум.

Члени Клубу мали щастя майже 150 разів зустрітися з Миколою Михайловичем у присутності багатьох видатних особистостей України та щоразу бачили та переконувалися, наскільки він неординарний, проникливий, унікальний.

І водночас буваючи, на зустрічах у Клубі, даючи інтерв'ю в газети, публікуючи книжки, Микола Михайлович бачив, що ще дуже потрібен людям і сам казав, що це було для нього найвищим щастям.

М.М. Амосов
(6.10.1913 – 12.12.2002)

Наводиться мовою оригіналу

*Ушел из жизни Человек
Собою озаривший век,
Гениальный, человечный,
В памяти у Мира вечный,*

*Замечательный хирург
И ученый – демиург,
Кибернетик, социолог –
След его в науке долог.*

*И даже средь ее светил
Он духа образец и сил.
А для грядущих поколений
Маяк – его светлейший гений.*

*В душе у каждого из нас
Его остался светлый след,
И вспоминаем мы сейчас:
Мы были вместе 9 лет.*

*Да, без него прошел уж год,
Клуб его имени живет.
Свой прежний сохраняет стиль,
Его никто не позабыл.*

*Храним мы доброе общение,
Хотим узнать любое мнение.
Но, безусловно, ВСЕ едины
В стремление к благу Украины.*

*Пусть Клуб Амосова живет!
И дальше существует.
Ему всего лишь 10 лет –
Пусть молодым и будет.*

З.Л. Рабинович

Зустрічі в 1994-2014 рр.

1. Туристичні враження про подорож до США. Д.т.н Ю.Г. Заренін.
2. Цілі та завдання фонду підтримки культури та мистецтва в Україні. Екс-президент України Л.М. Кравчук.
3. Розвиток електронної промисловості в Україні. Представник концерну "Електрон" Ю.А. Медведєв.
4. Наукові методи та технічні засоби генерації та вимірювання мікролептонних полів. Академік РАН А.Ф. Окатрін.
5. Криміногенна ситуація в Україні. Використання наукових досягнень у боротьбі зі злочинністю. Директор Кримінального центру СБУ.
6. Гральний бізнес в Україні. Президент організації "СПЛІТ" Д.Г. Кофто.
7. Презентація книги "Історія обчислювальної техніки в особах". Автор книги, чл.кор. НАНУ, президент Міжнародного благодійного фонду історії та розвитку комп'ютерної науки та техніки Б.М. Малиновський.
8. Інформатика – наука чи ні? Д.т.н., заст. голови агенції з інформатизації С.С. Азаров.
9. Бізнес в Україні. Президент АТ "Київ-Оптіма" М.В. Празян.
10. Агентство з інформатизації при Президенті України. Основні проблеми інформатизації. Керівник агенства д.т.н. А.Ф. Матов.
11. Ситуація в Україні. Політолог В.Д. Маленкович.
12. Цілі та завдання Міжнародного фонду "Відродження" в Україні. Зам. керівника Міжнародного фонду Відродження» О.І.

Піскун.

13. Методи загартовування. Співробітник Інституту кібернетики ім. В.М.Глушкова В.І. Джелалі.

14. Японія. Враження туристів. Д.ф.-м.н., президент Міжнародного комп'ютерного клубу Ю.А. Белов.

15. Штучний інтелект. Д.т.н., Інститут кібернетики НАНУ ім. В.М.Глушкова З.Л. Рабінович.

16. Результати соціологічного опитування. Політолог В.Д. Маленкович.

17. Програма розвитку. Радник Л.Д. Кучми Л.В. Рижов.

18. Біоенергетика та лікування хворих на її основі. Екстрасенс Л.П. Жукова.

19. Біоенергетичні поля – що це? Екстрасенс д.ф.н. А.А. Полубєлов.

20. Нові явища у фізиці. Д.ф.н. М.В. Курик.

21. Меценати Києва. Журналіст, письменник В.В. Ковалінський.

22. Цілі та завдання ліберальної партії в Україні. Д.ек.н., Інститут економіки, голова ліберальної партії О.І. Соскін.

23. Екологія Києва. Академік Д.М. Гродзинський.

24. Проблеми бізнесу в Україні. Президент центру впровадження нових технологій С.В. Адаменко.

25. Проблеми розвитку демократії в Україні. Керівник контрольної служби при президенті І.М. Салій.

26. Чорнобильська катастрофа. Робота по дезактивації Києва. Екс-мер м. Києва В.А. Згурський.

27. Цілі та завдання приватизації міського майна. Колишній голова Київської міськради А.Г. Назарчук.

28. Спогади про пережите у роки війни. Є.С. Березняк – Майор "Вихор"

29. Про маркетинг досягнень української науки. Керівник комерційної фірми Е. Голуб.

30. Про створення Вищої школи з бізнесу та обчислювальної техніки в Україні. Міжнародний професор з Університету Махаріші, Голландія П. Моулін.

31. Цілі та завдання Міжнародної комп'ютерної академії. Президент Міжнародної комп'ютерної академії, д.т.н. В.А. Тарасов.

32. Історичне коріння слов'янського кулачного бою. Президент федерації Слов'янських єдиноборств Ю.А. Костров.

33. Проблеми та перспективи розвитку м. Києва як столиці України. Мер м. Києва Л.Г. Косаківський.

34. Обговорення статті В. Скіби "Безхребетна Україна". К.ф.н., доцент Київського педагогічного університету В. Скіба.

35. Стрес та боротьба з його наслідками. Д.м.н., психотерапевт, Київський медінститут А.Ф. Бондаренко.

36. "Муза в офіційному кабінеті". Зам. міністра охорони

здоров'я України О.Ш. Коротко, композитор М. Свідюк

37. Закони євангелії – закони кібернетики. Д.т.н. В.Є. Обухов, Інститут кібернетики ім. В.М. Глушкова.

38. Аналіз процесів розвитку у провідних країнах Азії (Південна Корея, Сінгапур, Таїланд, Японія та ін.). Чл.-кор. НАНУ Л.Г. Гасанов.

39. Про партію для фахівців, учених, інтелігенції ("слон"). Політолог В.Д. Маленкович.

40. Про себе та свій світогляд. Б.Г Корнієнко

Члени Клубу:

*Адаменко Станіслав Васильович,
Амосова Катерина Миколаївна,
Антонова Ганна Олегівна,
Белов Юрій Анатолієвич,
Вельбицкий Ігор Вячеславович,
Вельбицка Зоя Василівна,
Головко Дмитро Богданович,
Голишев Леонід Констянтинівич,
Забара Станіслав Сергійович,
Задірака Валерій Констянтинівич,
Іваськів Юрій Лукіч,
Карпенко Олексій Вікторович,
Казанцев Євгеній Володимирович,
Коваленко Ігор Миколайович,
Колесниченко Констянтин Андрійович,
Костюк Людмила Василівна,
Короліук Володимир Семенович,
Короліук Ніна Іванівна,
Корнілова Людмила Євгенівна,
Лавренко Володимир Олексійович,
Лавриненко Євдокія Петрівна,
Летичевський Олександр Адольфович,
Летичевська Валентина Єфимівна,
Лизогуб Анатолій Павлович,
Луцик Уляна Богданівна,
Лялько Вадим Іванович,
Матов Олександр Яковлевич,
Малиновський Лев Борисович,
Малиновський Борис Миколайович,
Новицький Віктор Володимирович,
Николаєв Володимир Григорович,
Новіков Микола Васильович
Павленко Віталій Миколайович
Палагін Олександр Васильович*

*Пастух Лариса Михайлівна
Погорелий Сергій Дем'янович
Піхорович Василь Дмитрович
Романов Володимир Олександрович
Романова Леоніда Леонідівна
Сидоров Микола Олександрович
Созинов Олексій Олексійович
Ситник Константин Меркурійович
Слободянюк Тамара Федорівна
Толочко Петро Петрович
Тунік Анатолій Азарович
Широков Володимир Анатолієвич
Шор Олена Ігорівна*

41. Про час та про себе. З.Л. Рабінович.
42. Українська фінансова група. В.Г. Бабіч.
43. Що встиг і що не зумів здійснити в Кабміні. В.М. Пинзеник, кер. Партії "Реформи та порядок".
44. Про фонд Андрія Первозванного. А.А. Коваленко, голова держадміністрації Печерського району.
45. Обговорення книги "Щастя". О.А. Кришталь, академік НАНУ.
46. Інформатизація в Україні В.М. Ковтунець, депутат Верховної Ради, член комісії з науки.
47. "Про виникнення релігійних вчень". А.І. Шевченко, директор Інституту штучного інтелекту.
48. Методологія наукового пошуку. Професор А. Воін (Ізраїль).
49. Сучасне уявлення про Всесвіт. Академік Я.С. Яцкіх.
50. Презентація книги "Гомункулус". Академік О.А. Кришталь.
51. Враження про Україну. Посол Великобританії Рой Рів.
52. Про роботу у Верховній Раді України. Депутат Верховної ради Л.П. Супрун.
53. Запліднення IN VITRO. Директор Інституту репродуктивної медицини, академік УАННП, професор Ф.В. Дахно.
54. Журналістика – що це? Н.К. Ситник (Микола Вересень).
55. Про роботу Старокиївського району. Голова Старокиївської районної Ради Н.В. Харитончук.
56. Мистецтво іконопису. Мистецтвознавець Ф.С. Уманцев.
57. Голодування як феномен здоров'я та продовження життя. Завідувач кафедри ліцею при КПІ А.Б. Обухович.
58. "Жива" реліктова вода і людина на шляху до неї. Професор, доктор медичних та біологічних наук Г.Д. Бердишев.
59. Ситуація в Україні. С.Б. Кримський.
60. Моє бачення майбутнього атомної енергетики. Академік

В.Г. Бар'яхтар.

61. Сільське господарство. Стан та перспективи. Академік А.А. Созинов.

62. Ясна поляна. Враження. Л.М. Пастух.

63. Про себе. Ірина Білецька.

64. Радіаційна обстановка у Чорнобилі. Чл.кор. НАНУ А. Ключніков.

65. Міжконфесійна ситуація в Україні. М.І. Белецкий.

66. Чорнобиль у фотографіях. І.Ф. Костін.

67. Демографічний розвиток в Україні. К.ек.н. Наталія Лакіза-Сачук.

68. Мусульмани в Україна. Голова духовного управління мусульман України – Муфтій України Шейх Ахмед Тамім.

69. Чорнобиль. Боротьба з радіацією. А. Жилинский. В. Антропов.

70. Для службового користування. Заступник міністра О.В. Горяча, керівник служби міністра В.І. Якобичук, І.Я. Сохань.

71. Київ та кияни. М.А. Рибаків.

72. Міжнародне положення. Академік Ю.Н. Пахомов.

73. Космодром Байконур. Голова Ради ветеранів космодрому Байконур В. Катаєв.

74. Збереження пам'яті про події в Україні. Академік І.Р. Юхновский.

75. Життя вчених у Києві в умовах гітлерівської окупації. І. Верба.

76. "Українська державність." Полковник УПА Василенко.

77. Інноваційний менеджмент. Директор Інституту інноваційного менеджменту Державної Академії управління при Президенті України. Президент клубу "Ротарі-Печерськ" І.Н. Дубинский.

78. Біоенерготехнології. Головний експерт Міжнародної академії біоенерготехнологій Ю.П. Батулин.

79. Таємні структури суспільства, масонство. Професор І. Сенченко.

80. Журнал "Радуга". Головний редактор Ю. Ковальський.

81. Про вибори в Україні та їх наслідки.

82. Чорнобиль. Міжнародний центр "Укриття" О. Сенник.

83. Про себе. Артистка Галина Крюкова.

84. Про Інститут периферійних пристроїв НАНУ. Академік В. Петров.

85. Філософія та психологія любові. Д.хім.н. А.П. Лизогуб.

86. Діти у роки німецької окупації. І. Дзюба.

87. Наведено книги "Без срока давності", "Документи викривають". Ю.В. Шиловцев.

88. "Аватар сучасності". Л.І. Сабліна

89. Зустріч присвячена пам'яті М.М. Амосова. Ухвалено

- рішення назвати Клуб ім'ям М.М. Амосова. Чл.кор. НАНУ Б.М. Малиновський. 20.12.2002.
90. Про благодійні фонди в Україні. С. Лисенко.
 91. Партія Соціал-демократичний Союз.
 92. Майбутнє України. Іван Чиж.
 93. Вища освіта в Україні. Чл. кор. НАНУ В. Бабак.
 94. Метафізика. Д.т.н. А.Д. Бех.
 95. Про зустріч із виборцями. Народний депутат України академік К.М. Ситник.
 96. Огляд подій в Україні М. Погребинский.
 97. Національна лабораторія Лос-Аламос. Роберт Тейлер.
 98. Новини з лабораторії "Протон-21". Зав. лабораторією електродинамічних досліджень "Протон-21" С.В. Адаменко.
 99. Українська народна партія. Б.І. Соколовский.
 100. 10 років Клубу імені М.М. Амосова. Президент НАН України академік Б.Є. Патон. 28.05.2004.
 101. "Знання та віра". Ольхов.
 102. Розвиток інформатики та її минуле. Академік РАН А.А. Бевз, м. Новосибірськ.
 103. Про наукові дослідження в Центрі ім. М.Г. Доброва. Д.ек.н., професор Б.А. Малицкий.
 104. Науковий приватний центр "Істина". Д.мед.н. У.Б. Лушик, д.ф.м.н. Л.В. Новицкий.
 105. Про Швецію. Посол Швеції в Україні.
 106. Київська Русь. Академік П.П. Толочко.
 107. Про УПА. Д.іст.н., професор Ю. Шиловцев, к.іст.н. Б.А. Яцко.
 108. Особи у політиці та державі. Професор Л.П. Скорик.
 109. Поет, державний діяч, людина. Борис Олійник.
 110. Здоровий спосіб життя. Головний редактор газети "Валеологія" С. Довгаль.
 111. Народжувальність в Україні. Директор ІМБіТ чл. кор. НАНУ А.В. Єльська.
 112. Особи в українській науці на початку ХХ століття. С.В. Корсунский.
 113. Задачі Уряду України та їх реалізація. Н.Я. Азаров.
 114. Навколосвітня подорож на яхті "Лелітка". Капітан яхти В.Д. Петущак, член екіпажу яхти Н. Македон.
 115. Про себе. В.М. Литвин.
 116. Демографічні процеси в Україні. Чл. кор. НАНУ, директор Інституту демографії та соціальних досліджень НАНУ Е.М. Либанова.
 117. Проблеми подолання розриву між освітою та наукою у сфері вищої освіти в Україні. Професор Н. Шульга.
 118. Про продовження життя. Професор Г.Л. Апанасенка.
 119. Складні системи. Технічне забезпечення. Г. Крючин.

120. Основні віхи творчості артиста. Д. Бабаєв.
121. Презентація книги "Японія, цуба та поезія".
А. Козименко.
122. Журналістика України. Журналіст В. Дружбний.
123. Про уряд В. Януковича. М. Погребинський.
124. Новини у фізиці. Інститут фізики НАНУ д.ф.-м.н.
В. Янович.
125. Глобалізація. Академік НАНУ Ю.М. Пахомов, Інститут
світової економіки та міжнародних відносин.
126. Про нову партію. В. Волга.
127. Україна – Франція. Аташе з питань науково-
університетського співробітництва. Французьке посольство. Гийом
Кастерський.
128. Біди нашої екології. Академік Д.М. Гродзинський.
129. Космонавтика. Льотчик-космонавт СРСР, Герой
Радянського Союзу В. Жолобов.
130. Про Конгрес літераторів України. Голова Конгресу
літераторів України Юрій Каплан.
131. Презентація книги "Музыкальная комедия и 20-й век".
А. Лавренко.
132. Про себе. Вчений, письменник, людина. В. Лавренко.
133. Знання про воду. Генеральний директор НПК "Едем"
О.А. Митрофанов.
134. Економіка України. В. Суслов.
135. Російський драматичний театр ім. Л.Українки. Актор,
театральний педагог Н. Рушковський.
136. Космонавтика Росії. Льотчик-космонавт Росії Юрій
Батурин.
137. Олег Костянтинович Антонов. А.О. Антонова.
138. Презентація книги "Самоучитель стареющего человека".
К.ф.м.н., доцент Національного університету ім. Т.Г. Шевченка та
Києво-Могилянської Академії Л.Є. Корнілова.
139. Роздуми про країни північної Європи. Галина
Олександрівна Стрижак.
- З 2013 р. облік засідань Клубу тимчасово не проводиться.
Засідання продовжуються регулярно 1-у та 3-у п'ятницю кожного
місяця.

Особенный гость

*В предновогодний вечер, как всегда,
Собрался клуб мужей ученых.
Расселись за столом и, как всегда,
Под бой часов дан старт гимнастике ума.*

*Сегодня гость особенный у нас.
Его, как никогда, мы так нетерпеливо ждали.
Осталось, впрочем, ждать несколько часов.
Миллениум не за горами.*

*Бокалы мы поднимем за него,
Себе, родным друзьям мы щедро пожелаем счастья.
Пока же новый год в пути,
Давайте не спеша картинки встреч перелистаем
И вспомним тех гостей,
Кто здесь блистал умом и верность словом Украине
Подтверждал.*

*А я в подарок небольшой
Наброски всех героев клуба дам.
Они бесхитростны, местами ироничны,
Но, вместе с тем, добры к вам и биографичны.*

*Вот наш знаменитый Зиновий Львович Рабинович,
Технических наук профессор,
А в клубной жизни сочинитель
Божественных сонет и од.*

*Ивахненко, асс кибернетики,
Непревзойденный спорщик,
По совместительству старейшин взводный.*

*А рядом с ним эпохи совесть,
Так пишут СМИ,
Но клуба голос все ж весомей.
И говорим мы все "Амосов".*

*Горды мы Малиновским-старшим.
В анналах труд его отмечен.
На президентство бессрочный получил мандат.
Знаком он с киевской богемой,
Зовет по пятницам сюда
Все узнаваемые лица политиков и депутатов,
Святых отцов и дипломатов.*

*Прошу заметить в уголке, на канаве,
Героя Байрона и Гете.
Узнали?
Он в меру упитан, не в меру умен,
Практически всех академий мира член он*

Неотразимый наш Николаев Владимир.

*Вот Лев Гассанович Гассанов
Теорий возрожденья Украины
Он дарит нам несметные тома,
Но главный аргумент в защите:
Окно рубить на Азию пора.*

*Большой начальник в институте
Палагин Александр.
Еще искусств изящных он ценитель
И сам непрочь помузицировать слегка.*

*А кто расскажет нам парламентские сплетни
И приоткроет занавес интриг?
Без возражения, любимый всеми Сытник –
Блестящий слог, удачливый политик,
А в обществе так просто весельчак.*

*Ну что мы все о сильной половине.
Шерше ля фам.
Знакомить вас с Ю.В.Капитоновой пора.
Загадочна, как на портрете "незнакомка".
Умна и говорит, как вышивает безупречно бисером
Она.*

*Есть "тройка", как в большом хоккее:
Тоценко, Коваль и Карпенко.
Вопросы их к оратору точны,
Но все ж сомненья есть:
А что там впереди?*

*На наши пятничные рауты
С докладом ли иль просто так
Заходят Митропольский, Затонский, Королук
А с ними Созинов, Мацука, Толочко и Крышталъ.
Фигуры-интеллект науки и гордость нации, да-да.
Вот только не всегда оценку факту
Дают наш президент и рада.*

*Сердечный круг людей хороших
Объединила к разговорам страсть.*

*Желаю быть я клубу долго-долго.
Успешно век двадцатый сдать в архив.
Я ж в двадцать первом веке вновь вас встречу,
За чаем усажу и гостя вашего привечу.
За сим благодарю.
С любовью, Галина ваша⁵.*

22.12.2000 р.

⁵ Галина Олександрівна Стрижак – директор Київського Будинку вчених НАНУ з 1989-2005

Звернення до Київського Будинку вчених...

Знаєте... якийсь час тому з глибини пам'яті впливло знамените наполеонівське розпорядження перед битвою в Африці – із згадкою вчених!

У результаті вийшло специфічне:

"My house is my castle"

"Мій будинок – моя фортеця", як кажуть англічани

Наводиться мовою оригіналу

*Ученые – загадочный народ.
Перебиваясь умственной работой,
Все не сдаемся, все хотим чего-то,
Нас неизменно к истине влечет!..*

*Начитанность порой тревожит нас:
Читали мы, как в тяжкую годину
"Ученых и ослов на середину!"
И хочется такого же сейчас...*

*Сейчас во имя завтра и потом!
Терзаемся: да что же дальше будет?!*

*...И раз уж мы особенные люди,
То, значит, нужен нам особый ДОМ –*

*Пристанище. Ковчег и образ Друга,
Дом-доминанта нашего досуга,
Свободный от догматов и оков.
И – ты таков, ты именно таков! –*

*Здесь благодать особенного склада:
Здесь речь о парадигмах и триадах,
О ноосфере, прочности и плазме,
О снах и ...политическом маразме.*

*Перо и кисть, античность и фольклор,
Английский клуб и украинский хор -
Рассчитанная на высокий вкус,
Палитра духа, анфилада чувств...
А в целом многогранный твой портрет
Да увенчает слово раритет!*

*Здесь все напоминает светлый храм,
Все говорит о строгом благородстве. –
А если так, то, значит, в руководстве
Ищите Женщину – "шерше ля фам"!
(прекрасному сословию знакомы
бесчисленные хлопоты по дому.)*

*Ученые, а также Дом ученых
Как бы просвет среди непросвещенных.
Боюсь, мы на подходе к "Красной книге"
А все-таки играем в Высшей лиге!!!*

*О Дом ученых! О Будинок вчених! —
Вщертъ незалежних, та чомусь злиденних,
Таких далеких від заморських див:
Не "іномарку" — нам хоча б друкарку,
Пробірочку, фломастер, реактив,
Книжок хоч трошки
Й крейду біля дошки...*

*Тим більше за часів таких непевних
Тяжіємо до куреня учених,
Бо в ньому є відновлювальне щось!
Тут дихаєм і, навіть, сміємось...*

*...Прости за шутку, милый Дом! Похоже,
Пора уже все это подытожить
И пожелать — чего же пожелать? —*

*Как сам себе ты говоришь — СТОЯТЬ!
Какая бы ни выдалась погода —
ДЕРЖАТЬСЯ!
До трехтысячного года!
На том стоят и дело продолжать.*

*Вот на такой же вдохновенной ноте,
Крецендо и фортиссимо, на взлете,
С таким энтузиазмом, как сейчас,
Вот с этим же гостеприимным залом,
Вот с этим уникальным персоналом,
С глубокой благодарностью! —
От нас!*

Л.Є. Корнілова, березень 2014 р

ЮВІЛЕЙНІ ОДИ ТА ПОЗДОРОВЛЕННЯ

**Поздоровлення з 90-річчям!
Ода від Клубного народу Б.Є. Патону**

Наводиться мовою оригіналу

**Борис Евгшенъевич Патон
Сын знаменитого отца**

Чью славу приумножил он
И наши покори́л сердца

Вам, дорогой наш юбиляр
Мы эту оду посвящаем
Примите этот скромный дар
Мы от души Вас поздравляем!

Нас радует и вдохновляет,
Что в Украине в этот век
Науку олицетворяет
Столь дорогой нам человек.

И, будучи пдлвцом известным,
НАНУ он держит на плаву,
Что сделать нынчк - скажем честно –
Посильно только лишь ему.

И мы хотим во время оно
Что б с нами в двадцать первый век
Провел бы по мосту Патона
Науку тот же человек.

С кем наверху б не находился
(Не каждый сможет так иной)
Как Человек он сохранился,
Он есть всегда самим собой.

И хоть история подарит
Еще не мало перемен,
Но все ж она в веках оставит
Б.Е. Патона феномен!

Так, дорогой Борис Евгеньич!
Сердечно поздравляя Вас,
Желаем счастья и свершений
Со всеми вместе – в добрый час!

Куплет девятый завершен
Он появился неспроста:
Хотим, что б Вы и дальше были
Таким, как прежде!
Жить – до ста!

Вчені Академії наук про Б.Є. Патона

Академік П.П. Толочко

"Б.Є. Патон – наш видатний сучасник, треба залишити його образ для нащадків, причому не в краватці, а як Людини! І це колись буде затребуваним, зараз для нього не найкращий час.

Археологія – інше середовище діяльності, далека від зварювання, але в науково-організаційному плані це дещо схоже.

Б.Є. Патон – великий організатор науки. У мене промайнула шалена думка – якби всі ці роки він тільки очолював НАН України, – а йому вдалось вивести її до наукового гіганта, і Україна стала технологічно розвиненою країною, – тільки цим він назавжди увійшов би в історію світової науки.

Близько знайомий із Б.Є. Патonom шість років. Вражає його феноменальна працездатність. Робота в інституті з 9-00, Президії з 16-00 до пізньої ночі. Ми вже втомлюємося, а він ні. Бог і батьки дали йому здоров'я, міцні нерви і головне – величезну самоорганізованість та просто безмежну працьовитість.

Він має дар проникнення в різні наукові області! Він сам "зшив" НАН України, був її головним конструктором і стоїть серед великих діячів науки! Якщо колись комусь доведеться прийти йому на зміну, то йому буде дуже важко піднятися до рівня Б.Є. Патона!

І книги та фільми про Б.Є. Патона дуже потрібні – це знаки якості країни, її гербова печатка, гордість України! Як людина, він дуже щирий і завжди прагне прийти на допомогу людині. У цьому плані він не "відмахнувся" від жодного прохання, від кого б воно не виходило! Не забуває своїх колег, які пішли з життя, створив фонд допомоги вдовам членів Академії.

Так уже вийшло, що я й раніше й тепер "виходжу за межі" загальноприйнятої ідеології. Б.Є. Патон ніколи не робив мені зауважень з цього приводу, він любить людей зі "своїм голосом" (не флюгерів!).

Сам він – законслухняна людина, до цього його зобов'язує займаний пост і бажання в будь-яких умовах зберегти Академію. У цьому плані він завжди знаходить вірні рішення, тому що керується інтересами справи, завданнями науки, служінню Україні.

Дуже симпатизує людям цілісним, самостійним. Дивно життєлюбна людина! Його запас життєвої енергії не вичерпується – у потрібну хвилину, – жарти, анекдоти, тонкий гумор. Він буквально генератор життєвих емоцій. Його люблять в Україні. Одна присутність Б.Є. Патона, на якомусь заході вирішує все! (307 голосів депутатів голосували за закон про науку після його виступу у Верховній раді України.)

Він велика людина – це феноменальне явище у житті та розвитку України."

Академік М.М. Амосов

"Борис Євгенович Патон – яскрава особистість. Так - президент Національної Академії майже сорок років. Так – найбільший науковець у галузі техніки, директор всесвітньо відомого Інституту зварювання. Так – громадський діяч – багаторічний член парламентів колишнього Союзу та України. І ще численних "скликань", комітетів, комісій...

Йому – за вісімдесят, а він на всіх цих посадах та званнях – не

просто "перебуває" – працює. Безперечно – видатна людина.

Про нього багато написано. Але залишається питання – у чому джерело цієї феноменальної працездатності?

Здається – не лише в генах, уроджених здібностях, інтелекті.

Справа – у характері, який він (жорстоко) тренує все життя. А ще може бути, – у якості душі. У її величі, якщо завгодно. Про це я й хочу трохи сказати.

Не буду розписувати кар'єрні успіхи Б.Є. Навіть саме слово "кар'єра" йому не підходить. Він не робив кар'єри. Він – працює. Це природний стан душі. Важко визначити головний мотив: "допитливість вченого", "потреба діяльності" або "користь суспільству". Напевно, присутні всі три.

Що саме, дає Б.Є. енергію для розуму та працездатність?

Ланцюжок, мені здається, такий: генетичні потреби породили мотиви. Гени ж дали і таланти. Виховання та приклад батька визначили напрямок дій – техніка, наука. А так само – дали мораль.

Решту зробив власний характер. Він дав енергію і спонукав до тренування. Ні, не тільки фізичної сили, а й розуму, і мотивів. Результат: унікальна особистість."

Зірковий час академіка Б.Є. Патона

Згадує академік Б. Раушенбах

"...Іноді кажуть, що Корольов був видатним інженером і вченим – пише у книзі "Пристрастие" (М. 2000) один із найближчих соратників С.П. Корольова академік Б. Раушенбах. – З цим важко погодитись, якщо надавати термінам "інженер" та "вчений" звичайний сенс. Корольову особисто не належить жодного особливо цікавого конструктивного рішення складного елемента конструкції, що характерно для видатних інженерів. Не був він і вченим у звичайному розумінні цього слова – у науці немає жодної теорії чи теореми Корольова чи великого та вичерпного експериментального дослідження складного явища, пов'язаного з його ім'ям. Сказане не слід вважати приниженням його ролі, яку він відіграв у народженні космонавтики. Видатних вчених та інженерів багато, Корольов же був явищем унікальним. І ця його унікальність пов'язана з тим, що йому доводилося відкривати нову епоху в історії людства – космічну.

...Намагаючись охарактеризувати цю унікальну здатність Корольова одним словом, я не зміг знайти кращого, ніж "полководець". І це не результат пошуків незвичайного і помітного порівняння, а результат аналізу особливостей діяльності Корольова як керівника програм і які виявилися у своїй аналогії з діяльністю великих полководців.

Згадує академік Б.Є. Черток
(ветеран космонавтики, найближчий соратник С.П. Корольова)

"...Тоді виникла ідея зварювання у невагомості. Був задуманий політ трьох кораблів одночасно. На одному з них космонавти Г. Шокін та В. Кубасов мали провести перший у світі експеримент зі зварювання. Зварювальну апаратуру "Вулкан" треба було сполучати із системою управління, а я відповідав за неї. Дійшла справа до польоту, настав час експерименту. Я запам'ятав Б.Є Патона в цей час. Він глибоко переживав події, що відбувалися у космосі. Ми думали про інше – як пройде сам політ. Центр управління польотами був у Євпаторії, поруч море, квіти... Б.Є. Патон швидко ходив по доріжці, поглинений думками про перший у світі експеримент зварювання в космосі. Ми були вражені тим, що він краще, ніж ми розумів, де його апарат може випадково пропалити конструкцію космічного корабля і тоді... – не будемо говорити про це. Зустрічаючи його на засіданнях АН СРСР, або бачачи в Президії під час засідань АН СРСР (РАН), я завжди згадував його крокуючого по євпаторійським доріжкам, переживаючим за успіх нашої спільної справи.

Найскладніший експеримент удався! Так було започатковано епоху космічних технологій."

"Великі та незабутні миті рідкісні", – сказав письменник Стефан Цвейг. Безперечно, це була "зоряна година" у житті Б.Є. Патона! І одна з "зіркових" подій, що пішла в історію ХХ століття!

Тут не випадково наведено таку довгу цитату з книги Б. Раушенбаха. Багато чого, що в ній сказано, можна віднести і до діяльності Б.Є. Патона, як президента. Для такої великої організації як Академія, для її успішної роботи також був потрібний видатний "полковodeць", причому, на відміну від С.П. Корольова, крім Академії, йому доводилося керувати науковими дослідженнями в найпотужнішому з інститутів Академії наук – ІЕЗ ім. Є.О. Патона. Результат його творчого шляху в ці роки розвитку Академії – багато ліцензій на високі технології та сотні винаходів.

**Академіку
М.В. Новікову 75 років
Дорогий Микола Васильович!**

Сердечно вітаю Вас зі славним ювілеєм, до якого Ви та колектив Вашого інституту прийшли з високими творчими здобутками, відомими як в Україні, так і за її межами. Керований Вами інститут продовжує бути лідером в одному з найважливіших напрямків науки та техніки.

У ці квітневі дні не можна не відзначити Вашу самовіддану роботу і багатьох співробітників інституту щодо вирішення найскладніших технічних питань, які мали життєво важливе значення при ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

До моїх привітань та побажань доброго здоров'я та творчого щастя приєднуються члени Клубу вчених при Будинку вчених НАН України.

*Щиро Ваш., Б. Малиновський
10.04.2007*

Наводиться мовою оригіналу

Белая ода от Клубного народа

Есть люди словно облака —
Таковыми управляет ветер —
Куда он дует,
Туда идут охотно эти люди.

Есть и похожие на птиц —
Порхают по деревьям жизни,
Не думая и не заботясь ни о чем,
И главное для них —
Найти кусочек пищи и почирикать вдосталь.

Есть люди словно звери —
Готовы съесть кого и что угодно,
Лишь было бы тепло им и удобно,
А думать о других такие не хотят.

Есть люди звезды — всем видны,
Но где-то там, а светят только ночью
И нет от них тепла
Ни для души ни телу.

Есть люди словно полевые злаки.
Они даруют миру жизнь,
Питая хлебом, и детей и взрослых,
Спасибо им, великое за это!

Есть люди как алмазы —
Они редки, но ценятся высоко
Сколь украшают жизнь
И помогают жизни крепостью своей,
Добром и чистотой.

Вы – из таких людей, похожих на алмазы.
И может потому, воссоздали себя
В чудесных свойствах
Вами созданных кристаллов.

Ваші одноклубники

Академіку О.В. Палагіну 60 років

Дорогий Олександрє Васильовичу!

Сердечно вітаємо Вас із славним ювілеєм – 60-річчям від дня народження!

Ви розпочали свій шлях у науці молодим спеціалістом у відділі управляючих машин Інституту кібернетики АН УРСР, де здобули великий досвід у розробці ЕОМ другого, третього та четвертого поколінь, підготували та успішно захистили кандидатську та докторську дисертації. Зараз Ви стали відомим в Україні та за її межами вченим у галузі комп'ютерної науки та техніки, директором відділення Інституту кібернетики, академіком НАН України, лауреатом престижних премій та нагород. Ваші наукові досягнення дозволяють пишатися Вами. Для України дуже важливо зберегти та множити досягнуті результати. Сердечно бажаємо нових успіхів на Вашому славному шляху у науці та у Вашій діяльності лідера найважливішого наукового напрямлення в Україні.

*Чл.корр. НАНУ Б. Малиновський та члени Клубу в
повному складі. 17.07.1999 р. Київ*

Академіку П.П. Толочко 70 років

Наводиться мовою оригіналу

Юбилейная ОДА

Петр Петрович нам очень дорог
Как историк и как археолог.
Мудрость веков – его интеллект
Другого такого в науке нет!

Каноны и догмы не для него.
Ему хватает ума своего
Он и в политике сущий ас
Примером служит не только для нас!

И все человеческое ему не чуждо.
Добавлять что-либо вряд ли нужно.
Поздравляя Петра Петровича скажем просто:
Живите подольше – хотя бы до ста!

Б.М. Малиновський

Напередодні 90-річного ювілею 9 куплетів від одноклубників

З найкращими побажаннями та привітаннями з
80-річчям Володимира Семеновича Королюка

Наводиться мовою оригіналу

Наш Владимир Королюк
Мастер точных всех наук.

И такой в науках ас
Изумляет просто нас.

Восемьдесят лет, ну что ж?
Он такой как молодежь.

По характеру известен:
На крутом замешен тесте,

В нем и принципы и твердость
За свои успехи гордость.

В тон его же обаянью
Нинино очарованье.

Сколь прекрасна эта пара!
Он не Демон, но Тамара -

Во все прожитые годы
В ней гармония звучит,

Диалектика природы
В этой паре говорит.

Пожелаем мы и дальше
Также счастливо им жить,
А для нас же это счастье
Вместе с ними в Клубе быть.

Одноклубники, 23.09.2005

**До 80-річчя Михайлова
Генадія Олександровича
Ювілейна Ода від клубного народу**

Наводиться мовою оригіналу

Пронизан светом жизни Юбилей⁶.
И мысль все возвращается к истокам.
Воспоминаний мчат живые строки,
как песни освежающих
Дождей.
Жизнь не напрасна.
Путь познания Щедр.

⁶ На великий жаль через рік Г.О. Михайлова не стало

Коль время Вы
Преодолеть сумели,
Одним из первых
Став у колыбели
Науки – кибернетики.

Из недр
Души своей и глубины
Явлений
Вы искру высекли,
Открыв
Для физиков пути
Открытий и свершений
Создав компьютер –
Лучше не найти.

Опора Вы семьи.
И Ваш очаг – ЛЮБОВЬ,
Жена и дети,
Не найти теплее,
На всем пути
Друг друга сердцем
Грея,
Творили Вы крылато
Вновь и вновь.

Столетия сменяются,
Уходят,
А труд и вдохновенье
Остаются.
Они, быть может
Светом отзовутся,
Как благодарность
Матери – природе.

Желаем счастья Вам, семье
И урожаяв в Вашем огороде!

Одноклубники

**Костянтину Меркурійовичу Ситнику
до Дня 80-річчя, 3 червня 2006 р.**

Наводиться мовою оригіналу

Как прекрасна осень за окном,
А по паспорту — начало лета.
Юбиляр напомнил нам о нем,
Впрочем, в этом не было секрета.

Юность — это дерзкие мечты,
Зрелость — это факт, пора свершений,
Планы ж нашей старости просты -
Недуги средь моря уваженья.

Это в общем, ... в правиле ж любом
Славные бывают исключения.
И напоминание о том —
Наш соратник, полный вдохновенья.

Под звездой Меркурия рожден,
С малку Константином нареченный,
С радостью на сердце ходит он
На дела крутые устремленный.

Среди них: наука — это раз,
Институт, как член семьи, любимый.
Не сказать, что Украину спас,
Но политик, смелый и красивый.

Он большой наставник и отец,
Друг, приятель и лихой рассказчик,
Он во всем по жизни молодец,
Образец, а не простой образчик.

Он у женщин прошен, мил и люб
Вдохновляет их и сам в экстазе.
И желает твой любимый клуб
Не менять манер ни в коем разе.

А идти по жизни и дерзать,
Радоваться жизни неустанно,
Вдохновляться, петь, хотеть, страдать,
Улыбаться, вставши утром рано.

Юбилей все-таки нужны
Мы на них счета свои сверяем.
Как всегда надеждами полны
И судьбу свою не укоряем.

О.В. Палагин

**Льву Малиновському
в 52-ий рік народження,
28 травня 2000 р.**

Наводиться мовою оригіналу

Во все века хвалу возносят храбрым,
И время не меняет их ничуть,
Во все века хвалу возносят мудрым
И не за деньги, и не как-нибудь.
За сердце, что горит добром и честью
За дар преподносит благую весть!
Едва ли назовут все это лестью,
Хотя и в лести тоже что-то есть.
Тебе не льстим и говорим мы прямо

Экспромтом, не заучивая роль:
"Сегодня праздник твой!"
Но ... наше право
Тебя по-дружески назвать КОРОЛЬ.
Ты – царь людей,
Ты – Лев, все в твоей власти

И сердце горячо, и хладен ум,
И пусть тебя не тронут никогда напасти,
И пусть не будет горьких, мрачных дум,
Пусть все легко и сразу же дается,
Все спорится в натруженных руках,
Пусть вьюга боли мимо пронесется,
Слегка снежок оставив на висках.

Здоровья же, огромнейшего счастья!
Любви и уважения в семье!
Чтоб жизнь всегда сдавала лишь по масти
И чтоб всегда с щитом и на коне!
Любите жить! Но и жену любите!
Делите на двоих и смех, и боль,
И долго-долго счастливо живите,
Слуга Любви и Верности Король!

Співробітники по роботі

**Віталію Петровичу Боюну
в день його славного ювілею –
60-річчя від дня народження**

Наводиться мовою оригіналу

Днепродзержинск, цех бессемерный
Здесь ставят опыт беспримерный
Машина в Киеве. Сталь тут.
Команды с Киева все ждут.

Пришла она по проводам
Валить конвертор – импульс дан.
Готова сталь – вся первый сорт
Вздохнули все от всех забот.

Теперь возможен новый шаг
И инженеры уж спешат
Машину ДНЕПР поставить в цех,
Чтоб получить опять успех.

Их два – Трубицин и Боюн.
Второй, Виталий, – очень юн,
Но хватка есть – лишь год прошел,
В аспирантуру он ушел.

Гибридный комплекс появился,
И наш Виталий защитился,
А дальше – больше, стал мечтать
Как доктором быстрее стать.

Все получилось как хотелось,
Но тут такое завертелось!
Даешь, – сказали перестройку
Науку сдвинули в сторонку.

Платить зарплату перестали,
Что делать? Многие не знали.
Собрал Боюн большой отдел,
Он погибать не захотел!

Свою теорию создал
И книгу славную издал.
Нашел и деньги и работу,
Ну, словом, проявил заботу.

О всех, кто трудится в отделе –
Все оказались при деле.
Такой наш юбиляр Боюн
Как прежде он здоров и юн.

И шестьдесят не много лет,
А самый, самый жизни цвет!
А, если есть к тому же дача,
Семья отличная в придачу,

И уважение всех нас
Без всяких к этому прикрас.
Тост завершаем дружным хором:
– Хотим, чтоб стали Вы Членкором!⁷

*Б.М. Малиновський
8 серпня 2001 р.*

Клубна ода двохтисячному року

Наводиться мовою оригіналу

Последний год Тысячелетия!
Что в нашу жизнь он нам добавит?
Продолжит годы лихолетья
Иль, наконец, от них избавит,

Чтоб и достаток и свобода
Для всех могли существовать,
Чтоб улучшая жизнь народа,
Власть стала мудро управлять
С такой, цветущей Украиной
Войти бы в двадцать первый век!
Пусть в нём сольются воедино
Страна, держава, человек!

Но коль никто нам не поможет
Что ж делать нам тогда друзья?
Пусть поскорей тогда вывозит –
Самоорганизация!

Тепло ж поздравим мы друг друга,
Всем пожелаем счастья в жизни,
И новых встреч на благо Клуба
И новой жизни для Отчизны!

Одноклубники

⁷ У 2006 році В.П. Боюна було обрано членом-кореспондентом НАН України.

**З Новим роком, з Новим століттям,
з Новим тисячоліттям!**

**Прощання зі Старим роком, що минає,
і зустріч з майбутніми – Новим роком,
Новим століттям, Новим тисячоліття**

1. Відкриття зустрічі. Б.М. Малиновський.
 2. Привітання гостям та учасникам зустрічі від Будинку вчених. Г.О. Стрижак.
 3. Про проект клубного гімну. З.Л. Рабінович.
 4. Спілкування з гостями (тости, побажання, вітання, виступи на новорічні та інші теми). Усі присутні.
 5. Підбиття підсумків зустрічей за останні 5 років. Ідеологія для клубу на Нове тисячоліття. Б.М. Малиновський та члени клубу.
 6. Конкурси (за бажанням):
 - на найсмійшнішу розповідь;
 - на найкращу декламацію віршів;
 - на найкраще виконання музичного номера;
 - на найкращий танець;
 - на довільну тему.
- Конкурсна комісія: Г.О. Стрижак, Б.М. Малиновський.
7. Пісня клубу. Учасники зустрічі
 8. Нагородження:
 - переможців конкурсів;
 - членів клубу, що відзначилися.
- Нагороди вручають члени конкурсної комісії.
9. Про наступну клубну зустріч.

Б.М. Малиновський

**Пісня клубу імені М.М. Амосова⁸
при Будинку вчених
(на музику Родіона Щедріна
з кінофільму "Висота")**

Наводиться мовою оригіналу

Не кочегары мы, не плотники
И сожаленья в этом нет.
Мы все — научные работники
Собрались в Клуб на много лет.

Среди нас техники и медики,
Специалисты всех мастей,
И пусть не все мы академики,
Но вместе, право, веселей!

Мы собираемся по пятницам
Нам Дом ученых как родной.
Хозяйка Дома в модном платье
Готовит чай нам золотой.

Общались мы с людьми известными
Их было много — просто тьма!
Все встречи были интересными
И гостем был сам пан Кучма!

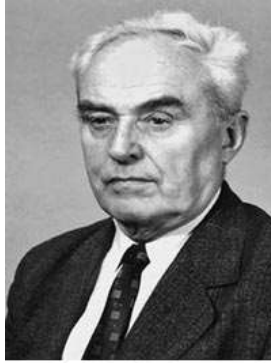
Наш Клуб дает нам много радости,
И мы хотим ее сберечь!
Когда кругом хватает гадости,
Нам всем тепло от наших встреч!

Желаем всем здоровья крепкого!
Пусть каждый счастье обретет!
А как достичь того и этого —
Пример Амосов подает!

Науки верные поклонники
Коллегам нашим шлем привет
Мы все научные работники
И лучшей доли в мире нет!

Желаем Клубу долголетия
И много славных добрых встреч!
И просим новое столетие
Науку нашу уберечь!

⁸ Коли М.М. Амосова не стало, його ім'я було надано Клубу "Зустрічі по п'ятницях"

**Позачерговий Указ №1
Клуб імені М.М. Амосова при
Будинку вчених НАН України
4 квітня 2003 року**

30 березня 2003 р.

На додаток до раніше прийнятого рішення Клубу – відзначати ювілей членів Клубу після досягнення 80 років, вважати необхідним проводити також почесні ювілеї членів Клубу після досягнення ними 90 років.

30 березня 2003 року Олексію Григор'євичу Івахненко виповнилося 90 років.

**Короткі відомості
про першого почесного ювіляра**

Ім'я: Олексій

Ім'я Олексій давньогрецького походження означає захисник.

Олексій з раннього дитинства відчуває себе захисником матері, а подорослішавши, стає захисником і тих жінок, які оточують його. Олексій доброзичливий, багатослівність для нього не характерна, він людина справи. І хоча в дитинстві не керує ватагою хлопчаків, але за порадою вони чомусь завжди звертаються до нього.

Дорослі Олексії вирізняються старанністю у всіх справах, з явною насолодою займаються кропіткою роботою і в тій галузі, в якій трудяться, прагнуть досконалості. Чим би Олексій не почав займатися, він рано чи пізно найкраще знатиме свою справу. Олексії честолобні, і це допомагає їм, враховуючи їхні ділові якості, добиватися гарного положення у суспільстві.

Олексій – особистість із яскраво вираженими творчими здібностями, а тому серед них нерідкі вчені, художники, письменники, актори. Не чужі їм і точні науки. Успіхам Олексіїв чималою мірою сприяє їхня тонка інтуїція.

Олексій майже завжди спокійний, ґрунтовний, працьовитий, наполегливий і сумлінний. Поступається дружині в дрібницях, але

в питаннях серйозних виявляє таку твердість, що ті, хто його близько знають, навіть не роблять спроб його переконати. Олексії, однак, образливі і вразливі. У конфліктах дружини з оточуючими завжди бере її сторону, якщо навіть вона й не права. Не ревнивий, про дітей піклується більше ніж про себе.

Успіх у шлюбі чекає на Олексія з Анастасією, Анжелою, Анною, Варварою, Галиною, Клавдією, Ларисою, Любов'ю, Людмилою, Надією, Роксаною та Світланою. Менш кращі шлюби з Аліною, Вірою, Оксаною, Тамарою, Юлією.

По-батькові: Григорович

Чоловіки з таким по-батькові спокійні, поступливі, але з хитринкою. Це відмінні сім'янини, у сім'ї займають лідируючу позицію, хоча дружини намагаються командувати ними. Одружуються вони досить пізно, ретельно обираючи собі не тільки дружину, а й чудову господиню та матір родини. Трудолюбиві, поставивши мету, докладуть усіх зусиль, щоб досягти результатів. Сміливо беруться за нову справу, не терплять рутини. У відносинах з людьми дипломатичні і терплячі, намагаються не нав'язувати своєї точки зору, хоча до їхньої думки варто прислухатися.

— Григоровичі розважливі та розсудливі, ніколи не роблять необдуманих вчинків. З них виходять чудові вчені, педагоги та наставники. Добре вміють пристосовуватись до людей. Можуть мати власний капітал.

Прізвище: Івахненко

Прізвище явно українського походження. Належить до людини, яка народилася 90 років тому (30.03.1913), прославила Україну і себе науковими працями в галузі теорії регулювання, автоматичного управління, інформатики. Основні риси особистості: високий розум, життестійкість, працьовитість, цілеспрямованість, доброта.

У зв'язку з 90-річчям О.Г. Івахненка:

Присвоїти звання першого почесного ювіляра Клубу Олексію Григоровичу Івахненку.

Поздоровити ювіляра від усіх членів Клубу.

Нагородити дорогого ювіляра цінним подарунком та сумарною теплотою наших сердець.

Зобов'язати Олексія Григоровича Івахненка показувати приклад бадьорості духу та високого розуму всі наступні роки.

Прийнято одноголосно.

Ім'я: Аріадна

Аріадна, жіноче ім'я, повне ім'я від Рада, походження – давньогрецьке, значення імені Аріадна – "дуже подобається", "викликає повагу".

Схильність до таких рис, як – принциповість, чуйність, терплячість, безкорисливість.

Іменини Аріадни - 1 жовтня, 4 грудня.

Аріадна - ім'я персонажа давньогрецької міфології. Так звали дочку критського правителя, яка дала клубок ниток герою Тесею і цим допомогла йому вибратися з лабіринту. Власниця такого імені – одна з тих людей, на яких тримається наш світ. Вони скромні, не впевнені в собі, сором'язливі і навіть несміливі (крім тих, хто народився в зимові місяці), але в них є якийсь стрижень, який не дано зламати більшості оточуючих. Вона внутрішньо незалежна, що дозволяє їй жити власними переконаннями, не прислухаючись до пустих розмов навколо. Аріадну відрізняє надзвичайна безкорисливість: ні від кого не чекаючи подяки, вона творить добро, випромінюючи тепле, м'яке світло.

По-батькові: Федорівна

Поступливі, зовні спокійні й урівноважені, але це той випадок, про який кажуть, що в тихому вирі... Запальні, в гніві бувають нестримні, але дуже відходливі і не вважають ганебним вибачитися. Дуже дисципліновані та вимагають того ж від інших. Добрі, чуйні та м'якосердечні. Покірно несуть весь тягар турбот про сім'ю. Прості у спілкуванні, зазвичай керують безхарактерними чоловіками.

Прізвище: Литвиненко

Далеко не всі Литвиненко – нащадки литовців. Литвинами росіяни називали і білорусів.

Литвинець – одна з форм прізвиська литовця як українець. Коріння утворення прізвища може бути у Литві, Білорусії, Росії, Україні.

День народження А.Ф. Литвиненко – 25 лютого 1925 р.

У зв'язку з 90-річчям А.Ф. Литвиненко:

Присвоїти звання Почесного ювіляра Клубу Аріадні Федорівни Литвиненко.

Поздоровити ювіляра від усіх членів Клубу.

Нагородити дорогого ювіляра цінним подарунком та сумарною теплотою наших сердець.

Зобов'язати Аріадну Федорівну Литвиненко продовжувати бути прикладом бадьорості духу та високого розуму усі наступні роки.

Слово про вчителя

*Д.мед.н., професор
С.Т. Зубкова*

*Вчитель! Перед твоїм ім'ям
Дозволь смиренно схилити коліна!
І.А. Некрасов*

За вікном січневий вечір тихо стеле легкий сніжок під ноги поодиноким перехожим. Я дивлюся на сніжинки, що кружляють, і згадую свій візит до напрочуд світлої жінки, колеги, мого Вчителя, доктора медичних наук Аріадни Федорівни Литвиненко і радію, що скоро зможу привітати її з прекрасним, гідним ювілеєм. 90 років – поважний вік!!! Багато сірих фарб приготувала їй матінка-доля, але не змогла зробити її сірою людиною. Аріадна Федорівна проживає життя яскраве, багатогранне, насичене.

25 лютого 1925 року недалеко від Кам'янця-Подільського в сім'ї вчителів народилася дівчинка, і назвали її Аріадна. Щасливе радісне дитинство пройшло на Дніпропетровщині. Отроцтво затьмарилося тяжкою психологічною травмою – репресією батька. Почалося важке життя дочки ворога народу: зникли подруги та друзі, відвернулись знайомі. Далі ще гірше – війна, німецька окупація, злидні, постійний страх потрапити до облави, життя у сараях, на горищах, у підвалах. Після війни два місяці провчилася на курсах у Дніпропетровському будівельному інституті. Але мрія відбудувати країну так і не стала реальністю: на вимогу лікарів слабенькій, виснаженій голодуванням студентці довелося повернутися до села, до мами, закінчувати 10 клас. Так і юність минула.

Післявоєнний Львів зустрів молоду дівчину насторожено. Напівголодне життя у гуртожитку, 250 грамів хліба, що видавали студентам, доводилося ховати, інакше виривали з рук. Але бажання вчитися в медичному перемагало всі труднощі, а навчання приносило радість та задоволення. Навчалася добре, займалася в

терапевтичному гуртку професора Кевдіна, з'явилася можливість зайнятися наукою в ординатурі. Але їй відмовили через те, що була в окупації. Такі були часи...

Місто Калуш на Іванофранківщині стало періодом професійного становлення молодого спеціаліста. Дільничний лікар, лікар у стаціонарі, завідувачка поліклініки, головний лікар району – де б не працювала Аріадна Федорівна підкоряла чарівністю, оптимізмом, теплотою душі, увагою до хворого, вмінням вселити віру. Організаторські здібності та турбота про самих маленьких пацієнтів допомогли побудувати дитячу лікарню та знизити дитячу смертність у районі. Випробування загартували її характер, дали силу світлим сторонам її душі.

Велика радість прийшла в сім'ю Аріадни Федорівни: після смерті Сталіна реабілітували батька і онук зміг познайомитися з дідом. Але карпатський клімат не пасував хлопчику, і сім'я поїхала до Запоріжжя. Завідуючи терапевтичним відділенням обласної лікарні, консультуючи торакальне відділення, Аріадна Федорівна почала вивчати кардіологію. Згодом був Київ, клініка М.М. Амосова та несподівана пропозиція відомого хірурга вступити до аспірантури та зайнятися наукою. Пізніше вона розповідала, яке це було щастя працювати з геніальним вченим, що має багатогранний талант: видатний хірург, кібернетик, філософ, письменник і чудовий лектор. А якими дивовижними якостями він відрізнявся: кришталева чесність, любов до хворих, відсутність чинопочитання, він не визнавав подарунків та "подяк" від хворих і не дозволяв це своїм співробітникам. У клініці панувала військова дисципліна, було чітко налагоджено роботу та навчання співробітників, часто проводилися наукові конференції. Це була школа, Школа доктора Амосова, а лікар із Запоріжжя була доброю і відданою ученицею!

Працюючи під керівництвом доктора медичних наук Л.М. Сидоренко, Аріадна Федорівна займалася розробкою методу фонокардіографії при вроджених вадах серця. В Україні такого досвіду не було, і її відряджають до Москви, до інституту серцево-судинної хірургії ім. О.М. Бакулева. Так виник другий керівник наукової роботи, доктор наук Л.М. Фітілева. У 1960-ті роки ще не було ехокардіографії, тому фонокардіографія мала велике діагностичне значення. Через два роки аспірантка А.Ф. Литвиненко захистила кандидатську дисертацію та випустила монографію "Аускультация та фонокардіографія при вроджених вадах серця". Оцінивши наполегливість, цілеспрямованість, талант лікаря та вченого, Микола Михайлович запропонував їй нову, цікаву та перспективну тему докторської дисертації "Вроджені пороки серця та кібернетика". На жаль, стан здоров'я не дозволив витримати такий потужний темп роботи. Ймовірно, важке життя кує сильний характер, а виснажений організм накопичує у собі хвороби.

У 1965 році в житті мого вчителя розпочався новий етап – робота в інституті ендокринології та обміну речовин. У 40 років їй довелося починати все спочатку: вивчити ендокринологію та ангиологію, з чим вона успішно впоралася. Старший науковий співробітник Аріадна Федорівна створює лабораторію функціональної діагностики серцево-судинної та нервової систем, керує якою 30 років. Вона зуміла порівняно швидко придбати імпорتنу апаратуру та поступово збільшити колектив лабораторії до 13 осіб. Їй "пощастило", що директор магазину медтехніки та його заступник були нашими пацієнтами, і кожне перебування їх у діабетичному відділенні закінчувалося придбанням нового цінного приладу для лабораторії.

Саме в період становлення лабораторії доля звела мене з цією дивовижною жінкою, яка стала моїм наставником та вчителем. У 1969 році я переїхала з Луганська до Києва. Мій чоловік на той час працював у клініці М.М. Амосова, і амосівці попросили Аріадну Федорівну працювати мене. Знаючи, що немає вакансій, вона звернулася до директора інституту академіка Василя Павловича Комісаренка і зуміла переконати його у необхідності розширення лабораторії. Так я стала лаборантом із вищою освітою... Але робота виявилася цікавою. Енергія Аріадни Федорівни та її прагнення пізнати нове захопили і мене. Вона була хорошим клініцистом, брала участь у всіх консилиумах, консультувала важких хворих хірургічного відділення, читала лекції на кафедрі вдосконалення лікарів, займалася громадською діяльністю, а головне прагнула впроваджувати в роботу лабораторії все нові та нові діагностичні методи дослідження. Першими в Україні ми отримали реограф, удосконалили його та першими дали інформацію про його можливості та із задоволенням ділилися досвідом та знаннями. Цей прилад давав можливість визначити кровонаповнення будь-якого органу. Для нас найціннішим було визначення кровонаповнення нижніх кінцівок у хворих на цукровий діабет. Окрім практичної діяльності (ми обслуговували чотири відділення інституту), лабораторія вела і наукову діяльність. Кваліфікований невропатолог займалася електроенцефалографією та реоенцефалографією. Крім звичайних методик ЕКГ, фонокардіографії, полікардіографії, ми займалися розробкою складних методик із функціональними пробами. Найцінніші дані отримані від велоергометричної проби. Максимальне фізичне навантаження допомагало виявити приховану коронарну недостатність, початкові прояви захворювання нирок. Крім визначення центральної гемодинаміки, використовували комплекс методик діагностики периферичного серця. Виявлено, що при захворюваннях щитовидної залози страждає центральна гемодинаміка, при цукровому діабеті – периферичне серце. Захист 13 кандидатських дисертацій, 2 докторських, методичні

рекомендації та друковані роботи – ось результат науково-дослідної роботи нашої лабораторії функціональної діагностики. Завдяки Аріадні Федорівні, її таланту наставника та вчителя, я, лаборант із вищою освітою, стала доктором медичних наук, професором. І з вдячністю згадую дні та роки професійного та особистісного спілкування з непересічним лікарем та добрим другом.

У 70 років Аріадна Федорівна пішла на пенсію. Але не стала звичайною пенсіонеркою. Невгамовна натура лікаря та вченого кличе до нових знань. На її столі свіжі медичні журнали, записки (треба не відставати від часу!). До неї звертаються за порадою та допомогою та отримують їх. Аріадну Федорівну зацікавила східна медицина, вона вивчає проблему активної старості та довголіття, пропагує здоровий спосіб життя, біологічно активні добавки, які приймає вже 20 років. Любить мандрувати... І мандрує! Останні два роки співпрацює з Петербурзьким науково-виробничим центром технології омолодження. І ось результат: у свої 90 вона добре виглядає, її біологічний вік – 70 років. Пам'ять, зір, слух – на заздирість молодим! Вона, як і раніше, активна, широке коло її спілкування – свідчення багатогранності її інтересів, від пептидів та вищих грибів до мистецтва. У 90 років почала писати цікаві оповідання. Аріадна Федорівна залишається цікавою жінкою. Хочеться побажати цій добрій і світлій Людині багато, багато літ і відзначити своє століття.

Творчий Клубний калейдоскоп Щастя

Говоримо, що нещастя – гарна школа: можливо. Але щастя є найкращим університетом. Воно довершує виховання душі, здатної до доброго та прекрасного.

О.С. Пушкін. З листа до Павла Нащокіна

Справа навіть не в тому, що нам часто не вистачає щастя, а в тому, що ми часто не вміємо бути щасливими.

Моріс Метерлінк

Проблем, які стоять перед людством, багато. Але найголовнішою, на мою думку, є проблема щастя в найширшому значенні цього слова. І задача науки, її обов'язок перед людством полягає в тому, щоб робити і окремих людей, і все людство щасливішим.

Поняття "щастя людства" пов'язані з великою кількістю серйозних проблем. Але все ж таки центральне питання – це створення такого суспільного устрою, щоб усе людство в цілому зробити щасливим.

Віктор Глушков

Нещастя – найгірша школа! Звичайно, людина, яка багато випробувала, витриваліша, але це від того, що душа її польоту, ослаблена. Людина зношується і стає боягузливішою від перенесеного. Вона втрачає ту впевненість у завтрашньому дні, без якої нічого робити не можна; вона стає байдужою, тому що звикається зі страшними думками, нарешті, вона боїться нещастя, тобто боїться знову відчувати ряд щемливих страждань, ряд завмирань серця, яких пам'ять не розноситься і з хмарами.

Олександр Герцен "Былое и думы"

Щастя полягає в тому, щоб не мати нещастя.

Артур Шопенгауер

Щастя = це не означає ділити те, що хочеш, а хотіти робити те, що робиш.

Лев Толстой

Щастя відчувати свою необхідність в силу своїх можливостей

Режисер Ірина Молостова

Щастя – це творчість, кохання, здоров'я. Це відчуття того, що твоє життя, твоя діяльність потрібні людям.

Борис Патон

Я переконаний, що мета нашого виховання полягає не тільки в тому, щоб виховати людину-творця, людину-громадянина, здатну з найбільшим ефектом брати участь у будівництві держави. Ми повинні виховати людину, яка має бути щасливою.

Антон Макаренко

Щастя – це коли є дах над головою, ніхто з близьких не хворіє, коли клеїться життя у дітей, коли вистачає на їжу та одяг, коли лад у сім'ї, коли є робота, на яку завжди поспішаєш з бажанням працювати, коли відчуваєш, що тебе поважають оточуючі, і ти сам маєш можливість допомогти людям.

Найвищий баскетболіст Володимир Ткаченко

Наш обов'язок по відношенню до істот, що ще не народилися, полягає не в тому, щоб дати їм життя, а в тому, щоб дати їм щастя.

Жан Кондорсе

Хороше здоров'я та погана пам'ять – запорука щасливого життя.

Щастя по китайськи

Жити, просто жити, зазвичай щодня. Яка мужність – на світі просто жити! І щастя!

Микола Доризо

Про щастя: кожному внуку в науку

Наводиться мовою оригіналу

Судьба и жизнь у всех своя.
Не все зависит от тебя,
Зависит много от друзей,
Отца и матери твоей,
От государства и людей,
Причастных к участи твоей.

Как видишь, мир совсем не прост!
И чтоб подняться во весь рост
Придется много попотеть,
Чтоб очень многое уметь.
Сейчас ты радуешь нас всех,
Тебе сопутствует успех
Достигнуто уже не мало,
Но это только ведь начало.

Как жить – советы просто дать!
Куда труднее – выполнять!!!
Сам думай о своей судьбе –
Как подчинить ее себе,
Чтоб жизнь достойною была.
И больше счастья, меньше зла
Тебе она преподнесла.

Всі дедусі та бабусі

Три мрії

Наводиться мовою оригіналу

К.А. Колесниченко

Взлетая в неба высоту
На самолёте типа ТУ,
Забыл я сборов суету,
Я вижу взлёта простоту.

Но, почему же на лету
Я вновь хочу на землю ту,
Что вижу где-то за версту
Сквозь атмосферы пустоту?

Хочу, до сухости во рту,
Пройти по вон тому мосту,
Увидеть речки красоту,
Домой хочу, хочу тахту.

Когда-то в самолёте ИЛ,
Я помню, был полёт мне мил,
От радости я чуть ни выл,
Когда впервые в небо взмыл.

Затем качался, (не был пьян),
Я в самолётах наших АН,
Когда летал трудяга АН
И сквозь туман, и сквозь буран.

Теперь же я скажу вам так:
Не нужен мне ни ИЛ, ни ЯК,
И обойду я за версту
И АН, и даже мощный ТУ.

Понадобилось много лет,
Что б истины увидеть свет:
Мой идеал – велосипед.
Кончаю. Прилетел. Привет!

"Ми ще ого-го!"

Наводится мовою оригіналу

Нам не удержать быстрый времени бег,
Вот головы многих уже побелели,
И можно подумать, что падает снег,
Но это не значит, что мы постарели.

И, если кто спросит о наших годах,
Дадим мы сегодня достойный ответ:
Ведь возраст есть то, что у нас в головах,
Считайте, нам сорок исполнилось лет.

И мы будем наперегонки гоняться,
И ночью пойдём на Крещатик гулять...
Но только с собой, нам нельзя забываться,
Нитроглицерин, карвалол нужно взять.

Амидопирин, валерьянку взять надо,
А также, что б не обойти никого,
Парацетомол, аналгин и сенаде,
Ну, а в остальном мы ещё ого-го!

Мрія

Наводится мовою оригіналу

Увидев её и мудрец,
И невежда

Вздохнут и воскликнут:
"мечта и надежда!"
Тому есть причина, то
всё неспроста.
Ведь всякий мужчина,
Хоть босс, хоть без чина,
Увидев, поймет сразу:
Надя — мечта!

Мечта для высокого
Или для низкого,
Мечта для далекого
Или для близкого,
И для красавчика молодого,
Мечта и для старца
Хромого, седого,
Мечта для бухгалтера,
И для таксиста,
И для инженера,
И для моториста,
И для космонавта,
Что в космос летает,
Для дворника,
Что тротуар подметает,
Мечта для министра,
В кабмине сидящего,
Для диктора,
В ящике говорящего...

Пускай они все
Сколько влезет мечтают,
Увидев её
От восторга растают,
Но мы им сказать
Очень твердо хотим,
Что мы никогда,
Что мы никому,
Что мы ни за что
Надю не отдадим!!!

**Чудовий "Дніпро" ...
у музеї М.М. Бенардоса.
Селище Лух**

Марина Куклева

Подивися обов'язково машину "Дніпро"! - сказав мені знайомий, дізнавшись, що я збираюся відвідати Лухський краєзнавчий музей. Що таке "Дніпро", питати не стала, вирішивши приховати свої прогалини у знанні історії рідного краю. Яке ж було моє здивування, коли почула від співробітників музею, що перша в Радянському Союзі напівпровідникова цифрова машина широкого

призначення з такою назвою — перший серійний напівпровідниковий комп'ютер, а її конструктор — уродженець Луха Борис Малиновський!

Фортецю не змогли взяти і татари

...З лухським краєм пов'язана моя юність: була тут у студентстві "на картоплі". Старовинні церкви, гарна природа, відкриті люди — все це вразило і ще тоді сповнило душу враженнями. Як залишаються в пам'яті серця якісь зворушливі деталі, так і спілкування з лушанами, їхній побут (мешкали студентами в селі Андріївська), чиста студена річка Добриця, дрімучі ліси та величезні простори залишилися в пам'яті назавжди.

І скільки ж мало пройти часу, щоб раптом ненароком, дізнатися, що крім винахідника дугового електрозварювання Бенардоса, який починав тоді набирати популярність (вже після своєї смерті), є ще в Лухі й інші знаменитості!

Святитель Тихін Луховський... Монастир, у якому спочивають його мощі, стоїть за п'ять кілометрів від цього стародавнього міста. Знайомий, чия сестра тривалий час страждала від тяжкої хвороби, розповідав, що жінці мощі святого допомогли, а ще більше допомогла гаряча молитва брата.

Знамениті художники брати Чернецови, що входили в коло Пушкіна, які з документальною точністю чатіли панораму Волги від Рибінська до Астрахані, — теж лушані!

На території Луха є село Клони. З ним пов'язаний історичний факт: за царювання Бориса Годунова сюди був засланий юний Михайло Федорович "разом із тіткою, княгинею Черкаською, в маєток бояр Романових, якому належало село". Було це у 1606 році.

Історія зберігає небагато відомостей про ранній період існування Луха. Скупі рядки російських літописів розповідають про повну тривогу та небезпеки життя лушан. Зберіглася легенда про те, що лухську фортецю з її хоробрими захисниками не могли підкорити навіть татари. В нагороду за це лушанам царським указом дозволялося торгувати "безмежно і безмитно по всій Русі білій і жовтій"

Напевно тому Лух довгий час жив безбідно. У XVIII-XIX століттях у місті налічувалося понад сотню магазинів та лавок, трактир та харчевня.

Але повернемося до музею

До нього я спускалася з красивого кріпосного валу в центрі Луха і серед інших дерев'яних будинків не відразу побачила його. Звичайний селянський будиночок. Різьблені наличники. Затишний, з особливою атмосферою, дерев'яний тамбур. Сходи нагору.

Фарбовані жовті половиці. Повіяло теплом... Чимось домашнім.

У музеї — лише дві співробітниці. З однією з них, доглядачем Мариною Борисівною Горьковою, познайомилася відразу ж. Поки ми з нею перешіптувалися (поряд, у сусідній кімнаті, хтось вів екскурсію), прислухалася: звучали цікаві факти, голос екскурсовода зачаровував. Потім, читаючи в Інтернеті відгуки про відвідання музею, я зрозуміла, що "фанатом" і справжнім знавцем своєї справи називають її, директора музею Галину Іванівну Ширшову.

Ось вона біля машини "Дніпро". Біля тієї самої, яка стала першим у СРСР серійним напівпровідниковим комп'ютером. Її творець — вчений зі світовим ім'ям Борис Малиновський, уродженець Луха. А запущена у виробництво вона була одночасно з американською аналогічною машиною РВ-300. Вона побила рекорд промислового довголіття, випускалася 10 років підряд (зазвичай цей термін не перевищує 5-6 років, після чого потрібна модернізація). Було випущено понад 500 машин. А коли під час спільного з американцями космічного польоту "Союз — Аполлон" була потрібна сучасна ЕОМ для управління екраном у демонстраційному залі Центру управління польотами, вибір ліг саме на "Дніпро". Машина випускалася на експорт, використовувалася у соцкраїнах.

У 2008 році експертною радою Московського політехнічного музею "Дніпро" було визнано пам'яткою вітчизняної науки та техніки.

До речі, не тільки створенням цієї машини славиться наш земляк. У 1970–1980-х роках Малиновський брав участь у розробці перших у СРСР мікрокомп'ютерів широкого призначення ("Електроніка С5-01", "Нейрон" та інших), а також ініціював розробку сигнальних процесорів для наземних та бортових цифрових систем зв'язку нового покоління. Великий внесок він зробив у створення електронної техніки, покликаної служити протиповітряній обороні СРСР.

Головне враження від музею – відчуття подяки. І до тих, хто стояв біля його витоків (а це краєзнавці-ентузіасти Федір Гаврилов, Федір Волков, Аркадій Баранов), і до Галини Ширшової (саме її стараннями в музеї з'явився "Дніпро"), і до самих лушань, які безкорисливо передають для експозиції предмети старовинного побуту. І, звичайно, до тих наших земляків, що залишаться назавжди в історії Росії, бо без творчості, без служіння Батьківщині не мислили свого повсякденного життя.

Що винайшов та запатентував Бенардос

- Плуг з відвалом, що обертається;
- Машинку для приготування морозива;

- Пароплав, що переходить мілини;
- Вітряний двигун;
- Копальну та жнивну машини;
- Аптекарську ступку;
- Фонометр;
- Акумулятори;
- Газовий пальник;
- Електропаяльник;
- Амперметр;
- Парову каструлю
та багато іншого.

"Свято життя – молодості роки"⁹

**Трагіко-гумористичний нарис А. Головцова
про сумну долю київського заводу обчислювальних
та управляючих машин ОУМ¹⁰**

На блискучих пейзажними красотами просторах Києва розкидані острівці незайманих тимчасових будівель, німих свідків техногенних цивілізацій, що колись процвітали в їх стінах, – заводів, фабрик, науково-дослідних інститутів.

Здані в брухт верстати, забуті хитромудрі технологічні процеси, зів'яла галузева і фундаментальна наука, припинилися людські потоки біля прохідних.

*"Здійснилося! Мертві відспівані,
Живі припинили плакати,
Скривавлені ланцети
Очистив стомлений лікар."*

Вивільнена і нетлінна нерухомість служить свіжій породі джентльменів удачі, новим господарям життя на її бенкеті валтасаровому. "Мені – текел – фарес" – "підраховано – зважено – поділено".

Серед останків руїн (не фізичної – морально-соціальної природи) колишньої науково-технічної величі стольного міста, своєю монументальністю та протяжністю виділяються корпуси будівель за Окружною дорогою, у старовинному передмісті Борщагівка.

*"Їх мують дощі, засинає їх пил,
І вітер хвилює над ними ковиль.»*

Настінні написи та піктограми, письмові джерела, билини та перекази дозволяють ідентифікувати виявлену культуру як корпоративну співдружність інженерів багаторозумних та майстерних міських ремісників, які займалися випуском

⁹ Передано для Збірника-альбому Л.Ф. Мараховським

¹⁰ Лідер комп'ютеробудування 1960-2000 р.р.

обчислювальних управляючих машин (у літописах – завод ОУМ).

Свідчення ще здорових прямих учасників та творців достославних справ дозволяють збудувати хронологічний ланцюжок подій.

Півстоліття тому відступив льодовик, розтулилися безжальні кліщі, подули весняні – свіжі та теплі – вітри, настав час титанів.

Один із них, багомудрий академік Віктор Михайлович Глушков, пристрасними постулатами амністованої науки "кібернетика" у стінах однойменного інституту, який він очолював, проголосив еру автоматизованих систем управління (АСУ).

Інший – чоловік сивовласий і доброзичливий Апполінарій Федорович Незабитовський (у билинах – "тато") – очолив матеріалізацію ідей великого теоретика, забезпечив їх – безтілесних – плоттю електронної обчислювальної техніки (у сучасному накресленні – комп'ютерів).

Завзяті діти свого часу, з притаманною в той час продуманістю, обов'язковістю, організованістю взялися за справу, і незабаром з'явився завод неабияк влаштований. Наприкінці (1960) шістдесятих років ним були *urbi et orbi* ("місту і миру") пред'явлені перші упредметнені плоди тонкого інтелектуального задуму – обчислювальні машини "Каштан", "Дніпро", "Промінь", сімейства "Мир".

Київ став Меккою для нових технологій. На завод ОУМ рушили колони представників космічних галузей, оборонних підприємств, академічної науки, дослідних інститутів, медичних установ, промисловості.

Якось на початку (1970) сімдесятих років спекотним липневим днем на завод заглянув прем'єр-міністр Канади П'єр Еліот Трюдо. Прийняли його, як за звичаєм мудрому належало, з великою честю та ласкою.

За завданням "тата" за ніч біля парадного входу утворився милий канадському оку український пейзаж – басейн (вважай – "ставочок") та обов'язкова верба.

Високого гостя зустрічали керівництво, передовики підприємства, що були в протокольних піджаках. Прем'єр з'явився у світлих штанах, строкатій тенісці, елегантному кашне. Трохи запізнився тому в церемоніалі зустрічі залишили лише обов'язкову "хліб-сіль".

П'єр Елліот, який знав програму відвідування, запротестував корінною мовою своїх співгромадян: "А де пісня!?"

З резерву висунулися "дівчата" у "сорочках вишиванках" і коронним надриком занурили заокеанського гостя у стан невгамовного захоплення: "Ой у полі криниченька. Там холодна вода?"

Рік за роком розросталося поселення на околиці української столиці, рясніло новою – все більш сучасною – продукцією, процвітало та множилося людьми.

Папа твердо тримав штурвал величезного корабля, впевнено вів його серед хвиль життєвих проблем, неминучих заздрості та суперництва. Працівників, люб'язних дітей своїх, відзначав пристойною – результатами праці відповідною – зарплатою, забезпечував житлом, дешевим і смачним заводським харчуванням, відпусткою в санаторіях та власних будинках відпочинку.

Лодирів, балакунів марних і порожніх тяжко ненавидів, виганяв. І раділи всі, хто причетний до успіхів знаменитого заводу. Здавалося, що немає межі досконалості, що розвиток буде постійним, що зміцнює стабільність становища колосу.

Людина припускає, а Господь має в своєму розпорядженні. За радістю прийшов утиск і розорення, за злетом – падіння. Небесне склепіння розломалося, земні ваги обірвалися. "Хибна мудрість безумства все знищує, не творячи нічого." Цивілізація, що проіснувала чверть століття, зникла в каламутних водах потопу перебудови.

"Подивися, як швидко у житті

Все забуття поглинає!

Блікнуть славні віддання,

Блікнуть подвиги героїв?"

У союзі племен, що становив зниклу цивілізацію, був передовий загін, особливе плем'я наладчиків та спеціалістів із розробок систем управління. Воно мало невидиму стоянку на третьому поверсі, що належало заводу-гіганту технічного училища, і носило довге, по-канцелярські сухувате найменування – Київське спеціалізоване пуско-налагоджувальне управління електронних обчислювальних машин (КСПНУ ЕОМ, або просто – "управління").

Справами племені заправляв сміливий та невгамовний вождь, широкоплечий і високий атлет (зовні схожий на боксера Володимира Кличка) з енергійно-розмашистою походою лідера – Віктор Олегович Залісний.

У початковий період епохи автоматизації, коли якість комп'ютерів, що її забезпечували, була невисокою, були потрібні чималі зусилля і терміни з доведення "до розуму" примхливої та об'ємної електроніки на місці її експлуатації.

Тому слідом за обчислювальними машинами, що йшли із заводу малих габаритів, племінні старійшини відправляли обов'язковий "загін" лихих спеціалістів з налагодження. Вони на місці збирали техніку, тестували її, знаходили дефекти швидкого заводського складання, усували слабкі місця.

По приборканню непокірного виробу викурювали з його власником "трубку світу", спорожняли міха з вогненною водою, що призначалася для протирання контактів, поверталися в головний

вігвам з актом беззастережної капітуляції колишнього опонента (так званої "процентівкою") із зазначенням розміру контрибуції.

Усі дороги ведуть у Рим. Щасливі володарі налагоджених і хитромудрих машин, як правило, знову прагнули до Києва оббивати пороги управління, де, посипаючи голову попелом, голосно волали про допомогу і подальше сприяння.

Вони знали, що під рушницею біля конунга Залісного знаходиться полк гвардійців, здатних вдихнути в безпристрасну електроніку "машинний інтелект" – математично та логічно суворо розписати передбачувану до вирішення проблему (скласти алгоритм), розробити на його основі програмне забезпечення.

Вони знали, що славні бійці інтелектуального фронту своїми регулярними перемогами звернули пересічне пуско-налагоджувальне управління в елітну – науково-конструкторського толку – організацію, в якій за високого польоту розробкою слідує її швидка комп'ютерна реалізація та впровадження.

"Повні чудес сказання

давно минулих днів

Про гучні діяння колишніх богатирів?"

Благодатний випадок ввів мене, двадцятип'ятирічного відставного воїна, в цю дивовижну бойову одиницю з незвучним сторонньому слуху, але ласкаючим слух причетним до справ давніх днів найменуванням – "дільниця №6".

Благодійність дала радість людського спілкування в прекрасному колективі одностудців, з людьми, близькими за духом, світосприйняттям, тоді – і досі в пам'яті – молодими.

"Мені пригадали обличчя

товаришів милих;

Куди ви поділися, друзі?

Інші далеко, а ті вже в могилах...

Розпалася наша родина!"

Хороший початок півсправи відкачав або поклик предків

Наприкінці зими (1972) сімдесят другого року після двох років бездоганної служби – наказом міністра оборони у чині старшого лейтенанта був відправлений у запас. Отримав солідну вихідну допомогу, свободу та незалежність від суворо нормованого армійського життя, а разом з ними проблему місця проживання та роботи.

Взаємно поважний контакт із фахівцями заводу ОУМ, що утворився до цього часу, чия неординарна обчислювальна систему доопрацьовував і обслуговував на ракетному полігоні в казахстанському степу, вселяв надію на вкорінення та гідне працевлаштування в місті Києві.

Виміняв у автохтонного населення Приаралья залишки обмундирування на екзотичну верблюжу шерсть, морепродукти, і свіжим квітневим ранком з'явився у заводському відділі впровадження.

*"Давнє місто ніби вимерло,
Дивний мій приїзд
Над річкою своєю Володимир
Підняв чорний хрест."*

Господарі брали мене за руки білі, садили за столи дубові, вивалювали на них прив'язаних мною копчених лящів і жерехів, що відливали золотом. Незабаром доставлене пиво облагородило дегустацію дарів Аральського моря, перетворило її на процес, що йде від серця, активізувало прагнення сторони, що приймає, висловити гостинність вирішенням проблеми гостя, який не мав у місті ні колу, ні двору.

До кінця братської трапези, коли Володя Айзенберг уже приступив до відбору з риб'ячих останків придатних до наступних пивних посиденьок частинок, коли було обговорено і відкинуто чимало варіантів виходу з тупикової ситуації, пролунала несподівана репліка спробувати мене на Залісному.

— Що в нього робиться під шапкою, у Бенчіка? - запитав покійний Бик.

І одноокий Грач сказав свою думку:

— Беня каже мало, але він каже смачно. Він говорить мало, але хочеться, щоб він сказав ще щось.

— Якщо так,— вигукнув покійний Левко,— тоді спробуємо його на Тартаковському.

— Спробуємо його на Тартаковському, — вирішила рада, і всі, в кому ще квартирувала совість, почервоніли, почувши це рішення.

Учасники диспуту, злегка порозовівши (від застілля, що тривало), погодилися спробувати мене на Залісному, чий лист з проханням розробити та виготовити електронний блок сполучення двох обчислювальних агрегатів давно дратував керівництво відділу. З'явилася можливість зрушити справу з мертвої точки, одним махом вирішити проблему – і невинність дотримати, і капіталу придбати.

Підхопивши під мікитки, потягли мене в кабінет начальника управління, що розташовувався на тому ж поверсі, де представили як "гіганта думки", здатного, за умови прийому – без огляду на відсутність прописки – на роботу, реалізувати проект, що залежався.

Залесний, що блискавично оцінював ситуацію і приймав

рішення, затагнувся вогнепальною кубинською сигаретою, "проголив" мене гострим поглядом і зарахував у штат.

Включення до складу управління самовпевненої кібернетичної "месії" без попередньої технічної експертизи зачепило і стурбувало головного інженера – Альберта Самсоновича Оганесяна.

Щоб компенсувати непорядок, що утворився, голова технічної служби влаштував допит із пристрасстю. Поцікавився, між іншим, знанням книжки великого академіка "Все про АСУ". (Останню приголосну букву в назві промовив трохи протяжно - вийшов непоганий урінарний каламбурчик).

У полум'яній, злегка гіперболізованій відповіді обґрунтував твердість і надійність знань, які давав своїм вихованцям Ленінградський електротехнічний інститут. Відзначив особливо, що у низці випускних професій найкращою є "проектування електронних обчислювальних машин", щасливим володарем якої являюсь.

*"Пробачимо гарячі молодих років
І молодий жар, і молоде марення."*

То був шалений день, чи одруження Фігаро. В очах зарябіло, коли до кабінету увійшла пишної краси жінка багатообіцяючого бальзаківського віку. Здавалося, біблійна Вірсавія (упорядкуючи зачіску) зійшла з полотна Рубенса. Та ж вірних пропорцій, пружна, далека від рихлості, постать, гордої посадки голова, затуманені вологою очі. Збентежуючі свідомість, соковиті, яскраві - помадою виділені - губи і, як показало подальше спілкування, настільки ж яскравий розум.

*"Я знав її ще тоді,
У ті нечувані роки."*

Перфектна представниця самого монолітного етносу – Раїса Самойлівна Сахно, яка на той момент виконувала обов'язки начальника дільниці програмістів, прийшла взяти в роботи чергового новобранця.

Очі головного інженера пом'якшилися ласкою. Представивши мене, запросив до розкинутого на столі плану "Операції "Дичина" – узагальненої схеми автоматизації обліку конвеєрного збирання тракторів. Скорбно зазначив, що теорія не витримала зіткнення з очищувальною практикою – стандартна електрична машинка, запропонована ідеологами для виведення даних про хід збирання, захлинається в потоці інформації, зводить нанівець результати праці програмістів.

Поставив бойове завдання: застаріле обладнання замінити на пристрій швидкісного друку, розробивши для цього блок його сполучення з обчислювальним комплексом "Дніпро – 1".

Через місяць – з сумкою на шиї та створеним виробом у руці – жар-птахом стелився над платформою у стрімкому бриючому

польоті за потягом, що рушив у бік Харківського тракторного заводу. На зльоті зачепився за поручень останнього вагона, дістався купе, звалився до ніг висхідної зірки вітчизняного програмування – Олександра Миколайовича Побегая, що дотлював на вогнищі обурення безтурботністю новоявленого колеги.

*"Дихання завмерло в устах,
І в слуху шум, і блиск в очах."*

Незграбний старт спонукав до високої самодисципліни на подальшій дистанції пробігу, викликав сильне старання до справи. Занадто високі були ставки в затіяній грі - або груди в хрестах, або голова в кущах.

Те літо харківської одісеї було надзвичайно сухим та спекотним. Напередодні на підльоті до аеропорту розбився літак АН-10. Загинув співак-імітатор Чистяков, лєнінградські піонери.

У обчислювальному центрі тракторного заводу ламалися кондиціонери, відмовляла електроніка, випав з ладу наданий мені на допомогу Валентин Павлович Запольський. Старший товариш запив мертву, впав у шаленство, багато противностей вчинив.

Технологія пусконаладжувальних робіт вимагала обов'язкового протирання контактів спиртомректифікатом, який жваві налагоджувачі – за правилом подвійного оподаткування – примудрялися отримувати як в управлінні, так і на місці проведення робіт.

Валентин пішов ще далі – дорогоцінну вологу не розбазарював, паладійові контакти чистив гумкою.

Перша спроба відправити фахівця, що нарізався, для оргвисновків додому нічого не дала – вручений йому квиток продав, на отримані кошти продовжив вливання.

"Нас на конвульсії не візьмеш, товаришу!" – у другій спробі проводжаючи посадили тепленького пасажира у вагон, дочекалися відправлення поїзда. У ньому Валентин відіспався, вранці схаменувся вже далеко за Києвом – у Вінниці, де й похмелився.

*"Можу сказати: його я особисто знав,
- Він спосіб життя вів досить пустотливий,
Але я його за те не засуджував?"*

У муках творчості, з регулярними спалахами істеричної безнадійності, все літо парився над норовливим пристроєм, недоношеним плодом поспішної уяви. Паяв, переробляв, налагоджував, передумував.

З вересневою свіжістю прийшов успіх. Програмісти, здобувши швидкий друк, потроїли темп просування до фінішу.

Миряни за пижки, попи за книжки. Вільний час, що з'явився, з однодумцем Побегаєм проводили в буйних набігах на книготорговців міста, у прочісуванні книжкових базарів, в контактах з пристрасними книголюбамі. Брали чималий добуток, витрачаючи часом на нього останні кошти відрядження..

Залишаючись на бобах, сиділи вихідними днями безвилазно в готелі, старанно прочитуючи придбану літературу. Одного разу, коли до краю звело порожні животи, а в голові задзвеніли дзвіночки, помітили на балконі сусіднього номера банку томатів, покинуту постояльцями, що виїхали. Відчайдушним марш-кидком по карнизу та викраденим низькокалорійним трофеєм відігнав привид голодної смерті від двох перспективних спеціалістів.

Коли застукала крапель (1973) сімдесят третього року, налагоджену систему запустили на контрольну перевірку. Перші результати показали неймовірну кількість тракторів, які виходять із конвеєра. Здавалося, електроніка розлютилася, видає бажане за дійсне.

Вчинили пораду у Філях. Роботу системи було влаштовано так, що відомості про хід збирання вводилися в ЕОМ через встановлені на конвеєрі пульти, розроблені фахівцями Харківського НДІ "Тяжпромавтоматика". Далі програми моїх колег опрацьовували отриману інформацію, видавали на друк підсумкові дані.

Наталі Бездетна, керівник нашої команди, відстоювала бездоганність програмного продукту. Йосип Вайнблат, представник інституту, розхвалював наднадійність пультиків, виконаних – з урахуванням пролетарської психології – з особливо міцних матеріалів.

"І було про те суперечка велика і чвар багато"

Покликали як експерта Олександра Миколайовича, чия добродісна вдача дозволяла бути третейським суддею в ситуації, що неоднозначно трактується. Випускник мехмату Київського університету – широкий і опуклий лоб, розум ясний і проникливий, що швидко осягає не всякому доступне – довго й ретельно вивчав контрольні роздруківки.

"З чудовою іронією естета, який шанує вишуканий свій дар" Сашко "розмазав" опонентів по столу. Виявилось, що Семен Кац, привабливий покликом предків, змонтував клавіатуру відповідно до граматичних норм івриту – числові дані слід було вводити з урахуванням їхнього прочитування справа наліво.

Після перепайок все стало на свої місця. Система запрацювала справно, швидко все друкувала, радувала своєю правдивістю її київських та харківських творців.

Недовго смикалася старенька в матроських досвідчених руках. Через кілька місяців похмура реальність життя розтрощила міцну концепцію Вайнבלата – складові елементи попередньо розібраних пультиків, у тому числі гостродефіцитні кабелі, дроти виявилися далеко за межами заводу, в приватному користуванні.

*"Товаришу! На роботі ти господар, а не гість,
Ідеш додому – візьми хоча б цвях".*

Кілька тижнів прогрівав стомлене тіло бійця в щільних променях заслуженої слави – до перегріву, до сонячного удару, – поки шеф, що прибув із далекого та довгого відрядження, Віталій Дмитрович Лаппа, не оголосив про своє звільнення. З цієї причини він запропонував керівництву управління влити вино молоде в старі хутра, призначити випускника ЛЕТІ, який успішно витримав конкурс, на посаду начальника дільниці, що стала вакантною.

Гаврило Дмитрович Вертегел – керівник служби кадрів, твердокам'яний відставний полковник – підготував з цього приводу найвищий ордонанс, який і підписав начальник управління наприкінці квітня сімдесят третього року (1973).

*"Коли минулі дні я бачу крізь туман,
Мені здається завжди – то не моє минуле,
А лише прочитаний захоплений роман."*

Рачитель і Поет

Достойна заробітна плата була важливою, але не вирішальною складовою магнетичної сили, яка скріплювала корпорацію програмістів із прозаїчним ім'ям "шоста ділянка". Тільки колектив, що почав формуватися, зцементувала, перш за все, можливість соціальної та професійної самореалізації його активістів, що сприяв тому психологічний клімат.

Територія ділянки була середовищем проживання, де висока освіченість і ерудиція його мешканців, зайнятість найцікавішою справою створили атмосферу загальної відкритості, доброзичливості, взаємної привабливості. Оцінка рівня співробітника визначалася як математичними здібностями, знанням мов програмування, а й мовною культурою, начитаністю, широтою знань та колом інтересів.

Високі якості більшості членів громади, що зароджувалися, не були комплексним проявом безтурботної прекраснодушності і абстрактного іdealізму, вони будувалися на щільній матеріальній основі. Зі збільшенням числа обчислювальних машин, що випускаються заводом ОУМ, зростала кількість замовлень на розробку прикладного програмного забезпечення, зростали авторитет і значущість колективу його творців.

Давно це було, але пам'ять зберігає миттєвий зліпок початкового періоду мого трудового шляху – назавжди молоді обличчя колег, їх яскраві обличчя, жваву міміку, відтворює звуковий ряд тих солодких років – гуркітний, вируючий людський мурашник в аудиторній залі на третьому поверсі в невеликій будівлі за Окружною дорогою.

*"І легкий шелест далеких слів
Співучий як гул колоколів."*

Перші три тижні кожного місяця в управлінні панував спокій

налагодженого побуту, після чого патріархальну тишу організації підривала ураганна енергетика електронників, що поверталися з відхожих промислів. Поява на перонах залізничного вокзалу їхніх метушливих представників була вірною ознакою наближення непереборної стихії. З московських поїздів, що прибували, бігуни "знімали" (за рубль провіднику) використані квитки, у видах приробітку підшивали їх до звіту про відрядження.

Останній тиждень місяця, що називався "перезмінкою", ламав налаштований на творчість уклад шостої ділянки. У цей неспокійний час коридор фірми був схожий на пульсуючу вулканічну лаву – здавалися акти виконаних робіт, звіти про відрядження, виписувалися нові завдання для відрядження.

Проводилися всілякі (такі були термінологія та правила гри епохи!) заходи – збори (партійні, профспілкові, комсомольські), навчання (технічне, політичне, економічне), складалися іспити та інше, та інше, та інше.

Найбільш значним визнавалося щоквартальне підбиття підсумків соціалістичного змагання, переможцю якого належав грошовий приз. Заповітна сума діставалася тим учасникам змагання, які виявляли насамперед відповідну повагу до звітних документів, утримували їх в ідеальному стані.

Над переможними реляціями "хитрожо? математиків" (так іменували нас заздрісні і невдахи конкуренти), які більше схожі на поетизовані есе, не раз до сліз розчулювалися члени конкурсної комісії.

Наступним, хоч і не таким частим, джерелом поповнення казенних коштів було преміальне заохочення переможців щорічної спартакіади управління, черговий тур якої проходив під час масового збору її учасників.

Завдяки старанності на все значного Сергія Михайловича Соколова, який налагодив насичений тренувальний процес, у спорті ми також були першими. В обідню перерву частина збірної команди відпрацьовувала дебютні ідеї під наглядом шахового віртуоза Побегая, решту "коней" тренер виганяв до спортивної зали.

У прославленого майстра зібрання (марки, монети, книги, листівки, інші речі) завжди були в запасі пара-друга потоптаних кед, випраних майок для забудькуватих, накопичувалися обмилки для обов'язкового душу після тренувань. До речі, особистий одяг глибокий педант доношував до повного виснаження, до розкладання на атомарні інгредієнти. Особливо запам'ятався вихід галасливого душки Соколова на комуністичний суботник у френчі та особливого покрою галіфе, які бачили і сопки Маньчжурії, і ганьбу російської зброї під Мукденом.

Високий, худорлявий, костистий і дуже дбайливий аскет контролював потоки кишенькових коштів співробітників, вів

"чорну" касу взаємодопомоги, закупував на всю готівку облігації тривідсоткової позики. "І був глибокий економ", впадав в істерику, у крику доходив до фістули (легені – до тазу!), бачачи бездумні з його погляду витрати з "общака".

*"Тонкий і блідий, в лорнетку дивився,
Мало волосся на маківці мав."*

Усі видобуті на громадському терені гроші йшли на колективні виходи в ресторани – щоразу в інший! – за спочатку складеним списком. За весь час зробили повне коло проходу міськими рестораціями і навіть вийшли на другий захід.

У перезмінки нерідко тішили спеціалістів, що стомилися в працях, концертними балаганами, скоморошими забавами. Збудована у улюбленому стилі капусника дебютна вистава з нагоди річниці ділянки зібрала повну залу.

*"Театр уже сповнений; ложі блищать;
Партер і крісла – все кипить?"*

На сцені, за столом сиділа зведена делегація поріднених іноземних фірм. Сергій Куркін, зосереджений, у темних окулярах, зачитав привітання від пролетарів паризьких передмість.

— Мосьє, мадам! Шерше ля фам. Нотр Дам де Парі - я "вже фіні".

За ним пішов полум'яний профсоюзний привіт представника британських тредюніонів з вуст Алли Кучерової.

— "Ай лав ю, хау ду ю ду, бай-бай."

Багатофункціональний Сергій Михайлович вийшов на сцену в артистичній блузі, почухав ріпу (Жванецький відпочиває!), гучним голосом зачитав улюблене і самопальне:

*"Я побачив вас під кленом,
Ви побачили мене
Стало все навколо зеленим,
Навіть лисина моя."*

Еврипідівським трагізмом обдарований лицедій вичавив сльози жалю у вдячних глядачів, зірвав їх тривалі оплески з криками "браво!". Натхнений високою оцінкою, поділився дуже інтимним:

*"Облетіло листя, в парку стало порожньо,
До весни зів'яло статево почуття?"*

З завершенням загального з'їзду, йшов дев'ятий вал кочівників налагоджувачів, життя програмістів входило в звичне русло. У суперечках ділилися місцеві відрядження, складалися графіки використання машинного часу. Приймалися потенційні замовники на розробки, велися недитячі переговори, протоколювалися ділові наради. Життя било міцним струменем.

Регулярно приїжджав інститутський товариш, ленінградський кунак, моєму серцю люб'язний Валерій Миколайович Чихман. Студентське приятельство – з тією самою якістю стосунків – природно перейшло у довгі, до солідних вікових позначок ділові

зв'язки.

Валерій, виконавши обов'язкову виїзду програму у заводському відділі впровадження, ґрунтовно влаштувався на шостій ділянці. Вибравши час, із зовнішньою байдужістю заходив у приймальню, де розташовувалася Олена Вихляєва, яка турбувала його серце.

"Любострасть у юності утриманням умертвив" – дивився, зітхав і, підбадьорюючись побаченням, йшов.

"Сяючи

Піднесеним спокоєм, вона

Була чудовою красою сповнена".

У цей благодатний час, з подачі просоченого даром римування Бориса Михайловича Ольшанецького, народилася і прижилася ідея вечорів поезії. Проводились вони в сутінках, при свічках, на гідно оформленому столі. Кожен учасник ліричного колоквиуму читав домашню заготовку – улюблений вірш. Завершував сходку презентацією своїх творів особисто акин Ольшанецький.

Вечори поезії стали обов'язковою частиною урочистостей привітання жінок у свято Восьмого березня. Напередодні невтомний витівник випишував відрядження в Сухумі (благо була така можливість), повертався з парою валіз мімоз, які недбало розсипав на столах співробітниць.

Життя на Парнасі в стані повної бойової готовності до віршування ("Служіння муз не терпить метушні!") вимагали свіжості відчуттів, обов'язкової новизни інтимних переживань.

"Був він сміливий

Щодо пристрасті та альковних справ."

Природна для творчої натури мінливість настрою мало не послужила ділянці поганої служби в надзвичайно актуальній справі розширення виробничих площ.

Цю проблему вирішували прямим контактом із відділом нежитлового фонду київського міськвиконкому, де встановили взятий "під договір" із "багатеньким" замовником обчислювальний комплекс. У денний час наші спеціалісти безкоштовно обслуговували відомий заклад, вечорами ладнали свої програми.

В один з таких вечорів вів налагодження Боря. Романтик, перебуваючи у стані віршування для чергової Психеї, у певний момент відчув зрадницьку тяжкість нижче шлунка, вирушив по нужді.

"Як бути любові прекрасному паланню,

При болях у нижній частині живота?

Проносні, клізми, розтирання

Небезпечні слову ніжному "мрія".

У туалеті засидівся, розмірився – щільним ямбом пішла рифма. Зовсім недоречно процес версифікації перервала

прибиральниця, що люто заєлздила шваброю по кахлю. Обурений автор попросив даму залишити чоловіче відхоже місце до завершення процесів – творчого та дефекації.

Кощеївна відреагувала нулем уваги та фунтом зневаги, щось ляпнувши, між іншим, про інтелігентів – взагалі й зокрема. "Остапа понесло" – гордий творець прочитав довгий і гнівний монолог про прекрасне в жінці, про гідність та делікатність, навів чимало поетичних прикладів.

Отримай, фашист, гранату. Через кілька днів до управління прийшла скарга міської влади на негідну поведінку інженера Ольшанецького. Відповідно до норм службової відписки, порушника порядку, як виклали у відповіді, покарали позбавленням премії. Щоправда, умовно – був добрим він хлопцем!

*"Шалених років згаслі веселоці
Мені тяжко, як смутне томлення,
Але, як вино – смуток минулих днів
У моїй душі, чим старіший, тим сильніший."*

Ларіна як символ епохи

Чудовою особливістю пуско-налагоджувального управління був високий статус пролетарів, що надається їм своїм співробітникам.

Така розкіш стала можливою завдяки мудрій передбачливості батьків-засновників – при створенні фірми вони використовували типову штатно-фінансову структуру будівельної організації, з пристойними окладами та системою преміювання.

Підтяжка до будівельної справи виразилася у специфічних найменуваннях виробничих підрозділів ("ділянка", "бригада"), у прихильності владних працівників до авангарду робітничого класу при поданні до урядових нагород, у просуваннях у виборні органи. Крім того, не було анкетних обмежень у поповненні рядів робітного люду тямущими представниками "нетитульної" національності.

Якщо налагоджувачів електронних блоків можна було з деякою натяжкою порівняти з монтажниками бетонних блоків, то мислителів і письменників програм можна було співвіднести хіба що з "вільними каменярами" – франкмасонами.

*"Дивне плем'я, мудре плем'я
У нашій вітчизні створив час".*

На початку (1970-х) сімдесятих років програмування було справою піонерською, професійні особливості майже екзотичної спеціальності лише встановлювалися. Згодом воно, як субкультура, виробило свою етику, набуло свого лексикону, його служителі отримали сувору систематизацію (системний, прикладний програміст, спеціаліст з баз даних), але в перворідному обрисі вони

ділилися на "розумних" та "усидливих".

Перші відали хитромудрість процесів складання впорядкованої послідовності дій для комп'ютерів. Другі отримували від тлумачів та авторів деталізовані завдання, переводили їх у тексти, коди програм.

Був у вищій категорії особливий прошарок богодарованих фахівців, які створювали вишукані програмні модулі, з набору яких – як цегли! – монтувалися програмні композиції на замовлення.

Талановитим майстром такої кладки був Геннадій Михайлович Романяк – самородок, великої працьовитості особистість. Вступивши на роботу невидимим, який не має спеціальної освіти спеціалістом, Гена через пару років став зіркою першої величини в неформальній асоціації системних програмістів Радянського Союзу.

Провідні організації країни, пов'язані з розробками обчислювальних комплексів, залучали Романяка як основного консультанта, використовували його розробки. Авторитет нашого повільного, вдумливого, дуже витриманого колеги довгий час був фірмовою міткою ділянки номер шість.

Весною (1973) сімдесят третього року, отримавши сан начальника дільниці програмістів, промовив перед співробітниками натхненне апостольське слово. Оповістив про переведення програмування на будівельну основу, прозорі вершини, що підлягають підкоренню. Одним словом, мели, Ємеля, твій тиждень.

Після завершення тронної мови феміністка Ларіна поцікавилася, чи не виникнуть на вибоїстому шляху науково-технічного прогресу збої у виділенні достатньої кількості місцевих відряджень жіночої частини колективу.

"Які дурні міся!"

А, до речі, Ларіна проста,"

У історичний період, що розглядається, ватага програмістів займала одну, дуже велику – на півсотні столів – кімнату, атмосфера якої була постійно насичена щільним смогом неробочих розмов. Створювати, виконувати план і супутні соціалістичні зобов'язання у подібному присутньому місці могли лише люди сталеві волі.

Було мало майстрів, які вміли відволіктися від галасливої дійсності, піти в себе, пірнути в творчу нірвану. Неспішний, майже інтимний процес зачаття і виходу в життя програмного продукту вимагав від його творця особливої зібраності, гри розуму і уяви за відсутності зовнішніх подразників.

"Тиші хочу, тиші?"

Чи нерви обпалені?"

В Алли Михайлівни Ларіної, що відносила себе до вершків фахівців, творчий процес йшов тільки в домашній обстановці, під стомлену музику та кілограм цукерок "Білочка" на один

математичний виріб. Такий стиль діяльності активно заохочувався – його порушення, виходи ласуна "в народ" перетворювали ділове спілкування на "толковище", на театр однієї актриси (до речі, прекрасно володіла літературним словом).

*"У її промовах панувала напівтемрява,
Її судження на будь-які теми
Були теореми і проблеми."*

Якось розповіла "дівчаткам", як у тільки купленому ліфчику стала під душ для перевірки якості виробу. У результаті з його півсфер поповзли набряклі шматки газет, що знайшло в устах оповідачки образну оцінку: "А звідти – романи, романи?"

В інший вихід на роботу тема бюстгальтера повторилася в скаргах прими на власну неухважність. Під час примірки на товкучці в Біличах модних тоді чобіт на "платформі" шахрай торговець вихопив з її рук ридикюль і дав деру.

Засмучена втратою великих грошей, що перевищували вартість мимовільної обновки, Аллусик повернулася додому. І тільки перед сном виявила пропажу в гаманці, який перед виходом на базар заштовхала в найнадійніше, практично всіма жінками місце зберігання.

Але всі вправи в елоквенції були легкими забавками, порівняно з проявами хворобливої пристрасті Алли Михайлівни до чистоти. Усна хроніка зберігає сотні прикладів цієї душевної немочі страждальниці.

Регулярне миття рук після контактів є "нечистим" навколишнім середовищем. З цієї причини кран будинку ніколи не закривався; поза будинком, відкриваючи його, чистюля попередньо натягувала на руку поліетиленовий пакет.

Вішалками не користувалася, верхній одяг укладала на заздалегідь застланний газетами стіл.

Сина Стасіка, що переступав поріг квартири, біля входу завжди чекав тазик з водою, в якому матуся вимивала бідного пацана з ніг до голови.

Одного разу, успішно здавши пакет програм Московському управлінню магістральними газопроводами, з колегами по бригаді ходила вулицею Горького (нині – Тверською вулицею). П'яненко замоскворецький апаш, що проходив повз, не замислюючись про наслідки, необдуманно лягнув Аллу Михайлівну по філейній частині, додавши: "Хороший тухес - теж нахес".

Гарчання розлюченої левиці протверезило фамільярного москвича, і він ганебно тікав. Хуліган не міг і припустити, що причиною гніву випадкової перехожої стала не його розв'язність, а немиті руки.

Крім пристрасті до чистоти, "пунктиком" нашої колеги був незадовільний контур власного профілю. Кілька років по тому на Тверській, виконуючи договірні роботи в інституті ревматизму, що

на Петрівці, по протекції, що відкрилася, Алла Михайлівна потрапила в інститут краси, що на Арбаті. Там чарівниці підправили носа, надали йому потрібного обрису. Зробили його, за бажанням замовниці, схожим з носом знаменитої Елізабет Тейлор.

*"Рум'яні вуста, витончений ніс
І легкий локон шовкового волосся."*

"Про подвиги, про доблесть, про славу"

Кочове життя в відрядженнях співробітників пуско-налагоджувального управління з регулярною зміною довілля та спілкування, безліччю нових і нових знайомств дало чимало сюжетів, які сумарно могли б стати канвою не одного роману.

Найбільш жваві з них – із родзинкою! - надовго осідали в архівах оповідачів і слухачів, "бронзовелі", перетворювалися на канонічну основу вивченої історії фірми.

*"І живуть з того часу в народі
Пісні, казки та перекази."*

Довелося й мені почути чимало смутку та баламуток, хитра пам'ять обіцяла зберегти їх, але на дорозі життя багато розгубила, хоча дещо все ж таки втримала.

Кінь-алкоголік

Верховним носієм переказів та суворим виконавцем звичаїв був Віктор Іванович Цвік, який з цього приводу отримав народне звання "професор". Був він милосердний, добрий і привабливий. Своєю гіпнотичною посмішкою, що ховалася за розкішними вусами, збентежив не одне жіноче серце.

Втім, тривожив не лише серця, а й фізіологію – у гармонійній низці достоїнств Віктора Івановича найбільш значною визнавалася фалічна складова, за що її господар мав друге, ласкаве ім'я – "сперматозавр".

Майстер басенного жанру, співак солодкозвучний, Боян нашого часу оповіді свої передував довгою преамбулою, що завершувалася коронною фразою-прокладкою: "І уявіть собі?", після якої – як вибух – слідував яскравий, алегоричний фінал.

*"Боян же віщий,
якщо хотів кому пісню опівати,
то розтікався думкою по дереву?"*

Вперше зі сценічними прийомами маестро познайомився, слухаючи розповідь про його перебування на металургійному комбінаті, де, професійно знайомлячись із станом виробництва, він опинився в зоні тягіння підйомного крану з електромагнітом. "І уявіть собі, – патетично фінішував оповідач, – кран витяг

(прорвавши штанину!) з кишені штанів перочинний ніжик, а з черевиків – цвяхи."

У розглянутий історичний період у Москві існував центр відпочинку та дозвілля спеціалістів управління: пивний бар біля Київського вокзалу (у народі – "Сайгон"), де електроніки та програмісти коротали час в очікуванні посадки на потяг, спілкувалися, освіжались. У ньому завжди можна було знайти колегу-нарочною для передачі до Києва документів або плат, що вимагають швидкого ремонту, отримати зворотну посилку.

У цьому шалмані восени (1973) сімдесят третього року з "професором" і двома налагоджувачами-подільниками відзначали вдалий приїзд з Аральська – місця моїх недавніх офіцерських пильнувань, – де "підправили", до болю мені знайомий обчислювальний комплекс, який захандрів.

Заклад тільки пережив оздоровчу боротьбу з рукотворним недоливом та зменшенням щільності базового напою – на кожному столі було змонтовано дистанційно керовану систему видачі пива клієнту. Офіціант отримував за замовлення гроші і передавав їх диспетчеру, який – маніпулюючи перемикачами – відливав сувору півлітрову дозу у віддалений келих.

Втрата швидкого прибутку від хмільного бізнесу пригнічувала "полових". Роздратовані і злі вони бродили по залу. Один із них, п'янений і худорлявий, із зачесаними за вуха парюю локонів, довго канючив у Віктора Івановича стаканчик пива. "Професор", який уже давно вважався персоналом закладу за неформального метрдотеля, поставив жебрака на місце: "Лисий! Іди, в туалет!"

Потім, що називається "в масть", дав сольний номер. Він розповів, як спекотним липневим днем нудився з підлеглими йому налагоджувачами в черзі за пивом у дальньому місті Новосибірську. Поруч, відганяючи хвостом докучливих мух, потів кінь, що доставив до кіоску змінну бочку дорогоцінної вологи.

Підкоряючись несвідомому почуттю жалю, Віктор Іванович – натура широка і щедра – простягнув змученій тварині свій перший кухоль. Савраска, немов потужна помпа, вмить засмоктав її вміст. Швидкість поглинання вразила спеціалістів з електроніки, і вони продовжили почин шефа.

Кінь про чотири ноги спотикається. Після п'ятого кухля осовілий мерин, уткнувся мордою в асфальт, розпластавши на ньому ноги, що роз'їхалися. Черга у захваті заплакала, забився в істериці візник.

Увечері, дорогою до аеропорту, таксист із захопленням розповів у деталях пасажирам, як на Червоному проспекті кияни напоїли коня. Дізнавшись, що герої справи – його супутники, від плати за проїзд категорично відмовився.

"І уявіть собі, – елегантно закруглив "професор", – через рік

знову побував у Новосибірську і дізнався, що кінь, що став знаменитим, не прийнявши з ранку кухоль пива, за роботу не брався."

У пивному барі пролетів тихий ангел, за столом запанувала тиша. Слухачі, чия хмільна свідомість давно втратила можливість критичних оцінок, засумували про долю доброї тварини. Здобути гостродефіцитне пиво в ті часи можна було, та й то не завжди, тільки після довгого та стомливого стояння в черзі.

Допомога вищих сил

*"Раз у хрещенський вечір
Дівчата ворожили,
За ворота черевичок,
Знявши з ноги кидали."*

У душі наведеної витримки з класика розвивалися події на кафедрі психології Московського університету наприкінці (1977) сімдесят сьомого року. Зачинившись у своїй келії – кімнаті для лаборантів – кафедральні діви гадали про долю намірів. На аркуші ватману креслили коло, ділили його на сектори, вписували в них весь російський алфавіт – по парі однакових букв у протилежних симетричних секторах.

Точно над центром складної геометричної композиції утримували маятник – підв'язаний до нитки золоте кільце. Ворожка зверталася до вищих сил, повідомляла сутність прохання, клопотала допомогти у вирішенні актуальної проблеми.

У разі прихильності позаземної інстанції маятник приходив у рух, переміщуючи площину коливання від одного до іншого сектора. З літер складалися слова, зі слів – речення і, в результаті, відповідь на запит, який поступив.

У сусідній кімнаті, в так званому машинному залі, приводила до ладу неподатливу обчислювальну машину "Мир-2" бригада Анатолія Яременко. Електроніка вередувала, відмовлялася працювати. Нервував нещодавно прийнятий на роботу напарник. Його дружина, роздратована тривалими відлучками чоловіка, вимагала звільнитися, загрожувала репресіями.

Анатолія, людину швидкого польоту думки в цій критичній ситуації осенило – на його прохання майстрині білої магії звернулися до окультиного департаменту з проханням вказати найменування дефектних плат. Служба чудес не підвела, маятник, похитнувшись трохи, вказав найменування непридатних для використання виробів. Після такого одкровення успішне завершення роботи для Анатолія стало справою техніки.

Але, як згодом стверджували фанатичні адепти рукотворних таїнств, було ще одне чудо: згори було передано додаткову інформацію для недосвідченого налагоджувача – ім'я сусіда по

сходовому майданчику.

Не вір коневі в полі, а дружині на волі. Кинувши справи, ревнивець полетів до Києва, де на корені припинив спробу сімейного бунту.

*"Є багато на світі, друже Гораціо,
Що і не снилося нашим мудрецам."*

Дві стиковки

У другій половині літа (1975) сімдесят п'ятого року на далекій орбіті стикувалися космічні станції "Союз" та "Аполлон".

У той же час у Пермі, в одному з його центральних готелів, стикувались дві бригади пуско-налагоджувального управління, які працювали в різних організаціях міста. Представники третьої та четвертої дільниць, за попередньою угодою бригадирів Степанова та Сидоренка, зустрілися, щоб гідно відзначити завершення радянсько-американського експерименту.

Російське вливання не терпить відставання – між першою та другою перерва невелика.

Після бадьорого вступу відбувся серйозний та ґрунтовний обмін думками багато про що, важливе та близьке. Прийшли обвіяні сумом спогади та роздуми. Третій тост "за милих дам" (тостуючий принагідно зазначив, що жінки діляться на дам і не на дам) викликав довгу низку розповідей про романтичні пригоди під час відряджень, з наслідками і без наслідків.

Тема ця розбурхала рани, тому після п'ятої стопки в душах учасників сходки оселився абстрактний смуток, а після шостої – чорна люта туга.

Де п'ють, там і співають. Зробивши сьомий підхід, майстер з вологої справи Боря Мошкін прийняв вагу на груди, після чого – зв'язно та музично – виконав пісню стомлення. У локшину п'яний Алік Кібальниченко "збацав" циганочку з виходом.

Через півгодини два пристрасні меломани – Степанов і Мошкін, – ухопивши один одного за грудки, відновили старовинну суперечку про сумісність творчостей Генделя та Баха. Сидячи за столом, кинувши голову на руки, ридав Кібальниченко. Зручно вмостившись у кріслах, запрошені адміністрацією готелю мільтони із захопленням доглядали по телевізору успішну космічну стиковку.

Пізніше, коли служиві люди поїхали ні з ким, а Мошкін і Степанов перейшли до з'ясування ступеня взаємної поваги Борис Іванович Сидоренко з товаришами, які загостилися, що зберігли стійкість, понесли тіло Аліка Кібальниченка до місця тимчасового проживання – до відомчого готелю на околиці міста.

За час довгого і тернистого шляху багато намучилися, кидали незручний вантаж на жорстку дорогу, але святий обов'язок

чоловічої взаємовиручки виконали.

Вранці носіїв, що спали неспокійним сном, підняв на ноги рев смертельно пораненого звіра. Посеред кімнати, в одних трусах, стояв навколішки Алік. Обхопивши обличчя долонями, він гойдався "взад-вперед", розривався в риданнях.

Виплеснувши горе, заспокоївся, затих, опустил безнадійно руки і з драматичним надривом прохрипів: "Хлопчики! Я, здається, став сліпий". Онімілі від жаху земляки побачили, що до покритих запеклою кров'ю брів мученика – наслідок неакуратної доставки тіла! - прилипла рясна помідорна шкірка, що пройшла швидкий зворотний шлях зі шлунка через стравохід назовні.

Благолюбивий Борис Іванович підійшов нечутно до вбитого горем друга, поклав на його голову долоню, що випромінювала позитивну енергію. На деякий час запанувала тиша, потім, ніби принесена здалеку вітром, залунала тиха й лагідна музика, задзвеніли дзвіночки.

Застигла сукровиця з ввічок сліпця опала, він прозрів і, не вірячи своєму зціленню, припав у похмільно-гарячковому захваті до стоп благодійника.

*"Через малий час виправився, прийшов у покаєння
і пізнання істини і перебував у великому благоговінні,
що багато хто його лагідності та смиренності дивувалися".*

База "Родники"

У середині (1970) сімдесятих років двадцятого століття, пуско-налагоджувальне управління, в основному за рахунок будівельних зусиль своїх співробітників, звело на березі Росії чудову базу відпочинку "Родники". Сотні облаштованих фінських будиночків у прозорому сосновому борі біля села Дибенці стали місцем літнього відпочинку тимчасово вільних від виконання обов'язків спеціалістів. На ній вони заліковували рани, відновлювали душевні та тілесні сили в заспокійливій тиші лісів, у водах швидкої річки, що бадьорили, у колі сім'ї, друзів і подруг.

З початку свого існування невеликий санаторний посад за сотню кілометрів від Києва набув особливої привабливості, боротьба за двотижневі путівки до нього починалася ще взимку при розподілі відпусток на черговий рік. Багато хто віддавав перевагу затишному і досить комфортному відпочинку в звичній, близькій душі обстановці лісостепових пейзажів, хоча було доступним у ті роки відпусткове проведення часу на кримському або кавказькому узбережжі.

За базою відпочинку тягнулися великі лісові масиви, в яких, завдяки особливому складу ґрунтів, потрібному поєднанню хвойних і листяних дерев, кількості опадів, що випали, піднімалися розсипи грибів – білих, польських, рижиків, підберезників,

подосиновиків, маслюків, сироїжок, груздів, моховиків.

Задовго до світанку невидима пружина викидала в далекі хащі авангард любителів "тихого" полювання, які, уникаючи сусідства нестерпних конкурентів, розсипалися заповітними місцями. Після повернення щасливі учасники вилазки демонстрували свій видобуток або, ледве приховуючи "білу" заздрість, переживали успіхи більш моторних суперників.

Ігор Гнеденко – частий переможець грибних перегонів – познайомив мене з рідкісним і дуже смачним, схожим на великий язик, печінковим грибом, але не зміг переконати скуштувати, за його словами, їстівну парасольку.

Якось, повертаючись із солідними трофеями з далекого грабового лісу, пройшли із сином Сергієм в обов'язковому переможному марші повз павільйон-їдальню. Син гордо ніс перед собою під кілограм вагою боровик.

Через кілька хвилин, перервавши сніданок, натовп відпочиваючих стрімко, в повній мовчанці полетів у ліс. Попереду, підганяний обуреною дружиною, біг директор бази, відставний старшина Пронін у супроводі синів та невісток.

*"Чи траплялося вам збирати гриби
У лісі, де стежки протоптані лісовиком?
Де коні туману встають на диби
У прорізах полян і зелених плешин?"*

Багата рибою Рось намертво приковувала до себе любителів старовинної забави, захоплювала магією риболовлі новачків. Прохолодними світанками, по росі десятки рибалок розходилися по задалегідь підготованих місцях, на кілька годин переходили у стан прихованого екстазу єднання душі з природою.

Рибний промисел вівся багатьма прийомами, не обмежувався звичайною вудкою. Поза конкуренцією був мій добрий і надійний приятель Льоня Кириєнко – майстер спорту з академічного веслування, насамперед член збірної України. Безстрашний атлет пірнав у річкові глибини біля греблі, бив з рушниці сомів, що причаїлися в ямах, до захоплення дітей, що сиділи по берегах.

Віктор Іванович Цвік ("професор" Цвік), універсальні знання якого захоплювали й рибалку, навчив мене дуже непростому лову голавля на "перетяжку". Так називалася пара спінінгів, з'єднаних єдиною жилкою з повідцем посередині - на ньому, як наживка, бовталася стрекоза.

З "професором" розташовувалися один навпроти одного, з різних боків вузькою, покритою валунами річки. Синхронно з учителем, що направляв процес, обертали, туди-сюди, катушки, імітуючи політ стрекози над водою. Голавль, що втратив пильність, вискакував з води, бив приманку хвостом, яку Віктор Іванович тут же скидав на воду. Риба хапала повалену добич, "професор" підсікав і витягав на берег чергового красеня з чорною спиною та

сріблястими боками.

Згодом, переглядаючи твори пристрасного любителя ловлі риби Аксакова, співпережив з автором потрясіння з нагоди риби, що зірвалася з гачка, зіставивши його з власними відчуттями в подібній ситуації.

"Забув старик заборону не чіпати руками за ліску – Ліска порвалася, Аксаков перметнувся і у воду".

У базарні дні найбільш господарські представники жіночої частини відпочивальників з першими півнями вибиралися рейсовим автобусом до районного центру Богуслав. Їхали закупити дешеві ягоди та фрукти, поповнити запаси продуктів, освіжитися у спілкуванні з продавцями – зі швидкими вигуками та яскравими епітетами.

Влітку, особливо у серпні-вересні, заїжджий люд міг здивуватися розкішності торгових рядів базару, достатку та доступності дарів полів, городів та садів, молочних продуктів, риби та м'яса. Тут можна було насолодитися, переходячи від продавчині до продавчині, що передували купівлі пробами сала – м'якого, що тане в роті, з ароматною (тільки соломною обпаленою!) шкіркою.

Була неповторна краса у видах маленьких українських містечок, де за зовнішнім порядком, акуратністю та доглянутістю стояла життєва надійність становища їхніх громадян – спокійне, налагоджене життя, забезпеченість роботою, можливість дати толк і хід потомству.

Провінція у ті успішні роки процвітала, населення множилося. Ніхто й подумати не міг про її збідніння і стрімке скорочення кількості жителів, про втечу працездатного люду – з метою виживання – до столиці, що набухає від перенаселення столицю-мегаполіс.

У оздоровлюючій, запахом смоли напоєній атмосфері лісу особливо добре йшли спортивні розваги. Одні грали у бадмінтон, волейбол, настільний теніс, шахи. Інші надавали перевагу "літрболу", старовинній народній забаві – "метанню галушок". В азартних іграх по-дорослому розслаблялися мужики, що вирвалися на профспілковий відпочинок.

Першопоселенці пам'ятають, як одного разу морально покалічений багатомісячними відрядженнями інженер-електронщик допізна, до порожньої склянки загрався у преферанс у компанії друзів.

Того не відаючи, в тьмяному світлі, що висвітлювало рекреаційну зону ртутної лампи, збився зі шляху, забрів у чужий будиночок, де (як він згодом пояснював дружині) переспав в обнімку з порожнім спальним ліжком.

Приміщення, що опинилося на шляху шатуна, займала самотня дама, яка представляла адміністрацію заводу ОУМ. Прокинувшись під ранок, обурилася не прошеному – гірше за

татарина – гостю і вигнала його (так вона коментувала про подію зацікавленим).

*"Спить Розіта і не чує,
Що на ній матрос ночує.
Але прокинеться Розіта
І прожене паразита."*

Дружина поясненням пустуну не повірила, скандал у лісах гримів до від'їзду неспокійної пари. Наладчик повернувся на роботу з розхитаною нервовою системою.

Вечорами, за виконанням обов'язкової денної програми відпочинку – ліс, риболовля, купання, гуляння – населення бази збиралося біля своїх будиночків. Йшли неквапливі спілкування, наносили візити, діти об'єднувалися в ігрові групи. Запасливі господині варили варення, консервували гриби. Директор Пронін приступав до обов'язкової, дуже його захоплюючої вечірньої проповіді по гучномовцю – "бубукав" про порушення правил купання, пожежної безпеки, санітарії, закликав до порядку та акуратності.

Фірмове маркування бази "Родники" надавали влаштовані неперевершеним кулінаром Нілою Соколовою лукуллові бенкети, де смакова гармонія страв задовольняла капризи найвибагливішого гурмана.

У день народження, що припадав на середину липня, під який умілиця підгадувала путівку, на святкові столи виставлялися, зокрема, кров'яна ковбаса по-княжому, ковбаса домашня, паштет з гусячої печінки, фарширована і заливна риба, особливого приготування сальтисон, клюквенний пиріг.

*"Шлунок всіх гостей обтяжував
Надлишок страв; всі їли завзято,
І кожен мимоволі відчував
Тілесності найпростіші заклики."*

Перед відкриттям сезону, наприкінці травня, було прийнято приводити базу відпочинку у зразковий порядок. Першою приїжджала команда Володі Осипенко, від ділянки ремонту електронних вузлів, кілька тижнів налагоджували радіоточки, побутову техніку.

В останню п'ятницю місяця, після обіду, автобусом переправлявся колектив дільниці номер шість, який до півночі відпочивав безшабашно, а наступного ранку знімав похмільну втому напруженою працею.

В один із таких приїздів нас зустрів Боря Шубінський. Вже маючи путівку на перший "заїзд", він продовжив задоволення – заздалегідь приїхав із сином і жив із ним у наметі, на галявині за струмком.

У лісі лунав кларнет тракториста. Обурений дощем, що зтягнувся, Боря "костерив" небесну канцелярію за зіпсований

відпочинок. Зміна однієї літери у рядку Пушкіна точно відобразила побачену картину: "Боря імлюю небо криє".

Борис Йосипович, натура кипуча і буїслівна, відставний солдат, займав видне становище у системі цивільної оборони управління. Під час повномасштабних навчань очолював службу охорони громадського порядку, що підтверджувала наукавна пов'язка із скороченим написом: "ОЗП".

Розчулившись побаченим, до опортуністу підійшов Михайло Ходарковський і з сенсом потис руку. (ОЗП мовою з політичної абрєвіатури означає – Організація звільнення Палєстини - ОЗП).

Через негоду довго не могли розпалити багаття. Виручив, що був з нами, інженер з техніки безпеки, відставний полковник Іван Андрійович Крамаренко, який проявив кмітливність у стилі хитромудрих запорізьких козаків (ті варили куліш у дерев'яних казанках, попередньо поміщаючи в них розпечене до червоного каміння).

Досвідчений воїн поклав у тліюче багаття масивний камінь, метнув здалеку пляшку з соляркою ("коктейль Молотова"). Над околицями повалили клуби диму, як від підбитого танка.

Після взяття Берліна капітан Крамаренко з групою однополчан, що скучили за вишуканою жіночою ласкою, "двинули" на джипі на Париж. Перед в'їздом у місто натрапили на передбачливо виставлений комендантською службою патруль, який повертав усіх союзників бравих росіян, що рвалися до столиці.

Компанія розташувалася на високій і широкій дамбі, насипаній над ув'язненим у трубу струмком. Сиділи на кількох довгих колодах. Погода налагодилася, вітер розігнав хмари, світив місяць. Вугілля вдалося - в їх спеку шашлики зі свинячого ошийка швидко дозрівали.

Дружно плакали Алла Кучерова та Люда Авраменко – "Ти в мене одна, немов у степу сосна". Коли прозвучало фатальне – "Можеш зовсім піти, тільки світи, світи", – краєм очей зафіксував картину, що зіграла серце.

З боку бази, по схилу у наш бік переміщалися, підтримуючи один одного із зворушливою турботливістю ненормативних коханців, Олег Михайлов (начальник планово-економічного відділу, гарант стабільності преміального фонду управління) та Марік Кругляк (програміст, спеціаліст з комп'ютерної обробки аерокосмічних зображень).

Посунувся, поступаючись місцем парі, що наближалася, потім відволікся на роздачу шампурів з готовою продукцією. Хотів було вручити шашлики гулякам, але не виявив їх – горизонт був чистий.

Через деякий час почув шурхіт, сопіння. Обернувшись, виявив поруч із собою дві чоловічі постаті. Уважно придивившись, зрозумів, що Олег і Марік зрештою дісталися до цілі.

Собутильники, з ніг до голови вкриті товстим і щільним шаром глини, сиділи тихо, обличчя їх крізь грязьові маски виливали благостність і тверезість, що наступила.

Дійшов сенс події. Дорогою ходоки збилися з курсу, промахнулись і зкотилася в струмок, довго вибиралися по пухкому від дощу насипу. У жарких потоках повітря, що розтікалися від багаття, глина на частинах тіла друзів тверділа, перетворюючи їх на керамічні елементи майбутньої садово-паркової скульптурної композиції.

Діма Поніровський, який очолив рятувальну операцію, швиденько приніс пару відер води. Страдальців обмили, прогріли внутрішнім компресом, просушили і нагодували. Посиділки вдалися надмірно, але на суботник вийшли не всі.

Через багато років справи привели мене в ці краї, в місця, неподалік яких колись розміщувалася наша знаменита база відпочинку. Стоячи на узліссі лісу, що виходив на крутий берег, пригадав той особливого комізму випадок, той пульсуючий біль у животі, який зазнав, сіпаючись – разом з іншими учасниками гуляння – в істеричному реготі біля вогнища, що догоряє.

*"Боже, якими ми були наївними,
Які ми молоді були тоді."*

Був травень, "дерева ледь увінчалися ніжною зеленню листя", у повітрі гули хрущі, внизу – серед червоного граніту скель – вирувала невгамовна Рось, річка особливої значущості та загадковості.

З Россю пов'язане формування слов'яно російської народності, зародження його державності. Тут з давніх давен розміщувався головний культурний центр "Руської землі", назва якої виникла не без зв'язку з назвою цієї швидкої річки.

Рось стала природним кордоном Київської Русі, лівий берег якої державник Ярослав Мудрий облаштував "острожками", містами (Корсунь, Богуслав, Юр'єв – нині Біла Церква – назвали християнським ім'ям великого князя). У них він підселив до корінних мешканців Поросья ("порошан") приведених з вдалого походу полонених поляків.

Київські князі продовжили цю практику – приводячи до покірності чергових войовничих степовиків (печенігів, торків, берендеїв), вони давали їм "міста і везі" по течії Росі для несення прикордонної служби. Ця суміш "племен, прислівників, станів", ці віддалені попередники придніпровських козаків (або – черкасів) були основною силою, яка стримувала атаки невгамовного ворога – половців. Їх, на жаль, використовували князі в внутрішніх міжусобицях, що послаблювали Русь, - розбірках.

Був жорстоким хід історії. Як пише історик Соловійов, "Форсувавши Дніпро біля південних кордонів Русі, монголи пройшли

"облавою" від Поросья до Києва". Надовго (до появи литовців, потім – польських магнатів) запустили ці краї, але закони генетики зберегли слід тюрко-мовних предків у нащадках, у "карих очах, чорних бровах" мешканців сучасної України.

*"Справи давно минулих днів,
Перекази старовини глибокої."*

Фам фаталь

Любить наш брат потішити своє "его", що здається знанням природи жінки, її психології, логіки вчинків, тонкощів відчування. Не обійшла і мене ця чоловіча пристрасть. Багато накопичила пам'ять у своїх засіках відомостей, спостережень, оцінок – напівжартівливих, напівсерйозних, але завжди поважних – щодо теорії та практики жіночого питання.

Як вчить теорія "лібідо" Зигмунда Фрейда, вікові пробудження чоловічої чуттєвості викликають безперервні викиди енергії продовження роду людського, що породжує всепоглинаючу магму захоплення чоловіка перед коханою жінкою. Взаємна палкість, перша і щира, не завжди утворює шлюбну пару, але залишає лицарю на згадку, на все життя порівняльні спогади про єдину і неповторну.

*"Серед світів, у сяйві світил
Однієї Зірки я повторюю ім'я?
Не тому, щоб я її любив,
А тому, що я томлюся з іншими."*

Як стверджує сувора практика, із переходом жінки у наступний за молодістю віковий період зустрічна активність партнера помітно знижується – яскраву поезію стосунків змінює сувора проза, аналітична белетристика. Не одну смугу перешкод, вибудованих вимогливою чоловічою вимогливістю, доводиться долати жінці на шляху до інтимної успішності.

*"У жінки в очах із роками меркне полум'я.
Лягає на віски сліпий візерунок зморшок;
Приховують жінки свій вік, але з роками
Все товстіший шар рум'ян, все суворіший погляд чоловіків."*

Як свідчить багатовіковий досвід, чоловіки перетворюються на скептиків і циніків, коли йдеться про жіночі можливості на ниві суспільної, службової, наукової діяльності – більшість сильної статі допускає ефективність статі слабкої лише у вирішенні проблем побуту, у справах сім'ї.

*"Дивіться, за що ми цінуємо дружин.
Навіщо потрібна нам краса та грація?
Лише для того, щоб множилася нація."*

Півтора десятки років працював у великому науково-виробничому колективі. Можу засвідчити, що "дочки Євини", які

мали чисельну перевагу, в тонкому і делікатному ремеслі програмування ні в чому не поступалися "синам Адамовим".

Жіночий розум краще за всякі думи. Були точні та акуратні у найпростіших процедурах програмування та підготовки текстів, виявляли високий рівень знань у вирішенні складних системних завдань. "Синіх панчо" не було, жінки-фахівці незмінно залишалися насамперед представниками ніжної статі з нею властивими достоїнствами та особливої сили зброєю – слабкостями.

Емма Іванівна Пінська до непростой дисципліни програмування приступила на початку (1970-х) сімдесятих років, на зорі епохи автоматизації, коли брак фахівців спонукав "людей довгої волі" реалізовувати даний природою потенціал у галузі знань, що тільки формувалися, часом різко перекваліфікуючись.

Відважна леді зробила особливої крутості зліт у сферу високих технологій із вишуканих рівнин моделювання верхнього жіночого одягу. На корінну професію постійно вказувало досконалість ліній туалетів новонаверненої, які вона власноручно проектувала та шила, а також неухильне дотримання у новій спеціальності золотого правила "Сім разів відміряй, один раз відріж".

Смак у підборі нарядів доповнювала елегантністю манер, а безперечні математичні здібності поєднувала з рідкісною для жіночого стану стриманістю в промовах, чим високо піднімала свою розумову планку в очах чоловіків.

*"Вона мала математичний розум
Трималася величаво до манірності.
Жартувала рідко, але завжди атично?"*

Видатними зовнішніми даними не володіла, але була "страшенно мила". Вміла правильно подати себе оточуючим. Довгий коридор управління перетворювався на подіум, коли по ньому йшла топ-модель від дільниці номер шість, – нервували жінки, припинялося дихання у чоловіків, що тіснилися вздовж стін.

Навчання Емми нової професії вів особисто метр Паранський, яскравий представник романтичного крила теорії та практики програмування. З ентузіазмом взявся до справи, поставивши за мету показати ефективність своєї методики швидкої підготовки фахівців.

Розсіяний мислитель часто відволікався від уроків, надовго уникав себе, повертався зі свіжими ідеями та задумами. Їх потім реалізовувала самотність учениця у межах договору з московським науково-дослідним інститутом гігієни дітей та підлітків. Завідувач лабораторії цієї установи, холостий і видатний Валерій Кобеляцький високо цінував твори майстрині, любив її - так само як і гідно замикав класичний і рівносторонній трикутник чоловік на ім'я Емік.

*"Адже коли коханець неодружений, -
То менший гріх і менший ризик розплати."*

Довгий час солідні та платоспроможні московські організації – закриті оборонні підприємства (так звані поштові ящики), провідні інститути, великі заводи – були споживачами програмної продукції. Їхні грошові вливання в скарбницю управління не тільки давали нещадну зарплату виконавцям замовлень, але дозволяли також утримувати елітну частину фахівців, зайнятих перспективними розробками.

Постійною компонентою такого резерву, золотовалютним запасом ділянки номер шість з часом стали титани та професійні математики Ходарковський та Побегай. Відволікаючись від суєти миттєвих проблем, герої переводили в машинні коди дорогоцінні розсипи фундаментальних знахідок, служили генетичним фондом принципів постулатів програмування.

Компанію їм складав багатодосвідчений, розсудливий і пам'ятний Леонід Ісаакович Пальма. Власник доброзичливої зовнішності (пишна борода, натхненно-зламана шевелюра, аристократична тонзура на маківці) визнавався великим докою в мистецтві інтелектуальної начинки комп'ютерів. Багатьма їх мовами володів, чимало тлумачних записів залишив на скрижалях заповіту.

Відрізнявся зовнішньою стриманістю та обережністю у прийнятті рішень; іноді лютував, але швидко охолоджувався. Був афористичний, ревниво охороняв свою гідність в очах оточуючих.

Не відмовлявся від життєвих втіх. Під настрій і заробіток міг відвідати ресторан "Прага", що на Арбаті, поїсти хрусткого рябчика в соусі білої калини у поєднанні з пляшечкою божественного "Божоле".

*"Він був закінченим, відмінним
Від голови до п'ят джентльменом."*

Шанований патріарх вів велику селекційну роботу, вишукуючи в середовищі користувачів, що стрімко розросталося, користувачів обчислювальною технікою не просто спраглих автоматизації і надійних у платежах, а й відповідаючих його перевагам і характеру сибариту. В результаті такого шукання вчинив союз з філією ленінградського фізико-технічного інституту, що розташовувався в благословенному місті Сухумі. Настали роки тяжкої праці – в холодні погоди програми налаштовувались у Києві, у курортний сезон трудящі перелітали до моря. Надлишок коштів на відрядження дозволив побудувати систему відвідувань чорноморського узбережжя всіма, того заслуговуючими співробітниками ділянки. Заробив додатковий механізм заохочень, припинилися пусті та заздрісні домисли, утвердилася особлива благостність відносин у колективі.

На момент відкриття кавказької кампанії Емма Іванівна,

незважаючи на звільнення першого вчителя, успішно завершила договірні зобов'язання зі столичним інститутом, здобула атестатську похвалу, набула солідного авторитету. Сам головний інженер і поціновувач витонченого Альберт Самсонович Оганесян знаходив час у тиші кабінету поговорити з милоликою наядою про актуальні концепції та перспективи інформатизації суспільства.

За подібних обставин зміна клімату, переміщення "з милої півночі у бік півдня" було природним кар'єрним кроком на шляху фахівця, що швидко прогресував. Щоправда, потрапити до команди розробників для кидка на південь було непросто – у верхніх шарах програмістської спільноти точилася жорстка боротьба за кожне вільне місце; зубр Пальма не допускав легковажності у затіяній справі.

"Фам фаталь" рушила поза чергою, по-жіночому ґрунтовно взялася за командора. Гріх солодкий, а людина падка. Леонід, який зазвичай ставився до колег-жінок з іронічною поблажливістю, намагався чинити опір, але тонкі лестощі і багатозначні натяки фатальної Еми зім'яли нестрункі захисні побудови.

*"І кожен рух, кожен погляд –
Запорука невимовних насолод."*

Стримуючий чоловічий скептицизм випарувався, вакансія відкрилася, домовилися про спільний виліт до абхазької столиці для ознайомлення з фронтом робіт.

Смотрини не вдалися. Вже в аеропорту вибуття – Борисполі – під впливом сили тяжкості набитого нарядами баула супутниці з очей ввічливого кавалера спала пелена абстрактних надій. Самолюбство його було остаточно вражено зробленим в аеропорту прибуття відкриттям, що основною ваговою складовою ноші була модернізована чавунна праска.

Оцінивши перспективу служити допоміжним оснащенням на діловому шляху підступної спокусниці, Льончик ударив по гальмах. Знайомлячи її на об'єкті відвідин із проблемами автоматизації, багаторазово ускладнив зміст та гранично затуманив зміст технічного завдання.

На додаток до цього, Еммі Іванівні - натурі тонкої, що вимагає акуратного і ґрунтовного обожнювання, - припали не до душі люті погляди і кипляча пристрасть у компліментах кавказьких джигітів. У результаті, по поєднанню виробничих і особистих причин відмовилася від привабливого варіанта, після повернення з відрядження віддала перевагу йому вивіреному особистим досвідом московського напрямку.

Її дружні стосунки з Леонідом Ісааковичом стали ще більш делікатними та стійкими.

*"Адже шкідливий лише пристрасті стан
Для ніжної дружби. Повторюю знову,*

*Що жінка як товариш всього вірніше,
Лише не шукай любовного зв'язку з нею."*

Володимир Іванович Кононов

Душного липневого вечора (1979) сімдесят дев'ятого року відвідувачі київського гідропарку могли спостерігати сюжет, гідний пензля Айвазовського.

Прогулянковий катер, що мчав по дніпровській протоці, з лижником на буксирі, крутим віражем випишував рятівну параболу, уникаючи лобового зіткнення з баржею, що впливала з Десенки.

Красу виконаного маневру затьмарила неухважність любителя воднолижних забав, що порушив інструкцію, яка зобов'язувала його у критичній ситуації зробити ривок до берега та кинути буксирувальний трос. Під істеричні вигуки та відчайдушну жестикуляцію пасажирів катера азартний спортсмен викреслив поперечний бурун перед носом ним непоміченої посудини і ліг на зворотний курс.

Продемонструвавши гарним фінішом незворушні переваги справжнього гусара, підполковник запасу Кононов – кандидат технічних наук, фахівець у галузі якості аерофотосистем – гордим Нептуном вийшов із річкових вод.

Напівнепритомний стан заціпенілого від жаху рульового зробила для куражистого гонщика водну прогулянку першою та останньою, але не затьмарила урочистості перемоги – вигнулися груди, втягнувся живіт, сяяли захопленням очі.

*"Забуло серце, забуло
Багато, що колись любило
Тільки тих, кого вже більше немає,
Зберігся незабутній слід."*

Старший друг моєї душі, Володимир Іванович Кононов, належав до надзвичайно тонкого прошарку громадян, які поєднували ґрунтовні наукові знання, широту та глибину ерудиції з достоїнствами чисто людськими – активною добротою, чуйністю, шанобливістю та делікатністю у відношеннях. Справляв дивовижне враження гармонійної людини, без позерства та комплексів, високої душевної шляхетності та тонкої інтелектуальності. Був справжнім інтелектом, сіллю землі, квінтесенцією роду людського.

Здобув блискучу технічну освіту в Академії імені Жуковського, куди поступив на початку (1950) п'ятдесятих років після закінчення школи (факт сам по собі багатозначний – до цього престижного навчального закладу приймалися передусім офіцерів).

Теорію ймовірностей та математичну статистику викладала знаменита Олена Венцель. За її підручниками навчалося (і навчається!) не одне покоління студентів.

На одній із лекцій, яку ретельно конспектував курсант

Кононов, шановний викладач зі словами: "А цю формулу ми похеремо!" перекреслила крейдою на дошці невдалий математичний вираз.

Слухачі дружно хихикнули. Лектор безпристрасно пояснила, що згодна буква "х" у російській абетці називається як "хер". З цієї причини слово "похерити" означає "перекреслити хрест навхрест".

"А в якому сенсі ви зрозуміли мої слова?" - звернулася Вентцель до аудиторії.

На завершення військової служби Володимир Іванович був відомим фахівцем, автором кількох десятків публікацій, мав чимало учнів, готував до видання книгу. Збіг обставин, що привів в артіль програмістів вченого, який тільки набрав авторитету, надав йому чудову можливість швидкої експериментальної перевірки розроблених математичних методів.

На допомогу йому була надана елітна бойова одиниця, найкращий бойовий слон когорти програмістів Надія Семенівна Піонтковська. Індивідуаліст з натури та виховання (дочка академічних батьків) Надія звикла до самотійних рішень, до колективної творчості відчувала неприязнь.

*"Вони зійшлися. Хвиля та камінь,
Вірші та проза, лід та полум'я."*

Була акуратною, педантичною до дріб'язковості, що йшло на користь справі – розробки її були бездоганні, без сучка та задоринки, приймалися замовниками без зауважень під гіпнотично твердим поглядом "сталеві леді".

До чоловіків висока кароока красуня ставилася з побоюванням, за статевим знаком їх не сприймала – оцінювала лише професійні переваги. Захоплювалася риболовлею, пристойно грала у настільний теніс.

*"Вона настільки моральною була,
І до слова спокуси непохитною,
Що ангела-охоронця могла
Звільнити від служби гарнізонної."*

Дует працював злагоджено, але чутливість і тонку політичність Володимира Івановича, зрештою, підім'яв нещадний ригоризм напарниці. Пару розвели – з м'якою та розважливою Оленою Романенко проблем не було.

Між високими достоїнствами та пробачливими слабкостями шанованого колеги розташовувався ряд його симпатичних якостей – в першу чергу невгамовне прагнення ні в чому не відставати від більш молодих співробітників.

Після вдалої "вилазки" на водних лижах настала черга гірських лиж. Толя Тиндік, фанатичний шанувальник престижного виду спорту, ранньою весною зтяг на карпатську гору новозробленого слаломіста. Безстрашний асистент Грибанов у лиялому трико, на лижах з розбавтаними кріпленнями

продемонстрував техніку швидкісного спуску.

Молодуватий Володимир Іванович у елегантному екіпіруванні став на фірмові лижі, необережно повернувся і з гвинтоподібним переломом великої гомілкової кістки був переправлений до київського окружного шпиталю.

У лікарняній палаті, під час відвідувань нерухомого страждальця, вислухав від нього чимало цікавих повідомлень, аналітичних доповідей, проникливих монологів. Дізнався, зокрема, про нюанси Брусилівського прориву в першу світову війну, про історію створення та склад знаменитих парфумів "Шанель №5", почув рідкісні факти з історії Києва початку століття та багато іншого. Любив висловлюватись в промовах друг наш ситний.

Була в його характері особливо зворушлива властивість, що особливо розчулювала мене, властива людям великого розуму і доброго серця - вміння щиро радіти чужій удачі, по-дитячому пристрасне бажання (воно буквально палахкотіло за лінзами його окулярів!) отримати похвалу за добру справу, своєчасну підказку або допомогу.

Прояв цієї гідності повною мірою відчув у перші дні нашого знайомства, коли був ним представлений Георгію Львовичу Гімельфарбу з нагоди низького темпу та слабкої якості підготовки дисертаційної роботи. Зустріч дала мені високорозумного наукового керівника, що призвела через кілька років до здобуття наукового ступеня.

Усі позитивні епітети, які щедро мною витрачені на Володимира Івановича, можуть бути – з посиленням! – додані до його молодшого друга, якого він ніжно-шанобливо називав "Гарік". Досі яскравою плямою стоїть перед очима обличчя організатора зустрічі, яке випромінює захоплення від нього створеного дива і німий заклик до мене розділити обоження видатної особистості.

Вчений світового рівня (думка фахівців!), піонер методів комп'ютерної обробки зображень, універсальний математик. Тонкий знавець та поціновувач літератури, мистецтва, театру, культури. Великий ерудит, бібліофіл, власник розкішної бібліотеки.

Хто пам'ятає особливості епохи, той знає, наскільки важко було збудувати у Києві капітальну споруду. Виконані Георгієм Львовичем розробки тюменські нафтовики оцінили "лімітами" та "фондами", завдяки яким інститут кібернетики збудував монументальний навчальний центр (щоправда, без меморіальної дошки "першопричини").

"Згасають у часі, тонуть у просторі" події, обличчя, жанрові епізоди неспокоїної молодості. Розлетілися світом, зникли з поля зору багато співучасників давніх подій, славних справ. Ломка життєвих устоїв, безладна метушня виживання порушила налагоджені зв'язки, приятельські стосунки. Жаль глибоко, що останніми роками рідко бачився з духовно близькою мені

людиною, що позбавив себе бездумно радості спілкування з ним.

Одна з останніх зустрічей відбулася теплим травневим днем, неподалік Хрещатика, за готелем "Москва", де галантний чоловік Кононов купував коханій Тамілі букетик фіалок. Сцена ця була красивою і романтичною, як і відносини милої пари, що щасливо тривали понад два десятиліття років.

*"Він нагороджений якимось вічним дитинством,
Тієї щедрістю і пильністю світив,
І вся земля була йому спадщиною,
А він її з усіма розділив."*

Чудотворець Грибанов

Демократичною особливістю організаційно-виробничого устрою шостої ділянки була можливість без верховного планування та цільових вказівок формувати тематику та напрямок робіт. Свобода вибору пробуджувала допитливість, збуджувала інтелект у підприємливих фахівців, примушувала їх до пошуку гідних партнерів.

До таких в першу чергу належали підприємства військово-промислового комплексу, договірні відносини з якими передбачали тривалість і сталість, забезпечувалися практично необмеженим фінансуванням. У цьому Клондайку відкрив і почав розробляти його найбагатшу копальню – підприємство поштової скриньки Г-4149 – майстер глибинного буріння, легендарний Олег Миколайович Грибанов.

Освоєна ним установа займала провідне місце у технічному оснащенні та автоматизації космічних досліджень Радянського Союзу, мала у своєму розпорядженні обладнані величезними палубними антенами кораблі експедиційного флоту. Плаваючі центри виходили в Атлантику для забезпечення зв'язку з пілотованими космічними апаратами, коли ті опинялися поза зоною радіовидимості наземних центрів (у Криму, у Сибіру, на Камчатці).

На одне з цих суден – "Космонавт Юрій Гагарін" – наприкінці (1972) сімдесять другого року було відряджено Олега для передачі в експлуатацію офіцерському складу електронно-обчислювального комплексу "Дніпро-1".

Прекрасне знання матеріальної частини дозволило успішно виконати завдання, а зовнішні переваги – мовчазність, скромність, не метушливість – викликали особливий пієтет з боку членів екіпажу, які спілкувалися з ним.

Поважність переросла на шанування після того, як в екстремальних ситуаціях далекого плавання київському фахівцю довелося ухвалити рішення та здійснити вчинки, оцінені спостерігачами як диво та подвиг.

У тому першому випробувальному виході на океанічні

простори трапилося лихо – через тривале очікування старту ракети-носія на кораблі вичерпалися запаси спирту, які призначалися для протирання контактів електронних систем. З цієї причини до прибуття космічної станції на навколоземну орбіту представники промисловості, молодший офіцерський склад були глибоко вражені вірусом безвір'я та апатії.

Звернулися до завбачливого Олега. На жаль, виснажилися і його засіки, але холоднокровний посланець української землі дав слово зневірній депутації щось придумати. З дитинства був міцний у слові – обіцянками не розкидався, затіяна справа завжди доводила до успішного фінішу.

У камбузі примітив завантажені на борт в африканському порту контейнери з ананасами, що підгнили і забродили. Кому гниле, а нам гарне. З підручних засобів вдумливий раціоналізатор змонтував агрегат з випарником, змійовиком та відстійником, протягом кількох днів перегнав запашну брагу у високоякісний самогон.

Корабельні системи запрацювали у штатному режимі, робоча атмосфера стала феєрично-святковою. Олежка – людина щедра, чуйна на людський біль – усіх, хто приходить до нього, втішав, слабшаючим сили надавав, у сумних висікав веселощі.

Стала великою слава рятівника, звістка про створене диво перелетіла над хвилями на інші кораблі експедиційного флоту. Чудотворцем захоплювалися, його слово зазвучало пунктом корабельного статуту – як рішення вищої інстанції, що не підлягає обговоренню.

"Талантами від усіх він відрізнявся

І гордо голову носив;

А це повагу викликало

А з повагою дружба виникала."

Наступним гучним вчинком Олега було повне придушення, підпорядкування та привселюдне приниження представника особливого відділу. Молодий і дуже паскудний старший лейтенант ("старлій"), як вампір, пив кров у членів екіпажу. Слідкував за ідеологічною зрілістю піднаглядних, контролював їх промови та вчинки, дотримання норм моральності. Тирана внутрішньо проклинали, зневажали і боялися всі, але не Олег Миколайович.

Після завершення обслуговування космічного польоту корабель зайшов до Монтевідео поповнити запаси продовольства та пального. Під час вигулу на повідку особіста по спекотній уругвайській столиці стомлений жагою Олег відірвався від основної групи і попрямував до поміченого ним пивного бару.

На шляху його став поводитир і сталевим голосом оголосив, що відвідування злачних місць заборонено інструкцією. Лицемір, до речі, під час спиртової кризи таємно відвідував Олега, шукав його дружби. Дружба дружбою, а спецслужба спецслужбою – бачачи

непокору цивільного анархіста пообіцяв йому богословний служака відправити нагору рапорт про вчинок.

"Слабка людина, а в хмелю кар'єри

Себялюбний стає часом,

І серце вкривається корою."

Миролюбний Олег велике шаленство виявив, сказав знамениту філіппіку, в якому перли московського жаргону відтінив витончено київським фрикативним "г". Фрагменти її дійшли до наших днів, перетворилися на афоризми. Насамперед улюбленець екіпажу наголосив на необхідності поважати досвід та вік.

— Не бурій на старших, синку, і не му-мукай! Зверни увагу, коли твій ванька-встанька був з горошину, я вже зустрічався з жінками по-доброму.

Розписавши детально місце розташування нерозумного вигадника в підмісячному світі, завершальним акордом розтер його в космічний пил.

— Ти, кажуть, в академію збираєшся вступати, а я "по життю" вже кілька років їх закінчив, читати і грамотно писати вмію. Коли повернемося до Москви, такий "візок" на тебе накачу, що мало не покажется – забудеш назавжди і про академію, і про відрядження за кордон.

Того дня безстрашний Грибанов розслабився ґрунтовно і до останнього песо. І доки він насолоджувався холодним пінним напоєм, його спокій та безпека біля дверей питного закладу охороняло недремне "государеве око".

"Адже був дитина ряжий,

Росла людина?"

Москва високо оцінила відповідальність, вивіреність вчинків, виконавську дисципліну Олега Миколайовича – якості, які дуже цінуються в оборонному відомстві, де порушення планів робіт часом смерті подібне. Після завершення атлантичної одісеї пуско-налагоджувальному управлінню, в особі його авангардного представника, було запропоновано довгостроковий пакт участі у низці розділів космічної тематики.

Овіяний солоними вітрами перемоги флібустьєр Грибанов твердо став на московську землю. У закритому відомстві зайняв місце неформального управителя грошових потоків у бік Києва та зворотного переміщення розробок до столиці, до взаємної користі та задоволення сторін.

Залучив до серйозної справи цілеспрямованого, талановитого Женю Серединіна, разом укомплектували потужну команду спеціалістів зі стикування (комплексування) електронних вузлів.

Якось, напередодні задачі міжвідомчій комісії частини "блоку імітації борту" (аббревіатура – БІМБО), виконаного киянами в рамках теми "Марс 79", жорстокий грип звалив Євгенія.

Зцілювачем виступив чудодій Грибанов. Як давно вільний від шлюбних зв'язків, рідко жив у готелях, облаштовувався у чергової шанувальниці. Жінкам подобався синьоокий мовчун, його якості справжнього чоловіка (у тому числі фізичної властивості), відкритість душі та гаманця захоплювали їх.

Був "мудрий, як змії" Олег Миколайович, "багато жінок любив, але жодна їм не володіла" – справа була над усе. Перевіз друга Серединіна на черговий підмосковний бівуак, весь вечір зі своєю "мучачею" вигладжували розпеченою праскою ступні бідолахи.

Поставлений до ранку на ноги, класний фахівець Серединін блискуче провів випробування.

Двоє друзів – хуртовина і завірюха – були серед вітчизняних основоположників нині звичайної справи – комп'ютерних мереж. За безоплатно отримані обчислювальні послуги міська влада виділила першопрохідникам запущений підвал, який ентузіасти осушили від каналізаційних вод, відремонтували, наситили технікою.

"Sapientī sat! – Фахівець зрозуміє!" У вересні 1969 року в одній з лабораторій Каліфорнійського університету в Лос-Анджелесі два стаціонарні комп'ютери, з'єднані один з одним п'ятиметровим кабелем, вперше в світі успішно обмінялися даними.

Через двадцять з невеликим років з'явилася глобальна комп'ютерна мережа інтернет з 600 мільйонами користувачів.

На початку (1980) вісімдесятих років Серединін, Грибанов товариши по виділеній телефонній лінії передали від свого кийвського комп'ютера на комп'ютер у підмосковному місті Хімки (конструкторське бюро "Факел") розроблений фахівцями ділянки пакет програм обробки телеметричної інформації, що надходить з бортів випробовуваних крилатих ракет.

*"Старі сніться хвилини,
Старі сніться роки?
Видно вже так назавжди
Думи тобою замкнуті."*

Postscriptum. Наприкінці (1990) дев'яностих років побачив телевізійний сюжет, що вдарив по серцю – догниваючі на корабельному цвинтарі, неподалік від колишнього порту приписки Одеси, кораблі "Космонавт Юрій Гагарін", "Космонавт Володимир Комаров", "Академік Сергій Корольов".

Прощай, молодість!

Кінець пуско-налагоджувальному управлінню припав саме на

початок перебудови. У метушні реакції на актуальний партійний заклик галузеве чиновництво розпочало "перестановку меблів" – нашу фірму спочатку засунули в непримітну організацію, потім перевели до нового відомства. Все робилося в точному повторі недолугост, безглуздості, безвідповідальності дій пастирів "великого перелому".

*"Все, що робить дурень,
Все він робить не так:
Починає не з початку,
А кінчає абияк."*

У міжвідомчих розбірках були знищені результати півтора десятка років роботи, роздроблена компактна і енергійна організація – фактично "служба швидкої допомоги" корпусу користувачів, що стабільно збільшується, обчислювальною технікою.

Ламати – не будувати. Замислитися, вникнути в суть проблеми, оцінити справжню значущість підприємства, що потрапило під абстрактні маніпуляції, твердолобі клерки не спромоглися.

Всі ми вперті, поки до стіни не приперті. Потрібно було кілька місяців збоїв і сумбуру, щоб стала очевидною згуба досконалої ломки налагодженого механізму. Спроба дати задній хід ситуації не поправила - кращі складові машини, що чітко діяла, розлетілися.

*"Я знав захопленнь солодкий обман,
Але від нього я вчасно отямився?"*

Потрібно було кілька років спостережень за судомами "оновлюваної" країни, щоб зрозуміти – немає задекларованого псевдореформаторами руху вперед і вгору, є нестримне падіння у прірву.

Стало зрозуміло, що держава, як інституція, руйнується, втратила контроль за ситуацією, що швидко погіршується, зняла з себе відповідальність перед співгромадянами, що втратила матеріальної бази країни, її виробничого потенціалу непоправні.

Дійшло до затуманеної обіцянками свідомості, що звикли до маніфестів і директив партійні проповідники – за всієї благостності намірів – не мають чіткого плану дій, блукають у темряві, діють навмання; не потурбувалися про контроль проміжних результатів, про можливість своєчасних дій, що коригують, про відмову від помилкових рішень.

*"Колишніх ілюзій я не впізнаю –
Вони, як змії, зняли луску."*

Залишок ілюзій знищила Біловезька сходка. Ретельно спланована, кривавими мозолями багатьох поколінь вишикувана, роками відшліфована система кооперації колишніх радянських республік розшарувалася. Позбавлений ґрунту зовнішніх зв'язків,

обвалився київський гігант комп'ютеробудування, надовго згасла індустрія розробок програмного забезпечення, що набрала сили.

*"Сумно думати, що даремно
Була нам молодість дана?"*

У переліку понесених втрат є особливо чутливою, особливо пригнічує втрата значних науково-виробничих напрацювань, накопичених нашим братерством фахівців. Саднить душу від відчуття підсумкової безглуздості довгого та цікавого, радісного та напруженого шляху – перерваного та заспокоєного на зльоті. Жалість запізнила докоряє за власну розгубленість, нею викликані байдужість і апатію, нездатність відновити і продовжити справу всього життя в умовах бандитського капіталізму.

*"Хто жив і думав, той не може
В душі не зневажати людей.
Хто відчував, того турбує
Примара незворотних днів."*

Зневажаю нерозумних, жалюгідних і порожніх витійників перебудови, що розтоптали і зрадили свій народ. Невигубна відразу до тих, хто розбагатів на людському горі, допустив до розграбування загальнонаціонального багатства людей, які продали душу дияволу.

"До днів останніх донця" зберігаю повагу до моїх сучасників, супутників юності та молодості, які жили "крізь час" – незалежно від тиску державної системи, що підгнила, від усіх її негативних якостей, – працювали, творили, залишили нащадкам до початку перебудовної розрухи гідну матеріальну та духовну спадщину.

Прощайте, солодкі роки! Прощавай, давно минула, напівзабута молодість!

*"Прощавай, і якщо назавжди,
То назавжди прощай."*

У тексті використані цитати, витримки з *Н.Некрасова, А.Ахматової, В.Даля, О.Пушкіна, І.Бабеля, І.Льф та Є.Петрова, О.Блока, Г.Лонгфелло, М.Лермонтова, С.Плещеева, К.Бальмонта, Д.Байрона, М.Соколова, "Пісні про нібелунги", Г.Аполлінера, В.Шекспіра, "Слово про полк Ігоревий», І.Анненського, М.Волошина, В.Брюсова, А.Вознесенського, В.Татищева, А.Коваленкова, В.Маяковського, ремінісценції з Д.Стейнбека.*

Новоселки – Київ, червень – грудень 2004 року

Хто я і звідки пішов?

Олександр Васильович Палагін

Писати автобіографію завжди для чогось потрібно, це аксіома, ніким не спростована. Насправді все набагато простіше і банальніше. Колись приходить час підбивати підсумки (що зовсім не виключає грандіозного будівництва творчих планів – перепрошую за недоречний каламбур).

Батьки мої – представники двох великих та славних народів. Батько з Пензенського села, мати з потомственого прізвища Мороз, з Кіровоградщини, село Торговиці, що на річці Синюха. Мати так часто про неї із захопленням згадувала, що я виразно уявляю її зелені красиві береги, швидко течію і нашу хату, в якій я так і не побував.

У Ленінграді на заводі Комінтерну вони познайомилися. До мене на два роки раніше народилася старша сестра Алла. Саме їй у юності я присвятив вірш, який починався так:

*Я знаю, ти не поглянеш суворо,
Будь-яку провину мені пробачиш.
Можливо, нам одна дорога,
А можливо, казкою відлетиш...*

Доля нас розлучала, але, дякувати Богу, ненадовго, і всі теплі слова, якими закінчується цей вірш, я міг би повторити і сьогодні – але вже не тільки їй, а й молодшій сестрі Тані, яку люблю надійною та ніжною братньою любов'ю.

Батько служив на Далекому Сході, брав участь у Польській та Фінській кампаніях. Велика Вітчизняна впала на нашу голову, як і на весь народ, боляче і трагічно. Господь до нас був милостивий. Перший раз – коли мати, нікого не послухавши, в останню секунду, незважаючи на всі приготування, включаючи вишиті вензельки на дитячих сорочках, відмовилася відправити нас із групою дітей кудись у дитячий будинок на Валдай. Як відчувала – поїзд німецькі літаки розбомбили дорогою. Діти, що залишилися живими, розбрелися хто куди. Санітари, які їх супроводжували, рятували свою шкуру.

Вдругий раз нам пощастило, коли на останніх машинах через

не замерзлу ще Ладогу наш караван "дорогою життя" (чи смерті?) намагався прорватися крізь блокадне кільце. Наша машина проскочила, що йшла за нами – пішла під кригу.

Що з дитячих вражень виявилось міцно закопаним у глибинах пам'яті, важко сказати. Багато чого, почуте пізніше від дорослих, змішалось з дитячими образами, зрежисувавши такий калейдоскоп подій та дійових осіб, який у сьогоднішній пам'яті сидить, як таблиця множення. Лише дрібні забуті деталі впливають на поверхню, зачіпаючи швидше уяву і найменше – логіку та здоровий глузд.

Військовий завод опинився у Саратові, а місцем нашого проживання – будинки 8 березня (до чого тут жіночий день?) – є такий мікрорайон у Саратові. Батько був начальником артилерійського випробувального полігону, і нам рідко вдавалося з ним бачитися. Пам'ятаю квартиру, куди нас поселили, і всякі дитячі картинки, які застрягають у пам'яті, незалежно від їхньої важливості. Наприклад, сусід, до якого приходив його друг Олександр Сергійович Пушкін!.. Тріскучий самокат, який зробив мені батько на галасливих підшипниках, через що другого дня один нервовий мешканець нашого будинку його поламав. Цю драму описувати не стану. Пам'ятаю ялинку в школі у сестри, – мене із задоволенням брали на всі заходи, і я із задоволенням розповідав вірші та танцював матроський танець "Яблучко". Любов до танців та гри на гітарі (семиструнній) перейшли від батька. Один із віршів воєнних років навіть ще нещодавно справив враження на гвардійців танкової частини Лютіжського військово-навчального центру, куди з шефською місією у складі групи вчених нашої академії прибув якимось на запрошення начальника центру. Все, звичайно, я не приводитиму, але пару "бойових" строф представлю:

*За вікном темно від сирості,
Хмари сховали місяць.
Добре було б завтра вирости
І поїхати на війну.*

І далі за текстом танкісти, оцінивши благородство та доблесть молодого героя:

*І танкісти б відповіли:
Ти, хлопчина, бойовий,
Ми давно тебе помітили,
Бачиш танк, - він буде твій.
Сів би я в тісну кабінку
І за батьківщину свою,
За простору, чудову
Відзначився б у бою.
Тут оплески неминучі.*

Звичайно, запам'яталися злі бомбардування, коли німці рвалися до Сталінграда. Перед нашим будинком кожна сім'я

викопала для укриття "щілину", і коли лунав сигнал повітряної тривоги, всі гуськом – чи вдень, чи вночі – бігли туди. Я все намагався одягтися швидше, зуби стукали, зате моя сестра була рішучіша і відчайдушніша, вона заявила якимось:

– Набридло бігати, нікуди я звідси не піду, хай убивають тут. В наявності – різні темпераменти.

Пам'ятаю також випадок, коли снаряд, випущений на випробувальному полігоні, потрапив до власного шпиталю з нашими пораненими. Батька тоді мало не віддали під трибунал...

Ніч, у яку прийшла звістка про перемогу: сусіди знизу барабанили водопровідною трубою, всі роздягнені, після сну вискакують на сходові клітки, обіймаються, цілуються, плачуть...

З подивом, а потім з жалем спостерігали за полоненими німцями, які працювали неподалік нашого будинку. Прості тихі люди. Мінялися з ними: ми їм хліб, картоплю, вони нам коLOB – пресовані відходи після переробки соняшника. Просто зубами його не розгризти. Ми його смоктали, як льодяник, цілий день. Дуже смачно.

У Саратові довелося побувати незабаром ще раз – враження змінюються надзвичайно динамічно.

З моторошних подробиць евакуації: більшість лєнінградських родичів по лінії матері загинули з голоду. Бабуся (мачуха матері) з'явилася в Саратові трохи пізніше разом із сином – молодшим братом моєї матері. У голодування бабуся набула дивної звички: вона вставала вночі, з'їдала все, що могла знайти в хаті, лягала спати і потім нічого не пам'ятала. Трагедії та скандали, з цим пов'язані, пригнічували та лякали – ми самі голодували відчайдушно. Крім того, її шлунок висох після голодування і міг просто не витримати. З приємного пам'ятаю, що дуже рідко батько взимку вчив нас із сестрою кататися на саморобних лижах. Маленька деталь - щоб виглядати спортивнішим, я просив маму поверх зимового пальта надягати на мене светр. Ще на подвір'ї був турнік, звідки "пішла" моя любов до гімнастики, а в парку над Волгою був літній кінотеатр, у який нам із сестрою вдалося знайти свої проходи.

Я любив військові погони, кашкети, всілякі знаки військової доблесті, звичайні значки та зірочки. Все це ставало неодмінними атрибутами мого одягу. Якимось гуляли в парку за ручку з матір'ю. Назустріч йшла молода парочка, він – військовий льотчик. Вона:

– Дивись, дивись, герой пішов.

– Де, де?

Партнер крутить головою на всі боки.

– Та ось же.

Її рука показує кудись униз. Дружній сміх. Ви розумієте, що згаданий герой – це я у повній парадній викладці.

Саратов не люблю, хоч це й не чесно: нам дав притулок,

нагодував, відігрів і зберіг. Треба бути вдячними. Беру слова назад.

Кінець війни – привіт, Ленінград! Тут доведеться розповісти про вже повоєнну сімейну драму. Я завжди дивувався стійкості духу покоління наших батьків. Сьогодні під такими ударами можуть зігнутися і вельми бувалі в різних випадках стійкі люди.

Ми повернулися до Ленінграда 1945-го. Повернулися до своєї рідної квартири. До війни також існувало кооперативне (тоді воно називалося пайове) житло. Батьки перед війною встигли виплатити його вартість. Нам не пощастило: у нашій квартирі, де стояли наші меблі, були наші речі, жили якісь люди. Війна встановлювала свої жорстокі закони, за якими ми не мали жодних прав на свою квартиру. У цей період було видано постанову, за якою повернення до міста здійснювалося за офіційним викликом близьких родичів. Усі близькі померли з голоду. Бабуся не захотіла повертатися до Ленінграда, а тільки її виклик міг дати нам потрібні права. В результаті ми опинилися на вулиці. Нас було п'ятеро. Народилася молодша сестричка Таня. Рішення приймається просте та сміливе. Батько йде працювати дворником, а мати - прибиральницею. На 6-й лінії Василівського острова в темному ленінградському дворі можна знайти кімнатку, де поневірялася наша сім'я протягом року. Час був важкий – чи варто пояснювати, і на гріх ще ми, малі діти, почали серйозно хворіти. Кімната виходила вікном у глуху стіну, було темно навіть у сонячний день. Стали боліти очі, у мене почався якийсь процес у легенях. Цілий рік тривала безперервна боротьба за виживання.

Забув сказати, що у 1946-му я пішов до школи (у голові зачепився №32 та ім'я вчительки – Параска Дмитрівна). Запам'ятався перший вчинок у їдальні, де нас безкоштовно підгодовували. Чомусь натискали в основному на гарбузову кашу, така рідка і не солодка (бач, чого захотів?!). А провина була така. В очікуванні трапези ми з товаришем зробили негідні дії: він надув паперовий пакетик з-під домашнього сніданку, а я тріснув по ньому кулаком. Пролунав сильний грохот, пакетик розірвався, і потім було з'ясування стосунків. Обмінюючись тумаками, ми не помітили, як у зал їдальні увійшла директриса школи. Нас поставили в куток. І чомусь уже після закінчення обіду на уроці довелося ще порівняно довго стояти в кутку. Соромно було до неможливості.

Пам'ятаю, як ми зі старшою сестрою виступали на агітпунктах, отримуючи у подарунок книги. Вірш про хлопчика, який мріяв стати танкістом, мав незмінні успіхи, особливо в матроському середовищі.

Виразно пам'ятаю святкові салюти на льоду Неві: було ясно, як удень, падали якісь кругляшки і здавалося, що ось-ось може зачепити згораюча ракета. Білих ночей ми не дочекалися через мої болячки, та й з інших, мабуть, міркувань. Батьки вирішили пошукати щастя в Пензі, на батьківщині батька, де в батьківському

будинку не дуже чекали на нас численні родичі. Моя мати мала почуття справедливості і одночасно відповідальності за сім'ю. Саме завдяки її енергії знайшлося місце у цьому будинку і для нас.

Поняття комфорту, як ми зараз розуміємо, залежить від багатьох обставин, і його значення – функція багатьох перемінних. Цей банальний життєвий досвід винесли багато хто. Особливо страждали від його відсутності ми – діти у повоєнний час. Не знаю, чи загартував нас цей досвід. Одне можу сказати, зовсім не для того, щоб вичавити сльозу: ми – діти війни і наша терплячість та вміння звикати до труднощів, замішаних на страху бомбардувань, звичка до недоїдання та гіркоти суворого військового дитинства – це щось особливе. Чесно скажу, ми слабші, точніше кажучи, менш енергійні порівняно з поколінням наших батьків, котрі стійко прийняли всі удари війни і разом – відповідальність за наші долі.

Пенза – місто мого дитинства. Четверту чверть уже закінчував у пензенській школі (№1). Чому вже, не знаю, але за співом та малюванням у мене в таблиці в IV чверті виявилися четвірки – теж мені, периферійні цінителі. Нічого, я ще їм покажу "що по чому"! Честолюбства та квазіартистичного куражу мені було не позичати – жоден концерт шкільної самодіяльності не обходився без моєї участі. Знай наших!

Пенза – дороге мені місто. Разом із двоюрідними братами та сестрами, що жили в дідівському будинку, не без впливу передової літератури ми організували справжню тимурівську команду. Не смійтеся – у нас навіть штаб був на горищі сараю з консервними банками, підвішеними на мотузку, щоб сигнал тривоги було добре чути на кілька сусідніх дворів. Ще були червоний прапор, барабан, і частенько вулицею Червоною наш тимурівський загін йшов на чергове завдання. Вони були різні: носили воду старим, мили підлогу, не пам'ятаю всіх подвигів, але тимурівський дух у нас жив глибоко і довго. Навіть улітку на канікулах вставали так рано за сигналом – дисципліна є дисципліна! Любителям поспати і лінивим доводилося підкорятися спільній дисципліні. Моя сестра навіть Гімн Радянського Союзу в 6:00 зустрічала з піонерським салютом і стояла з ним від початку до кінця мелодії. Ви можете по-справжньому оцінити нашу ідейність і праведність: "Будь готовий – завжди готовий!"

Якби я писав подібно до Горького книгу "Дитинство", то основою її була б чотирирічна пензенська епопея, сповнена маленьких пригод і великих відкриттів, дитячої закоханості та близькості з природою рідного краю. З нині здоровою сестрою Риткою нас якось надихнуло на скромненький, але щирий такий плагіатик:

*Біліє будиночок самотній (?!!)
За ним йдуть поля, ліси,*

І всі дороги та дороги

Біжать між пшеницею та вівсом!

Повний оригінал цього твору з усіма гарячими поетичними строфами є в нашому сімейному архіві.

Звичайно ж, пензенські зими – це вам не соплива лєнінградська вологість. Сніг довго не танє, і таке враження, що зима триває рік. Так само довгим здавалося і літо. Запамяталося першотравневе свято у 4-му класі. Школа готувалася до святкової демонстрації незвичайним чином: було вирішено (на якому рівні і з чиєї подачі?) організувати парад дружби народів. І ось батьки пошили національні костюми, мені дістався грузинський. Ну вже мама постаралася - костюм вийшов розкішний. Виникла лише одна проблема: де дістати кинджал. Але тут якраз у мене народилася "ідея". По-перше, я забув сказати, що в свою вчительку Валентину Федорівну я був пристрасно закоханий з першого класу, правда, була ще одна дівчинка, яка мені також дуже подобалася. Але обидва ці почуття хіба що не перетиналися. Коротше, Валентина Федорівна моє кохання не поділяла і мала свої погляди на життя та свої прихильності. Я одного разу бачив, як її під ручку проводжав по вулиці Червоній якийсь бравий морський офіцер. І я, скріпивши серцем від ревнощів, але керуючись виключно почуттям обов'язку, висунув ідею і попросив маму передати її на батьківських зборах вчительці. Наступного дня я червонів як рак, коли В.Ф. при всьому класі втовмачувала мені, що, по-перше "це" табельна холодна зброя, а, по-друге, недобре потихеньку влазити в її особисте життя (щось у цьому роді).

Історична деталь. Виявляється, що школа №27, де я навчався до 4-го класу включно, була дуже знаменитою. Я чомусь лише пізніше дізнався, що нібито вона була колись гімназією, якою завідував батько Леніна – Ілля Ульянов.

З інших визначних пам'яток міста відповідно до шкали тодішніх пріоритетів та прихильностей були: річка Сура, куди ми рідко, але ходили купатися – батьки боялися відпускати одних без нагляду; центральний парк з ботанічним садом, де ми влаштовували змагання, хто швидше скотиться крутим трав'яним схилом, та каталися на човнах-гойдалках. Часто проникали до парку через паркан і дуріли на відкритій естраді, де чомусь самотньо і мовчазно (до нашого приходу) нудьгувало піаніно; нарешті, нагорі на вулиці Червоній, де ми жили, був краєзнавчий музей із макетом скелета динозавра. Біля музею, як вартові, стояли дві відшліфовані вітрами та дощами, знайдені місцевими краєзнавцями десь на околицях Пензи гранітні баби з овальною формою головами, без очей, вух та інших ознак людської подоби.

А ще в місцевій триголовій церкві біля цвинтаря, пам'ятаю, ми, піонери, хрестили свого двоюрідного братика Яшу, який не так давно народився. Заодно охрестили і мене.

Навпроти нашого будинку жили двоє братів. Одного, який входив до нашої компанії, чомусь прозвали Кізелей, другий – Юрка, пристойно старший за нас, на заздирість усім пацанам, займався боксом і брав участь у міських змаганнях. Чомусь на їхньому ганку ми грали в різні ігри: "Кільце", "Де стоїш? - На Дону. Що робиш? – Тону", зміст яких зараз уявляю невиразно, але абсолютно достовірний факт – у них були недвозначні натяки на поділ тих, хто грає за статевим знаком і навіть поцілунки. Все це цілком поєднувалося з тимурівським духом нашого загону і не заважало навчанню. За малим винятком члени нашої тимурівської команди були круглими відмінниками і нічим надприродним це не вважалося, принаймні, батьки сприймали це як належне. Зоя, Люся, Рита – інших не називаю, залишилися близькими та по-справжньому рідними на все життя. Не випадково кілька років після Чорнобиля я відправляв Шуру з Митькою на кілька місяців "на батьківщину" до Пензи, не переймаючись тим, як їх там приймуть і влаштують. Пенза – велике індустріальне місто. Люди в ньому живуть добрі та чуйні. Я якось знімаю напругу, коли потрапляю туди чи коли всім кагалом їдемо до Лопухівки, дачно-літній притулок моїх родичів: озеро, ягоди, банька, вечірні посиденьки. Якщо є привід – то й стіл нашвидкуруч із невігядливими саморобними закусками. Єдине, що з кожним роком затьмарює наші зустрічі, ну ви знаєте, коли часто згадується далеке минуле, чіткіше бачиться близьке майбутнє... Все, про старість ні слова. Ми ще о-го-го!

Все ж таки щось кочове жило в душі моїх батьків. Чи це поєднання українського та російського характерів? Коли вони сварилися, мати обзивала батька "мордвін". До речі, здається, саме мордовською мовою слово "пенза" і означає край світу. Коротше, настав час шукати кращого життя в іншому місці: старший брат батька після мобілізації влаштувався в Києві і кликав до себе. "Були збори недовгі...", і разом із собакою по кличці Дозор, вівчарка-напівкровка, ми в повному складі опинилися тут, у Києві. Дорожні враження, пересадка в Москві білокам'яній – деталі великого шляху.

Моя рідна вулиця у Києві – Мало-Китаївська, решта – це адреси місця проживання.

Київ – місто, де я відбувся як особистість (бач, як круто!). Це мої близькі, колеги, друзі (вороги), мої вулиці, моє повітря, а головне – мої дорогі дружина та син.

У кожної людини - свій шлях, хоча у всіх один початок і один кінець. Не всі його (життя) проживають, як планують і мріють, частіше воно саме вибудовує свої хитромудрі лабіринти та загадки, якими доводиться блукати і які належить розгадувати (недосконала форма дієслова). Стільки простих і банальних істин виробило людство, які в дитинстві здаються нам порожніми, плоскими та

занудливими фразами! З роками ми осягаємо ці істини своїми душою та серцем. Чи допомагають вони нам у житті? Важко сказати. Все ж таки головне: для того, щоб стати і залишатися людиною, необхідно знати, що в основі життя лежить Добро. Це знання схоже на знання ціни самого життя.

З усіх незліченних планет

Я вільно вибрав наш світ суворий.

І в цьому світі полюбив одні веселі дороги...

Пам'ятайте цей вірш Гумільова:

Куди мені пливати - мені все одно

І під якими паоусами?

Я надто затримався у дитинстві. Це погана ознака. Хочу закінчити з ним швидше. 1950-ті роки – складний час життя. Ще давалася взнаки повоєнна бідність, сталінські кампанії: "справа лікарів, справа залізничників" та ін. – передсмертні судоми великого керманича. Так і тягне до слів Пастернака:

Століття слави голосніше

Окремих правд та кривд.

Ми цієї книги керманичів –

Живий статутний шриффт...

Наша сім'я також виявилася загубленою серед численних лінійок живого статутного шрифту цієї "найбільшої керманичної книги".

Перше випробування трапилося до війни. Старший брат матері служив у Фрунзе. В 1937-му потрапив за ґрати. Врятував випадок – його камера опинилася через стінку з камерою маршала Рокоссовського, якого він знав раніше по зухвалим рейдам в тилу Афганістану. Коли на початку війни маршала звільнили, той простяг руку своєму товаришу по службі.

Друге випробування надійшло через мого батька. На маргариновому заводі, куди він улаштувався працювати, почався якийсь процес. Під слідством опинився й батько. Все щасливо закінчилося. Через кілька місяців звільнили, відновили в партії та інше.

Шанована людина, електромонтер із золотими руками, чистим і добрим серцем, він пропрацював на цьому заводі до останніх днів свого життя. І мені прищепив там же перші трудові навички: на літні канікули влаштовував на підробітки: сім'я жила бідно і моя копійка не була зайвою у сімейній скарбниці. Перебирати мотори, особливо чистити баки з-під жиру – заняття не з легких, а прямо скажемо – мерзенне. Кружилася голова, та можна було просто задихнутися від пекельних запахів. Нічого, спробував. Тяжку працю і користь її відчув своєю шкірою.

Ці кілька місяців припали на зиму 1952 року. Вона виявилася холодною і суворою у прямому та переносному значенні. Війна, поневіряння в пошуках їжі сусідніми селами в евакуації, постійні

стреси і, нарешті, останній удар зробили свою справу: мати не витримала, її свідомість похитнулася, діагноз – маніакально-депресивний психоз, Павлівська клініка на вулиці Фрунзе. І нас трое: шість, дванадцять, чотирнадцять. Старша взяла на себе роль глави сім'ї. Без коштів на існування та реальних їх джерел. Найстрашніше було вночі. Наш Дозор виявився нашим надійним другом – з ним ми почували себе впевненіше. Алла вдень навчалася у технікумі, її стипендія – 140 рублів. Добрі люди з вулиці, які довідалися про нашу біду, несли, що могли, з голоду нам померти не дали, від холоду теж. У школі розповіли про все лише класній керівниці, Марії Максиміліанівні. Знаєте, зайвий дзвін був небезпечний. Дуже трясся, бо в цей час вступав у комсомол – круглий відмінник, голова ради загону, а потім секретар шкільного комітету комсомолу, а тут таке...

Марія Максиміліанівна допомогла нам не лише морально, а й матеріально: пам'ятаю, як у жахливий мороз віз вгору Мало-Китаївською на саночках мішок з вугіллям, виділений нею зі своїх скромних запасів.

Чудеса героїзму показала сестра. 14-річна дівчинка взяла на себе тяжкий тягар відповідальності за нас, молодших, і не побоялася піти до прокурора і витрусити з нього дозвіл на продаж батьківського, не дуже вже нового, але придатного для продажу костюма. Без його дозволу ми це зробити не мали права – речі були опечатані. Така висока її організація та наполегливість, якась недитяча серйозність і сміливість нам сильно допомогли не закиснути: ми примудрялися писати прохання та збирати передачі в Лук'янівку батькові та матері – до Павлівської.

"Звідки в тебе тиск, – запитують іноді, – адже ти такий спортивний і спокійний?"

Досить у тому моєму віці походити туди, де "Пролітаючи над гніздом зозулі" за участю великого Ніколсона в головній ролі – це добрі дитячі казки, та взяти участь у всьому цьому не як глядач, а безпосередньо своїми слабкими тілом і душею. Не дай Боже, кому пережити таке. Але що ж робити? Кожен несе свій хрест.

Нерозкритий талант матері – чотирирічна освіта – не дозволили їй цілком відбутися як творчій особистості, але кілька валіз, написаних її рукою – проза та вірші, – звичайно, не досконалого, не відредагованого та важко читаїмого – це, зрештою, результат великої, в основному, нічної праці. Привести все це в порядок – витівка дуже сумнівна, багато вже зникло, і на серці залишився тягар не виконаного обов'язку сина. Він і без того з якогось моменту починає терзати душу нормальної людини: ми всі винні перед своїми батьками – це тихий заповіт нашим дітям. Може, ця сповідь трохи пом'якшить мої муки. Зрештою, її ж гени так чи інакше спонукали мене на цю сумнівну літературну авантюру, якась "історична" потреба в цьому була?! Все це і стало

одним із джерел несміливого натхнення для віршів, присвячених сестрі Аллі:

*Я знаю, ти не поглянеш суворо
Будь-який проступок мій пробачиш...*

Закінчується воно дуже наївно, але щиро:

*Нас життя навік поєднало
Своєю нескладною долею.
І де б ти не був, мій любий,
Душою я завжди з тобою.*

Молодшій, Тетяні, я не написав ще віршів, мабуть, тому, що вона сама пише їх краще за мене. А втім, зачекаємо трохи.

Закінчив школу, вступив до інституту – наш знаменитий Київський політехнічний. Мій синок ненавидить школу. Йому не пощастило. Я був там завжди бажаний: і в Пензенській №27, і в київській 2-й залізничній, що на Великій Китаївській. Я був там завжди затребуваний, у центрі подій та загальної уваги любив вечори, танці – від мазурки до вальсу (сьогодні шкільний танцювальний репертуар, здається, бідніший).

Торік агітував на вечір зустрічі із випускниками свого однокласника Юрія Т., з яким останні роки якимось зблизилися. Ну, прийшли – жодного знайомого обличчя. Ведуча оголошує:

"А тепер слово надається найстарішим випускникам школи".

Думаємо, ось і нас назвали старими, зате поважають. Добре, що на мить затрималися. Виявляється, вискочили на сцену чотири дівчинки, які закінчили школу аж... у 1980 р. і стали навперербій, щось тараторити про свій життєвий досвід, як вони любили школу, ну, красаота.

Якимось вдалося привернути до себе увагу ведучої, і нам також надали слово, яким ми практично не скористалися. Ну, що слова? Натомість ми витягли у глибині сцени трохи розладнаний інструментик, який трохи запилювся і, як зауважив Юра, "врізали по романсу". Мій акомпанемент, звісно, не міг зрівнятися з його вокальним штурмом. А романси які... "Відцвіли вже давно хризантеми", "Терем той високий". Аудиторію було повалено наповал. Коли напівдемонстративно ми залишали під грім оплесків зал, навздогін мчали запитання: "Так якого ж ви року випуску?". У відповідь: "Але не повірите – до такого й не доживають".

Наступного року ми обидва отримали персональні запрошення, школа підготувалася, запросила навіть телебачення. На жаль, за сімейними обставинами я не міг бути присутнім: віддувався один Юра. І на сцені та в інтерв'ю телевізійникам. Заодно мене заклав, розповівши їм, що ніби на випускному вечорі я

його консультував з приводу того, як краще попросити дозволу поцілувати його (помітьте!) подружку. Начебто ця порада йому дуже знадобилася. Бреше все - він був такий розписний красень, що дівчата йому прямо вішалися на шию. Мені теж подобалася одна дівчинка у школі; брешу і я, зовсім не одна, тому, напевно, одружився зовсім з іншою. А до одруження – 5 років інституту – чудовий час, наче "Римські канікули" нашого життя. Тож хочеться спробувати про це написати! Адже "інших уже немає"... Спорудити такий собі груповий портрет у просторі та часі, а точніше, у думках і словах. Невже колись вдасться? А поки що наводжу маленьку репліку, приготовлену мною на день зустрічі з однокашниками з нагоди 40-х роковин нашого випуску.

Поради 60-нику на рубежі тисячоліть, або "Вільне перекладення поеми Р. Кіплінга "І" – якщо"

Вранці:

1. Згадай Піфагора і на зло йому спитай себе: "А ти щасливий?"

Примітка №1. Відповідь постарайтеся обчислити з нечіткої функції приналежності:

При цьому "так" має місце, якщо:

- а) ти прокинувся, нічого не болить, і ти при цьому живий;
- б) ти ще не прокинувся;
- в) ти вже не прокинувся... (трансцендентний випадок).

2. Якщо за п.1 ти все таки відповів чітко "так", усвідомь це цілком, зроби висновок і вирушай снідати (постарайся це реалізувати скромніше).

3. Можеш доставити собі маленьке задоволення і не зробити сьогодні зарядку.

4. По дорозі на роботу не відволікай свою увагу на молодих дівчат (для другої половини – юнаків):

- а) може статися простріл у шийному відділі або ще гірше;
- б) можеш потрапити під машину, і "Форд", який тебе переїхав, не порушить при цьому правил.

Вдень:

1. На роботі не крутись, як дещо в ополонці. Запам'ятай: ти вже не хлопчик (дівчинка), хоча друге дитинство на тебе вже з нетерпінням чекає.

2. Сприймай невдачі, як подарунок долі – подарунки бувають різні: улюблені і так собі.

3. Якщо тебе викликав начальник і робить тобі рознесення:

- а) згадай анекдот про "їжаків";
- б) врахуй, що це не останній (рознос);

в) у тебе є невелика можливість відігратися: зробити таке саме рознесення своїм підлеглим.

4. Останнім часом чомусь є відчуття, що тебе вважають дурнем. Не хвилюйся, насправді все гаразд?!

5. Якщо ти сильно морщиш лоба, марно намагаючись згадати щось у цей момент важливе і проклинаючи себе і свій склероз, врахуй:

а) це може бути і не склероз;

б) ти, може, зовсім не знав того, що хочеш згадати;

в) ти обов'язково згадаєш це, але наступного дня;

г) немає нічого такого важливого на світі, через що варто було б хвилюватися.

Примітка №2. Насправді, за сьогоднішніми мірками є лише одне важливе питання, де взяти гроші, але цього ти ніколи до ладу й не знав, тому не намагайся це згадати.

Ввечері:

1. З'являються дурні, але псують настрої питання типу:

- у чому сенс життя?

- а що ж я встиг у ньому зробити?

Два варіанти дій:

а) облямуватися в непотрібних спробах відповісти на них – шлях мужній, але безперспективний;

б) залишити перше запитання для більш цікавих, а друге звернути на свою користь, попросивши у Господа більше додаткового часу як на справи, так і на роздуми про них.

2. Вважайте великим подарунком, що ваші близькі та рідні так довго терплять вас.

3. Не переїдайте. Легаючи спати, сподівайтесь на краще.

(Легаючи в ліжку, нам треба перед сном знати, що назавтра прокидатися варто, що щастя, хай хоч найпростіше, хай тихе, прийде до нас завтра вдень).

Резюме:

Загадай найпотаємніше своє бажання. Загадав? Чудово. Тепер виклади його на аркуші паперу, зверни вдвічі, а потім вчетверо і поклади під подушку. Вранці перевір – чи виповнилося бажання.

Якщо "так", то ти насправді щаслива людина і, отже, маєш багато заздрісників. Якщо "ні" – перевір, чи не зник листок; якщо "так" – у тебе пильна дружина (чоловік), а якщо "ні" – то в тебе ще все попереду!..

Життя в сталінську і наступні епохи

Анатолій Павлович Лізогуб – висококваліфікований фахівець у галузі хімії, творчість якого демонструє потенціали природничо-наукового мислення, 30 років присвячує висвітленню гуманітарної проблематики в її найбільш життєво загостреній тематиці – інтенціям безсмертя, щастя та моральних абсолютів. Знаменна тут сама потреба людини у філософській рефлексії, сам життєвий досвід автора, що повстає проти постмодерністських спекуляцій про "кінець філософії".

*Доктор філософських наук, професор,
заслужений діяч науки та техніки України,
провідний науковий співробітник
І-та філософії НАН України
С.Б.Кримський*

*Спочатку вони тебе ігнорують, потім починають
з тебе сміятися, потім починають на тебе нападати,
потім ти стаєш переможцем.
Махатма Ганді*

Дитинство

Вік 2-4 роки (Події з моїх спогадів до 18-річного віку відбувалися в Житомирській області). Коли мені було років 5, хтось запитав мене:

- Толю, на кого ти хочеш вивчитися?

- На Сталіна, – відповів я.

Авторитет "вождя народів" тоді був, як Бога!

Я народився 20 листопада 1930 р. у селі Бровки-2, Вчерайшанського району, на Житомирщині. Знамениті Лізогуби – полковники Запорізької Січі, друг Тараса Шевченка Андрій Лізогуб, прем'єр-міністр України при гетьмані Скоропадському Федір Лізогуб навряд чи були моїми предками, оскільки мої бабусі та дідусі були селяни-середняки, жили в селі Ярославка Вчерайшанського району, в однокімнатних хатах, з цегляною піччю, критих соломою, мали по 5-6 дітей, а також по парі корів і коней. Діти їх теж були селяни, крім брата мами Омеляна (агроном, співробітник райкому партії, уастник ВВВ у званні ст. лейтенанта), брата папи Марка (доцент-історик, майор, що "воював" у тилу, в курортному місті Єсентуки), і мого тата Павла (прапорщик царської армії, сотник армії Петлюри, у військових діях не брав участі, закінчив Київську церковно-вчительську семінарію та

Бердичівський учительський інститут з правом викладання у семирічці, керівник учнівського хору, при НЕПі, під час війни, і до пенсії – священик). На щастя, під час воєн ніхто з перелічених осіб не постраждав (велика рідкість на ті часи!), усі померли від "старості", крім дядька Трохима (брата мами), який помер від туберкульозу у віці приблизно 50 років. Мій батько Павло Данилович у 1923-1929 роках був одружений з вчителькою, яка народила сина Юрія (на жаль, він загинув на фронті під час ВВВ), і розлучилася з батьком-священиком, бо на той час почалося гоніння на служителів церкви. Мати Ірина Антонівна (у дівочтві Панасюк) у 16 років вийшла заміж за 40-річного Петра – найбагатшого селянина села Ярославка, народила двох дітей, які маленькими померли від пневмонії (на той час не було антибіотиків). Її чоловіка у 1928 р., як кулака, заарештували та розстріляли у Бердичівській в'язниці. У 1929 році батько і мати одружилися, і через рік я з'явився на світ. Напередодні другого шлюбу батько почав працювати вчителем.

Я пам'ятаю із свого 2-4-річного віку такі факти. 1). Батькові учні намагнітили ножиці, які почали притягувати голки, і це мене дуже здивувало. 2). Під час голоду 1933 р. мама мене годувала "затеркою" (ложка борошна, заварена в склянці окропу) та молоком ("затерка" та своя корова врятували нашу сім'ю від голодної смерті). 3). Коли моя сім'я переїжджала з села Бровки-2, Вчерайшанського району, де я народився, до села міського типу Червоне, Андрушівського району, то при в'їзді в останнє я вперше побачив над дорогою "лампочку Ілліча", яка світилася, і загордився тим, що ми переїхали на таке важливе місце проживання (раніше, крім керосинової лампи, нічого того, що світиться я не бачив). 4). У Червоному я із захопленням милувався цукровим та спиртовим заводами, 3-поверховим палацом цукрового магната Терещенка (пізніше я дізнався, що він був великим меценатом навіть за київськими масштабами!) 5). Хтось вистругав із дошки і подарував мені іграшкову гвинтівку, яку я пішов продавати на базарі. Я сидів з цим "товаром" за базарним столом, але ніхто з покупців навіть не підійшов. (Пізніше, у 1945 році, на київському "свбазі" я продав пару кілограм яблук, і більше досвіду продавця в мене не було). 6). Тато підняв мене на руках до рівня настінного годинника-ходика з гирею, і пояснив пристрій цього годинника. 7). По центру Червоного шагала крокувала колона червоноармійців, попереду якої духовий оркестр грав марш, а я біг позаду колони, і вперше у своєму житті слухав музику.

Вік 5-8 років

У Червоному ми прожили пару років і переїхали в село Малі Мошківці, що примикає до нього, де отримали від школи, в якій працював учителем батько, окрему хату з чудовим вишневим

садом. Тут я хворів на кір, але в іншому все було добре. Я в 5 років освоїв буквар і в 7 років почав навчатись у 1-му класі. Батьки, щоправда, жили під страхом репресії батька, оскільки лютували 1937-1938 роки, і щоночі з села забирали "чорним вороном" заарештованих "ворогів народу". Ймовірно, батька врятувало "циганська" мінливість місця проживання нашої родини.

Згадую такі моменти життя у Мошківцях. Майже щодня я бігав з Мошківця до Червоного по хліб (приблизно 2 км). Вразило мене катання на каруселі взимку (на санках, прив'язаних до довгої жердини, яку крутили вручну дорослі).

Одного разу я і дідусь Данило, що гостював у нас, пасли нашу бодливу корову, і коли я підійшов до неї, вона "посадила" мене на роги і перекинула через себе (як не дивно, здається, у мене навіть синця не було).

Забігаючи вперед, згадаю ще дві небезпечні події, які на щастя мене не пошкодили. У 1940 р. я катався на ковзанах по укатаній сніговій дорозі, і на мене наїхали коні та навантажені льодом сани. Кучер витяг мене буквально з-під полозів після того, як коні потопали наді мною копитами (розумні конячки на мене не наступили). У 1942 році я сів на необ'їжджену молоду кобилу, без вуздечка (тримався за гриву), яка галопом помчала по гористій вулиці і на спуску скинула мене на землю. Падіння було жахливим, але травм не отримав.

Повертаюся до Мошківецьких спогадів... Травень. Село. Хата, що потопає у квітучому вишневому саду. Літають майські жуки. Пахнуть квіти. Мені п'ять років. Доріжкою вздовж саду я катаюся на триколісному велосипеді. Переживаю повне захоплення. Моя мама прив'язала до двох високих вишень гойдалку. Я розгойдуюсь щосили, то вгору, до небес, то вниз, до землі. Таке ж захоплення. Велосипед та гойдалка – мої головні засоби розваг у ранньому дитинстві. Якось я сидів біля хати і читав газету. Мимо по дорозі проходили дівчата, одна з яких сказала з подивом: "Такий малий, а вже газету читає!"

Пам'ятаю свій виступ експромтом на новорічному концерті у заводському клубі Червоного. Мені було шість років. Мій батько сказав: "Ти знаєш напам'ять "Мойдодир", прочитай ці вірші". З цими словами батько поставив мене на сцену і оголосив публіці мій номер. На мій власний подив, я без запинки прочитав твір К. Чуковського від першого до останнього рядка. У залі була повна тиша, перервана наприкінці мого виступу шквалом оплесків. Потім сталося щось незабутнє. Якись люди схопили мене зі сцени, почали підкидати на руках, і, передаючи один одному, перенесли мене до центру зали, ближче до ялинки. Хтось сказав: "Вибирай собі іграшки на ялинці, які хочеш!" Я показав на цукерки. У цьому клубі я вперше у своєму житті побачив кіно (фільм "Ленін у жовтні").

І ще кілька картинок із мого життя у селі Малі Мошківці.

Мама годувала мене борщем, кашею, молочним киселем, молоком (майже завжди у нас була корова), овочами та вишнями зі свого городу та саду. Бували на столі ковбаса, шинка (смакота маминого виробництва) та сало, оскільки мама постійно вирощувала з поросят кабанчиків. Іноді я обідав у друга Сені: ми їли із загальної миски юшку (овочевий суп).

Якось ми потрапили в гості до пасічника, який посадив мене та ще кількох дітей навколо дерев'яного корита, налив туди мед, роздав нам по шматочку хліба і ми ложками їли мед із хлібом.

А ось три неприємні епізоди. 1. Я і мама гостювали у сусідки, яка показала нам на своєму городі невеликі кавунчики, що не дозріли. Другого дня я пішов на цей город і вкрав кавун. Сусідка мене помітила, покаржилася мамі, яка мене відшльопала по попі. Це був єдиний у моєму житті випадок крадіжки з мого боку та рукоприкладства з боку мами. 2. У школі один із моїх однокласників на прізвище Ворона затіяв зі мною бійку і порцеляною чорнильницею розсік мені до крові ліву брову. Коли цього хулігана викликали до учительської на "допит", він заволав: "Я перо з'їв! Я перо з'їв!" Довелося вчителям його "рятувати" замість того, щоб покарати за хуліганство. 3. Один учень, який сидить за партою за моєю спиною, тихо сказав (це був день народження Леніна): "Сьогодні – день ворога!". Я ці слова почув і повторив їх теж тихо, але саме мене почула вчителька, яка повідомила про це директора, і почали розбиратись. Над нашою сім'єю нависла загроза репресії, але якось пронесло.

З приємних подій мені запам'яталися дві. 1. Подорож із мамою поїздом вузькоколійкою з Червоного до Бердичева та назад. Сильно мене вразили і поїзд, і залізниця, і місто з 2-3 поверховими будинками (таку красу я побачив уперше в житті). 2. Подорож з М. Мошківець до Ярославки (рідне село моїх батьків) пішки – туди (через Будьонівку та Вчерайше), і, особливо цікаво, – назад, частина шляху на легковому автомобілі та частина – на "бричці" (двомісному візку з парою коней), перший і другий транспорт (на обох я катався вперше в житті) нам надав дядько Омелян, про якого я згадував вище. Метою цієї подорожі було весілля Антошки – старшої дочки дядька Трофима. Весілля з народними обрядами та піснями я теж побачив уперше.

У 1939 р. наша родина переїхала до села Скragлевка, біля Бердичева, але це – інша історія...

Отроцтво

Частина 1 (вік 9-12 років)

У 1939-1940 рр. я навчався у 3 класі Скragлівської СШ Бердичівського району. У цьому селі нашу сім'ю поселили в маленьку кімнатку шкільного двоквартирного будинку під

шифером, біля якого плодоносили кілька вишень та черешня. Наша кімната погано опалювалася, тож на стінах зимою був іній. Зате вперше тут з'явився настільний радіорепродуктор, який повідомляв про хід війни СРСР з білофінами та про поділ Польщі згідно з пактом Молотова-Ріббентропа (пакт тоді був засекречений). У сусідній великій кімнаті жила фельдшерка з донькою (донька на пару років молодша за мене). З цією дівчинкою зрідка я грав у лікаря (дівчинка, яка наслідувала матір) і пацієнта (я). У школі вчився я успішно, проте на почесній дошці відмінників за 3-й клас мене не було, я це побачив і розплакався. Класний керівник помітив мої сльози (я сказав йому причину) і щоб мене заспокоїти оформив мені похвальну грамоту. (Згодом я отримав такі грамоти за 4-й, 7-й та 8-й класи, але вже не виплакані, а зароблені).

Влітку 1940 р. стався невеликий нещасний випадок. Гуляючи з моїм дружком, сином директора школи Аліком, по дну висохлого озера, я знайшов іржаву металеву трубку (типу кімнатної водопровідної довжиною, приблизно, 30 см) і затіяв безглузду гру: правою рукою з затиснутою в кулаку трубкою я замахувався і, випустивши з кулака трубку (за спиною, непомітно для Аліка). З усієї сили "вдаряв" Аліка уявною "трубкою", при цьому Алік дуже лякався. Але цей фокус не вдався: я забув кинути за своєю спиною трубку, і реальна трубка вдарила Аліка, залишивши біля шиї гематому розміром із куряче яйце. У зв'язку з таким ненавмисним моїм хуліганством, батько Аліка прийшов до нас додому і поскандалив з татом. Після того як він пішов тато сильно побив мене ременем по попі (це був єдиний випадок, коли мене покарав батько).

Приємними у Скрагльовці були дві події. 1. Одного разу я з мамою та сусідкою пішли в ліс по гриби. Жінки збирали гриби, а я блукав лісом і "пострілював" пістонами з іграшкової (купленої в магазині) гвинтівки. Раптом нас "атакувала" рота солдатів, які перебіжками (лягли-встали, лягли-встали) наблизилися до нас. Але далі вони довго не рухалися, незважаючи на накази командира, і витріщали очі на молодих симпатичних маму та сусідку. Жінки у відповідь їм усміхалися. 2. У шкільній актовій залі я вдруге в житті бачив кіно. Це був фільм "Новий Гулівер", який справив на мене сильне враження. Здається, я повірив, що ліліпути-лялечки були справжніми живими чоловічками.

Побутові подробиці я забув (чим харчувалися, де що купували і т. п.), тим більше, що батьки не змушували мене щось робити не тільки в побуті, а й у навчанні, я робив тільки те, що хотів, тому виріс "білоручкою". Дивуюся, як я згодом закінчив хімфак університету, та ще з відзнакою, адже мені доводилося робити руками багато лабораторних дослідів, пізніше я кандидатську теж робив руками (і головою, зрозуміло!), але докторську вже робили мені мої учні, і лише на пенсії я навчився

робити дрібну побутову роботу, на кшталт походів на базар, миття посуду та приготування простої їжі.

Далі – переїзд до села Журбинці того ж Бердичівського району. Запамятався мені 1940 – 1941 навчальний рік у Журбинцях. У школі мої справи йшли добре. Четвертий клас я закінчив із похвальною грамотою, і мій класний керівник дякував мені за те, що я допомагав йому випускати стінгазету. Цілий рік аж до 21 червня 1941 р. був для мене суцільним святом. (Окрім нещасного випадку, коли я потрапив під сані з льодом, з щасливим результатом, про це я вже писав). Одного разу батько з учнівським хором, яким він керував, зібралися до райцентру Бердичів на конкурс пісні. Мене батько не хотів брати з собою, незважаючи на моє прохання. Але дівчатка-хористки сховали мене під своїми спідницями в автобусі, і я поставив батька перед фактом мого таємного приїзду. Було весело. Хор виступив чудово, і я пишався своїм батьком. У Журбинцях був літній військовий аеродром. Я часто милувався сріблястими птахами-літаками, що стояли на зеленому полі блискучими при сонячному освітленні, або "кукурузниками" парашутистами, що викидалися і летіли на кілометровій висоті. Я потоваришував з моєю ровесницею, що живе по сусідству, донькою майора-льотчика. Ми вдвох ходили на луг збирати квіти, і в саду ласували смородиною. Майор возив нас у легковій машині на аеродром дивитися кінофільми. У мене були такі відчуття, ніби я катався в космічному кораблі (автомобіль тоді на селі був великою рідкістю). Але ввечері 21 червня 1941 року, під час перегляду фільму "Степан Разін", раптом згасло світло, майор привіз мене і свою дочку додому, а вранці ми дізналися, що почалася війна. Через тиждень у повітряному бою майора було поранено, вистрибнув з парашутом і потрапив до шпиталю. Про подальшу долю його сім'ї мені не відомо. У перші дні війни німці бомбили Бердичів, і нам було видно на горизонті чорні клуби диму, це горіли цукровий та шкіряний заводи у Бердичеві. Повз вікна нашої квартири іноді проїжджали фури, завантажені мішками з цукром-рафінадом або товстими шматками підошвенної шкіри, це спритні селяни везли награбоване на палаючих заводах добро. Вперше я побачив німецьких солдатів приблизно через місяць після початку війни. Вони приїхали на мотоциклах до села і вимагали від жителів "масло та яйця". Незабаром після початку війни ми переїхали з приватної квартири у велике приміщення школи, яка стояла пустою, і там пізніше розмістився також загін офіцерів, можливо, на відпочинок. Я заздрив їх шикарним чорним легковим автомобілям. На той час німці були "добрі", оскільки їхня армія блискавично просувалася вглиб СРСР, майже не зустрічаючи опору з боку Червоної армії, забираючи в полон сотні тисяч радянських солдатів та офіцерів. Пам'ятаю таку сцену. На подвір'ї школи гарна дівчина (можливо, вчителька) в кориті прала білизну. До неї

підійшов офіцер, став з протилежного від дівчини боку корита, і нахабно витріщав очі на дівчину, на її напівоголені груди. За цією парою спостерігали кілька мешканців (зокрема і я) та кілька офіцерів. Раптом дівчина нам тихо сказала "погляньте, що зараз буде", схопила з корита, підкинула високо мокру сорочку і, ніби ненароком, окатила німця з ніг до голови мильною водою! Ми були в жаху, але офіцери, що стояли неподалік, розреготалися, а мокрий офіцер щось пробурчав і відійшов подалі від веселої дівчини. При відступі німці були злі та жорстокі. Незабаром ми поїхали з Журбинця до села Велика П'ятигірка, теж біля Бердичева, а наприкінці війни ми довідалися, що німці вщент спалили Журбинці (вони так чинили з кожним селом, у якому партизани вбили хоча б одного німця, можливо, це сталося і в нещасних Журбинцях). Перед від'їздом із Журбинців батьки послали мене до сусіднього села, де жив священник, який мене хрестив, і я став християнином.

На початку 1941–1942 навчального року, коли німці захопили майже всю європейську частину СРСР і успішно просувалися до Москви, вони були настільки "добрими", що дозволили на окупованій території відкрити школи. У зв'язку з цим, батька викликав начальник Бердичівського району та запропонував йому вчителювати у селі Велика П'ятигірка. Під час цього візиту я був присутній і бачив на стіні кабінету начальника великий портрет Гітлера з підписом "Гітлер-визволитель", а також плакат із фотографією тисяч радянських полонених солдатів та офіцерів. У П'ятигірській школі навчальний рік розпочався урочисто: у кутку кожної класної кімнати поставили ікону, і священник освятив школу. Але як тільки навчальний рік почався, він того ж дня... закінчився без жодного уроку! Тато залишився без роботи та зарплати, харчувалися чим завгодно, рятувала нас постійна супутниця нашої родини – корова. Пам'ятаю, як у П'ятигірському лісі тато косив для корови траву, як соковита трава, в якій де-не-де червоніли ягоди суниці, лягала рівними "покосами" для висихання в сіно. Я від нічого робити гуляв лісом, і опинився перед джерельною калюжею розміром з кімнату, на "березі" якої грілися кілька змій. Очевидно, це були вужі, але я вважав їх за гадюк, і почав кидати в них каміння. Пару змій убив, шкода, якщо це були такі вужики.

Незабаром батьки пішли пішки у своє рідне село Ярославку (приблизно півсотні кілометрів, ніякого пасажирського транспорту тоді не було), щоб тато влаштувався там працювати священником (дуже знадобилася його друга професія!), а я залишився один у казенній хаті доглядати за "господарством" (корова, кури). Одного разу я зварив у російській печі зелений борщ, але коли ніс на рогачі горщик із борщем від печі до столу, горщик упав і борщ вилився на земляну підлогу. Прибирання я зробив оригінально: відчинив двері на вулицю і покликав до хати квочку з курчатами, які, будучи такими ж голодними, як я, жадібно накинулися на борщ, від якого

на підлозі нічого не залишилося. У П'ятигірці я потоваришував із хлопчиком, моїм ровесником Юрою, здається, теж сином вчителя, який постачав мені цінні книги. Завдяки Юрі я з великим інтересом прочитав багато творів Пушкіна, Гоголя, Тургенєва, а також Біблію. Думаю, що тим самим я створив свій інтелектуальний фундамент для мого подальшого успішного навчання та роботи, можливо, кращий, ніж якби навчався тоді у школі.

Через деякий час мама повернулася з Ярославки, щоб забрати мене, і ми вдвох, розлучившись із п'ятигірським "господарством", пішки рушили в дорогу. По дорозі ми побачили підбитий танк "Клим Ворошилов", поруч з яким лежали два скелети, мабуть, радянських танкістів. На підході до Бердичева ми відчули трупний запах, який долинав із місця розстрілу бердичівських євреїв. Коли йшли по пустинним вулицям міста, скрізь літав білий "сніг" – пір'я з єврейських подушок та перин, які розпороли німці у пошуках золота та коштовностей. Пройшовши десятки кілометрів уздовж шосе, яким іноді їхали німецькі машини, ми, нарешті, прийшли до Вчерайші (7 км від Ярославки), до маминих племінниць Марії та Євдокії. Родичі (донька Марії Галя досі живе в цьому селі) прийняли нас гостинно, нагодували, дали можливість виспатися, і за кілька днів на якійсь підводі ми поїхали до Ярославки.

Отроцтво

Частина 2 (вік 13–15 років)

Після приїзду в Ярославку наша сім'я приблизно місяць жила в хаті, в якій народилася і жила до 16-річного віку моя мама. З нами жила господиня хати, сестра мами, Устина, яка, злякавшись, що мати пред'явить спадкові права на хату, незабаром виселила нас на вулицю. Нашій сім'ї дав притулок брат мами Трохим, незважаючи на те, що в його хаті жили також його дружина Анна від першого шлюбу, син Анни від першого шлюбу, мій ровесник Василь, і його рідна дочка маленька Ксенія. Хазяї спали на земляній підлозі, я з Василем – на печі, а мої батьки – на ліжку. Незважаючи на таку тісноту, і що десь вирувала війна, всі ми жили дружно, іноді весело разом вечеряли з музикою (тато грав на скрипці). Блюзнірством це не вважаю, оскільки навіть на фронті солдати іноді слухали концерти. Так ми перезимували, а навесні 1942 року переїхали до двокімнатної квартири, у приміщенні невеликої школи, яка тоді не працювала. Перед будівлею школи було велике подвір'я з якимись спорудами і кам'яний льох, поряд, через дорогу, – безхозна хата, що служила хлівом для нашої корови та корму, за хатою – довгий город, на якому батьки вирощували картоплю, капусту, огірки, кукурудзу, коноплю (оскільки магазинів тоді не було, коноплю переробляли в полотно для пошиття одягу). Тож їжі вистачало, тим більше, що селяни оплачували роботу священника хлібом, яйцями, у

літню пору – фруктами. Крім того, у великому ставку, за нашим будинком, я ловив вудкою багато піскарів, і на ніч посередині ставу ставив "ятері" (бочки з сітки з поглибленими отворами з боків, у які на наживку-картоплю залазили карасі та коропи). І ще я багато разів ходив у поле, до молотарки, з якої набирав у свій мішечок 2-3 кг пшениці, але крадіжкою це не вважаю, оскільки я завдавав збитків німецьким окупантам, які вивозили зерно до Німеччини.

Ярославська церква, без дзвіниці, маленька, натомість із прекрасним позолоченим іконостасом, на якому були чудові великі ікони Ісуса, Богоматері з немовлям та архангелів. Навіть деякі столичні церкви позаздрили б такій красі, яку дивом зберегли селяни за радянських безбожних часів. Також дивом було врятовано чудове парчеве вбрання для священика та церковне приладдя. Під час богослужінь я часто замінював дяка, читав на клиросі церковні тексти.

Взимку я майже щодня довго катався на ковзанах-снігурочках по замерзлому ставку, а також по закатаній сніговій дорозі вздовж усього села (дивуюсь, як я на ковзанах спускався з досить крутих гірок і, здається, ніколи не падав, зате з коня тієї ж зими впав, я про це вже писав). Багато катався я також на лижах, які виміняв за забуту німцями, що втекли похапцем, губну гармошку в одного з односельців.

Одного разу зимовим ранком 1942 року я визирнув з вікна своєї квартири і побачив, що до нас йдуть люди, озброєні автоматами, гвинтівками і навіть кулеметом. Мій батько ховав їх (це були партизани) на своїй квартирі після нічних бойових операцій. Мені було доручено гуляти навколо будинку та "охороняти" будинок, якщо поблизу з'являться німці. І справді, незабаром повз нашу квартиру проїхав автомобіль із Жовтою Мухою – так звали в народі німецького районного коменданта за його світло-коричневий мундир. Жовта Муха, вирішивши у селі свої питання, поїхав геть. Я був щасливий, що ніхто з односельців не сказав комендантові про партизанів, адже багато хто бачив, як вони йшли до нашого будинку. Я знав, що в сусідньому селі було інакше: хтось доніс німцям про аналогічну ситуацію, і в результаті село було повністю спалене, а його мешканців убито. Коли прийшов грудень 1943, ми почули десь далеко гомін канонади наступаючих радянських військ, а стовповою дорогою між райцентрами Вчерайшем і Ружином, за кілометр від нашого будинку, потяглася на Захід (у бік Ружина) нескінченна колона машин з німцями, що відступали. Цю колону зрідка бомбардували радянські літаки, причому гуркіт від розривів бомб був такий сильний, що, здавалося, нас бомбить. Наприкінці грудня радянські війська звільнили Вчерайше, і дійшла черга до наступу на Ярославку. Як це було?

9 травня 1945 р. я був присутній на молебні, яку служив мій

батько, біля братської могили, у центрі нашого села. Наприкінці молебні солдати та офіцери сільського гарнізону, на честь Перемоги над німецько-фашистськими загарбниками влаштували салют із автоматів, гвинтівок та пістолетів. А братська могила з'явилася так. 15 грудня 1943 р., у середині дня, над високим урвищем, на самому краю Ярославки, розмістилися чотири німці з кулеметом. Перед їхніми очима, як на долоні, – покритий товстим шаром снігу величезний ставок, за яким тяглося біле колгоспне поле. Незадовго до заходу сонця на горизонті з боку райцентру, у напрямку згаданого урвища, йшов ланцюжок із тридцяти радянських солдатів з гвинтівками в руках, без маскувальних халатів, тож їхні чорні фігурки були чітко видні на білому снігу. То була наша розвідка. Коли солдати вийшли на замерзлу поверхню ставка, і опинилися на відстані від німців приблизно за триста метрів, німці короткими чергами з кулемету розстріляли кожного з тридцяти розвідників, забрали свій кулемет і втекли з села слідом за своєю частиною, що відступала.

Командування Радянської армії, що знаходиться в райцентрі, за сім кілометрів від Ярославки, оскільки розвідка не повернулася, і, отже, загинула, вирішило, що в Ярославці німці, тому, коли стемніло, віддало наказ великій військовій частині штурмувати це село. Почалася півгодинна артпідготовка штурму. В цей час довкола мене зі страшним гуркотом рвалися снаряди, горіли криті соломою селянські хати. Коли артпідготовка закінчилася, до Ярославки з криком УРА, стріляючи з автоматів, бігло безліч наших бійців. У цей час наша сім'я разом із сусідами сховалися у льоху, у дворі нашого будинку. Ми почули команду нагорі: "У льоху можуть бути німці, кинь туди гранату!" Мій батько миттю вискочив із льоху з криком "Тут німців немає!" і цим врятував нам життя. Так була звільнена Ярославка від фашистів, які заздалегідь утекли з неї, а тридцять наших солдатів спочивають у братській могилі на центральній площі села.

Приблизно через місяць почала працювати ярославська школа-семирічка і я продовжив навчання у п'ятому та шостому класах. Я почав отримувати дитячі газети "Юний ленінець" та "Зірка", які жадібно читав. Я написав одноактну п'єсу "Партизанська сім'я", і сказав вчительці російської мови, що переписав цю п'єсу з газети, вона повірила та організувала виставу за нею силами шкільного драмгуртка. Глядачі аплодували і реготали, дивлячись на одного з персонажів – полоненого німця, який тремтить від страху. Незабаром нас переселили з приміщення школи до хати, де колись жила моя мама з першим чоловіком. В іншій кімнаті цієї хати почали працювати дитячі ясла. В цей час я наражався на небезпеку, вибиваючи об камінь з гільз безгоспні снаряди, заради видобутку пороху, що використовується для розтопки дров у печі. Мене не зупиняло в цій нерозсудливості

навіть те, що в цей же час загинули три мої ровесники, які підірвали в руках протитанкову гранату. Яюсь таку гранату хлопчик знайшов на дні ставка і кинув її на берег, на якому я ловив рибу. Граната вибухнула метрів за 30 від мене, я злякався клубів чорного диму, але, на щастя, уламки мене не зачепили. Моє навчання в Ярославській семирічці добігало кінця, і, щоб дати мені можливість навчатися в десятирічці, батько перевівся на роботу в село Дерганівку, що примикає до села Белиловка, де була середня школа. На цьому закінчилося моє отроцтво і почалася юність.

Юність

Вік 16-18 років

Посередині літа 1945 р. телегу, вантажену посудом, бідним сімейним одягом, книгами, татом, мамою і мною, з прив'язаною ззаду коровою, повільно тягли два коні через спалене німцями село Немирівці (стирчали лише обвуглені печі від згорілих хат, нове наше місце проживання – село Дерганівку Ружинського району тієї ж Житомирської області. При в'їзді в Дерганівку одне моє захоплення змінювалося іншим: мене захоплювали і ялиновий гай на околиці села, і одноколіяка, що проходить там же (я пізніше дізнався, що по ній ходили поїзди Київ-Умань), і знаменита за описом Нечуй-Левицьким в повісті "Микола Джеря" невелика річка Раствавиця, яка десь впадає в Рось (остання впадає в Дніпро), і перекинутий через цю річку залізничний міст, що охороняється вартовим, і красива з куполом та дзвіницею церква, і велика трикімнатна квартира, яку батьки взяли в оренду – нічого подібного в моїх попередніх місцях проживання я не бачив. Дерганівку та Білилівку поділяють лише маленький струмок із дерев'яним містком та велике озеро, крізь яке протікає Раствавиця. Білилівка здавалася мені вершиною цивілізації: до революції це було поселення міського типу з діючими двома великими церквами та костелом, і густо населеним єврейським центром, а після революції та ВВВ від "центру" залишився пустир, одну з церков і костел перетворили на склади. Щоправда, поряд з центром-пустирем з'явився місткий клуб із дощатою підлогою, в якому на свята бували збори, приблизно раз на місяць – танці та кінопередвижка показувала, в основному, чудові трофейні фільми. У приміщенні клубу також була скромна бібліотека. Культурне життя села поживавлював талановитий чоловік Войтко, мабуть, з театральною освітою, який керував і учнівським хором, і драмгуртком, був і актором, і режисером, який ставив спектаклі за п'єсами Корнійчука.

Для мене найважливіше значення мала Білилівська школа-десятирічка, в якій я того ж 1945 року продовжив навчання з сьомого класу. Мені дуже подобалися вчителі, особливо географічка Агафія Федорівна (керівник сьомого класу) та її

чоловік хімік Петро Антонович (з його уроками органічної хімії я познайомився аж у 10 класі, і вони вплинули на вибір моєї майбутньої професії). Щоб життя медом не здавалося, мене угораздило, приблизно, у січні 1946, заради розваги, а не за потребою, з'їздити з сусідом-колгоспником у колгоспне поле для заготівлі соломи для колгоспної худоби. Був сильний мороз, я був легко одягнений, застудився і захворів на запалення легень. Не пам'ятаю, як мене лікував місцевий фельдшер, чи були в моєму розпорядженні антибіотики, але хворів я, здається, цілий місяць. Під час хвороби я все ж таки вчив уроки по підручникам, і, повернувшись на заняття до школи, надолужив утрачені знання настільки успішно, що єдиний із випускників сьомого класу отримав похвальну грамоту, і такі приємні слова від Агафії Федорівни: "Анатолій Лізогуб – дзеркало нашого класу!". Навчання рятувало мене від каторжної роботи в колгоспі, де за трудовень платили всього 100 грамів зерна. Одного разу я був присутній на показовому суді, що проходив у приміщенні клубу, на якому районний суддя оголосив вирок – посадити тракториста на 3 роки у в'язницю лише за те, що він нібито орав колгоспне поле на глибину 18 сантиметрів, замість потрібних 20-ти! Потаємно люди розшифровували абрєвіатуру ВКП(б), Всесоюзна Комуністична Партія (більшовиків), так: Друге Кріпосне Право (панщина). Проте на вибори депутатів ходили практично всі виборці, які віддавали ЗА депутатів 99,9% голосів (у бюлетені завжди значився лише один кандидат від блоку комуністів та безпартійних). Головним агітаційним "бігбордом" напередодні виборів та свят було гасло "Хай живе великий Сталін!", яке ми, школярі, малювали величезними червоними літерами на білих стінах багатьох селянських хат.

На той час я мріяв стати суднобудівником, тому вмовив своїх друзів-однокласників Андрія Збаражського та Леоніда Пецика їхати до Києва, щоб навчатися у суднобудівному технікумі. Ми цілу ніч їхали до Києва на сходах вагона пасажирського поїзда і навіть там спали, прив'язавшись знятими зі штанів ременями до поручнів сходів (придбати квитки на поїзд ми тоді не могли, навіть за наявності грошей). Нас трьох без іспитів прийняли до технікуму (попри те, що Андрій та Леонід не були круглими відмінниками), і Леонід став студентом-киянином, а потім і професійним техніком-суднобудівником (досі ми зрідка спілкуємось по телефону). Що стосується Андрія та мене, то ми з різних причин забрали документи з технікуму та продовжили навчання у 8 класі Белиловської СШ.

У школі я закохався в дочку директора школи Олену, але зберігав свої почуття в таємниці і тільки намагався блиснути перед Оленою своїми здібностями. То стінгазету оформив так, що викликав її похвалу, то вигадав і прочитав у її присутності вірші на

честь Т. Шевченка, то виступив перед шкільним колективом з лекцією про Богдана Хмельницького. Оскільки Олена навчалася на один клас попереду мене, я вирішив наздогнати її, закінчивши за один рік два класи. Довгими зимовими вечорами при керосиновій лампі я вивчав алгебру, тригонометрію, літературу, історію та інші предмети за програмами восьмого та дев'ятого класів. Настала весна 1947 року і я попросив директора школи дозволити мені тримати іспити за два класи одночасно. Дозвіл отримав і іспити склав, причому за восьмий клас – з похвальною грамотою та за дев'ятим – дві четвірки, решта – п'ятірки. Нарешті, моя мрія збулася і я – поряд з Оленою. Але подальшого зближення не було, мабуть, через різницю в соціальному статусі ("він був титулярний радник, а вона — генеральська дочка!"). Тим більше, що я, замість класичного цукерково-букетного залицяння, освідчився їй у коханні віршем М.Ю. Лермонтова "Щаслива мить", у якому є такий куплет:

*Перед тим, щоб втратити
Непорочність свою,
Така невинна ти, що, уявляєшся,
Я, люблю тебе, - лиходій.
Погляд, схилений на коліна,
Немов молить пощадити;
Але жахливим, друже мій Олена,
Мить одна не може бути.*

У відповідь Олена поскаржилася класному керівнику на мою "аморальність" (в СРСР, як відомо, "сексу не було"), мені загрожували якісь санкції, але я показав керівництву томик творів Лермонтова, і "справу закрили".

У цей час поряд зі мною класний керівник посадив Вікторію, струнку дівчину з великими карими очима, чорними бровами та осліплювальною усмішкою — в таку неможливо було не закохатися! Ми сиділи разом на уроках, ходили дивитись кіно, танцювали, гуляли, а на випускному вечорі вирішили разом їхати на навчання до Львова. Це було так. Коли на випускному балі, у присутності батьків, під туш духового оркестру, нам вручили атестати зрілості, ми з Вікторією вийшли до пришкільного садка, поспілкувалися щодо майбутнього навчання, і відбувся такий діалог:

– Отже, Вікторія, ми домовилися їхати разом до Львова вчитися?

– Так, Толю, звичайно!

– Але будь-який договір треба скріплювати печаткою. Де її взяти?

– А ось тобі печатка! – сказала Вікторія і вліпила мені пристрасний поцілунок у губи (це був перший поцілунок у моєму житті!)

В цей час почав накрапувати дощик, і я сказав:

– Вікторія, зараз ніч, іде дощ, а мені світить Сонце!

Багато хто вважав нас нареченим і нареченою, але не доля! Незважаючи на те, що до Львова ми справді разом поїхали, Вікторія вступила вчитися до Політехнічного інституту, я – до Університету, наші шляхи надалі розійшлися.

У зв'язку з виїздом на навчання до Львова згадується моя маленька перемога над бюрократами районного масштабу. Справа в тому, що в ті роки органам міліції було надано партійну вказівку не видавати паспорти жителям сіл, щоб вони нікуди не могли надовго виїхати, щоб колгоспи не втрачали робочу силу. Коли ми, випускники середньої школи, прийшли до райцентру за паспортами (пішки 12 км), нам у відділенні міліції відповіли відмовою. Я миттєво звернувся до районного прокурора із протестом, бо відчував, що закон на нашій стороні. Адже в сталінській Конституції була стаття про право особи на навчання. І я не помилився. Прокурор одразу ж зателефонував начальнику міліції та зажадав, щоб нам видали паспорти. Дорога до університету переді мною була відкрита. Мій тато проводив на навчання мене, Вікторію і однокласника Ваню Дзюбу (він вступив до Львівського торговельно-економічного інституту), який "приєднався" до нас, дві зупинки поїздом, від станції Раствавиця до красивого вузлового вокзалу Козятина, і там, у розкішному ресторані, прикрашеному по всіх стінах величезними копіями картин Шишкіна, попрощався з нами. Мене вперше далеко від батьків чекав новий невідомий мені світ.

Молодість і зрілість у сталінську та наступні епохи.

Кажуть, що студентські роки – найкращі у житті. Я також так вважаю. Молодість, безтурботність, архітектура "західного" міста, відвідування театрів, кінотеатрів, студентських вечорів відпочинку, концертів (я тоді слухав "наживо" Давида Ойстраха, Мстислава Ростроповича, Михайла Олександровича та інших великих майстрів) – все це зачаровувало, незважаючи на нестачу коштів. На другому курсі я виконав свою першу дослідницьку роботу та доповів її на студентській науковій конференції. Незважаючи на те, що я закінчив університет з відзнакою, дорога до аспірантури була для мене закрыта. Коли з питанням про аспірантуру я звернувся до декана хімічного факультету, він відповів: "Анатолію, твій батько — священик, а наука та релігія несумісні!"

Не пощастило з наукою — пощастило в коханні! Зі своєю майбутньою дружиною Галиною я познайомився у поїзді 26 серпня 1953 року. Ми їхали в сусідніх купе влаштуватися на роботу, вона – вчителькою до райцентру Заболотів Івано-Франківської області, я із "вільним дипломом" – до Львова. Ця дівчина, струнка, з правильними рисами обличчя, в гарній синій сукні, вразила мене своєю самовпевненістю, здатністю стійко протистояти життєвим

негараздам. Зустрівшись біля вікна вагона ввечері, ми проговорили всю ніч і зупинилися лише вранці, коли поїзд прибув до Львова. Я показав Галині місто, погуляв із нею у Стрийському парку і посадив її знову в поїзд. Вона поїхала до Заболотова, а я залишився у Львові "ходити по муках" – без квартири, без грошей, без роботи. Але я не падав духом. Проблеми мені здавалися вирішальними. Наше з Галиною листування та два візити один до одного призвели до того, що ми вирішили одружитися. Мені вдалося влаштуватися на роботу асистентом до Політехнічного інституту, я орендував кімнату і запросив Галину. Коли я зустрів її на вокзалі, мене здивувало, що її купе було буквально завалено квітами. Галина за рік здобула величезний авторитет у своїй школі, і учні проводжали її заміж з оркестром та квітами, як якусь знаменитість. 30 квітня 1954 року відбулося наше весілля. "Я найщасливіша людина на світі", – сказав я того дня друзям. Один із друзів скептично зауважив: "Послухаємо, що ти скажеш років через три-чотири після весілля". З того часу минуло 60 років, однак і до цього дня Галина – мій найкращий друг. "Тил" у мене завжди був надійний і міцний, адже рідко можна зустріти гарну жінку, яка незаймана вийшла заміж і була вірною чоловікові все життя, такий приклад я знаю лише з літератури (Сольвейг з драми Ібсена "Пер Гюнт"). Слава Богу, що і тепер Галина чудово веде домашнє господарство та успішно навчає щороку десятки учнів (від дошкільного віку до аспірантури) англійської мови. Крім того, кілька разів вона буквально рятувала мене від катастрофічних ситуацій. Коли ми побралися, Галина запропонувала вважати пісню "На ганочку" нашим сімейним гімном, через слова: "Я люблю тебе так, що не зможеш ніяк ти мене ніколи, ніколи розлюбити!" І вона блискуче здійснила це пророче для нас кредо.

Перед нами, молодятами, виникло чимало проблем, передусім матеріальних. Адже у нас були тільки дві валізи з особистими речами і більше нічого. Натомість вирішення кожної проблеми приносило велику радість. Багато в чому допомогли друзі. Проблема номер один – квартира. Її нам допоміг вирішити наш друг Юрій Сергійович Куракін, колишній відповідальний працівник обкому партії, який зберіг зв'язки з "номенклатурою". Використовуючи коньяк та шампанське (зрозуміло за наш рахунок), Юрій "вибив" нам велику кімнату в центрі міста. Проблема номер два – моя кандидатська дисертація. Я перейшов з навчального до науково-дослідного інституту, де були сприятливіші умови для наукової роботи. Я взявся за вивчення хімічного складу українських нафт. Працюючи дні та ночі, я за пару років (1958-1959) зробив кандидатську. У цій роботі мені допомогла москвичка Маргарита Володимирівна Шишкіна. Як талановитий фізик-спектроскопіст, вона писала вірші, об'їздила півсвіту, допомагала молодим вченим "виходити в люди", причому

абсолютно безкорисливо.

У 1960 році в моєму житті відбулися три події, головною з яких було народження сина Володимира. Мій син – така ж велика удача, як і одруження. Володя ріс день у день не лише фізично, а й інтелектуально, став "ходячою енциклопедією" та одним із найкращих в Україні спеціалістів з комп'ютерних технологій. Друга подія – переїзд нашої родини зі Львова до Києва (у Києві моїми найкращими друзями стали мої троюрідні брати Анатолій та Дмитро Головка – великої ерудиції та душі чоловіки!), і третя подія – здобуття мною кандидатського ступеня. На цьому закінчилася моя молодість.

Робота – ось що стало головним у моєму житті, коли мені перевалило за тридцять. Незважаючи на те, що я підвищував свою кваліфікацію, опублікував за своєю спеціальністю 150 наукових статей та монографію, допоміг кільком співробітникам зробити та захистити кандидатські дисертації, і сам захистив докторську (1975 рік), це не принесло мені морального задоволення. Намагаючись зрозуміти причини такого парадоксу (соціальний статус зростає, а щастя зменшується), я почав думати про ідеологічні проблеми, шукати ключа до людського щастя. У дитинстві батьки виховували мене в дусі християнської ідеології. Я прочитав Біблію, читав уголос в церкві псалтир та інші священні книги. Пізніше, під час навчання в університеті, я ознайомився з марксистсько-ленінською та іншими ідеологіями. Однак я не знайшов ідеології, яка б допомагала мені в практичному житті. А я був переконаний, що ідеологія – це такий самий інструмент, необхідний у повсякденності, як і фізика, хімія – науки, якими я професійно займався. Я також переконався, що ідеологічний інструмент буває дуже потужним, але, як правило, руйнівним. Досить, що комуністична ідеологія в руках Сталіна занапастила більше людських життів, ніж могли б занапастити 100 хіросимських атомних бомб. Нацистська ідеологія у руках Гітлера вбила ще більше людей. Християнство не врятувало Київську Русь від навали татаро-монголів, Європу – від нескінченних воєн та революцій, середньовічна інквізиція в ім'я цієї ідеології знищила чимало найкращих представників людського роду. Разом з тим християнство породило найбільші цінності у сферах літератури, мистецтва, науки, техніки, виховувало духовність у людях, чого не можна сказати про комуністичну чи нацистську ідеологію. Зі сказаного випливає, що одна ідеологія може бути гіршою, а інша – кращою. Що ж таке – хороша ідеологія? Я зрозумів, що хороша ідеологія – це метод вдосконалення особистості, який систематизує та поєднує всі відомі методи вдосконалення. Навіть державний устрій має служити як один із засобів особистісного розвитку, не більше того. Мені дуже хотілося мати хороший ідеологічний інструмент і,

оскільки в суспільстві я його не знайшов, я сам взявся за його розробку. На початку 1960-х я почав записувати свої думки, використовуючи вільний від основної роботи час. До 1970 року вийшли записи обсягом близько 100 загальних зошитів. Деякі фрагменти записів я надіслав до ЦК КПРС із проханням дозволити їх опублікувати. Але партапаратники мене викликали і зажадали, щоб я припинив ідеологічну творчість, оскільки вона суперечить марксизму-ленінізму. Не стільки під впливом цієї вимоги, скільки через власне невдоволення записами, я виніс усі свої зошити до найближчого парку та спалив. Полум'я багаття було кілька метрів заввишки. У 1970 році я отримав відпустку для оформлення докторської дисертації, половину якої витратив на те, щоб наново викласти на папері свою ідеологію. На цей раз вийшла книга "Ідеал", видана завдяки горбачовській перебудові.

Я не зустрів у літературі філософської системи, яка відповіла б на два головні питання, які мене дуже цікавили. По-перше, у чому земне призначення людини? Ми знаємо призначення мільйонів речей (автомобіля – їздити, літака – літати тощо), проте навіть живе людина, я не знав. Правильною відповіддю на це питання можна було б вважати слова М. Горького "Людина створена для щастя, як птах для польоту", якби М. Горький сказав, що таке "щастя" і як бути щасливим! На жаль, цього не повідомили ні М. Горький, ні будь-хто інший. По-друге, з яких "блоків" та "частин" складається людська (не біологічна!) сутність людини? Без відповіді на це питання неможливо відповісти на перше запитання. Щоб керувати, наприклад літаком, потрібно знати його пристрій, знати, які кнопки в якій послідовності натискати, щоб літак летів. Так само необхідно знати пристрій "двигуна", "крил", "пульта управління" та інших частин людської сутності і що потрібно робити з цими частинами для того, щоб людина жила щасливо. Окрім згаданої книги "Ідеал", в інших книгах та статтях, я запропонував відповіді на обидва поставлені запитання. З моїх робіт, дорогий читачу, ти дізнаєшся дві новини: погану і хорошу! Погана новина: майже всі твої скарги на життя, особливо з віком, обумовлені дефіцитом твоєї любові. Гарна новина: з моїх робіт ти дізнаєшся, як жити з великою любов'ю, і тоді майже всі твої скарги зникнуть, тобто ти відчуєш себе набагато щасливішим.

Нещодавно я слухав лекцію однієї американки про систему освіти США. У своєму виступі, в порядку обговорення доповіді, я, зокрема, сказав: "Ви, пані, чудово розповіли, як американські університети навчають студентів робити гроші, кар'єру, як завойовувати престиж у суспільстві. Але, на жаль, не лише американські, а й жоден університет у світі не навчають молоді головному... (У залі почувся шепіт: "А що, що, що головне?"). Я думаю, що Вільям Шекспір був розумнішим за всіх нас, тут присутніх, тому йому можна вірити. А він сказав: "Твоя любов, мій

друже, дорожка за скарб, поважніша за корону королів, нарядніша за багате вбрання, полювання на соколине веселіше". Говорячи звичайною мовою, КОХАННЯ дорожче за мільярдні статки, поважніше за посади глав держав, нарядніше всипаних діамантами суконь наших знаменитостей, тобто найважливіше на світі. А університети всього світу вчать людей чого завгодно, тільки не кохання!" У залі запанувала тиша, було таке відчуття, що у присутніх щелепи відвисли. Нарешті, доповідачка сказала, що проблемою кохання займається релігія... А один учений заперечив: "Але ж немає науки про кохання, немає підручника, за яким можна вчити коханню..." Мені хотілося вигукнути: "Є наука про кохання!" Замість цього вигуку я подарував присутнім диск зі своїми публікаціями, присвяченими науці любові.

Публікації

(наводиться мовою оригіналу)

А. Лизогуб. Станем ли мы гроссмейстерами? Социалистическая индустрия. М., 1987. № 266.

Лизогуб А.П. Идеал. Киев: Редакционно- издательский отдел облуправления по печати, 1991. С. 147.

Анатолій Лизогуб. Наш народ умеет жить весело. Вечерний Киев. Киев, 1992. № 94.

Анатолій Лизогуб. Якщо владі потрібні таланти. Демократична Україна. Київ, 1994. № 85.

Анатолій Лизогуб. Архімед викликає на старт. Демократична Україна. Київ, 1994. № 132.

Анатолій Лизогуб. За що боротися? За Идеал! Демократична Україна. Київ, 1995. № 86, № 89, № 91.

Анатолій Лизогуб. Дозвольте Вам поради, пане Президент. Демократична Україна. Київ, 1995. № 114.

Анатолій Лизогуб. Імпульс, що стимулює пульс.. Демократична Україна. Київ, 1997. № 69.

Анатолій Лизогуб. Четверта? Чому не перша? Демократична Україна. Київ, 1997. № 84.

Анатолій Лизогуб. Сценарий жизни счастливой личности. Философия и эросология. Киев, 2012. С. 315. <http://alyzogub.narod.ru/>

Спогади О.К. Антонова¹¹

Мені довелося познайомитись із Сергієм Павловичем

¹¹ Цей нарис про унікальну особистість передала Клубу дочка О.К. Антонова. Дякуємо сердечно, Ганно Олегівно! Вона ж передала у Збірник чудові вірші батька – "Про красу", див. розділ "Дізнатися один одного"

Корольовим у 1929 р. Це сталося на зльоті планеристів у Коктебелі, куди Сергій Павлович привіз планер своєї конструкції.

Згадаймо обстановку тих років. У 1923 р. наша країна після важких років громадянської війни, інтервенції, голоду, розрухи, епідемії вступила в період мирного будівництва. Люди, нарешті, отримали можливість долучитися до мирної праці. Це викликало такий незвичайний вибух народної енергії, що все почало зростати, будуватися, створюватися як за помахом чарівної палички. Тоді ж радянські патріоти, аматори авіації створили Товариство друзів повітряного флоту. Планеристи вирішили зібратися в Коктебелі на горі Узун-Сирт, щоб випробувати перші збудовані ними апарати.

Перший зліт планеристів скромно називався "випробуваннями". Згодом "зльоти" стали відбуватися в Коктебелі майже щороку аж до 1935 року.

В ті роки, коли авіаційної промисловості практично ще не було, планеризм надавав ентузіастам великі можливості для Творчого експерименту в галузі авіації, що приваблювало велику кількість інженерів, конструкторів, робітників, льотчиків до цієї привабливої роботи. Обстановка була винятково творча. Досить згадати, хто брав участь у цьому дивовижному русі, про який поки так мало написано.

Представниками техкому незмінно був С.В. Іллюцин. Бували там із планерами чи без них В.С. Пишнов, В.П. Ветчинкін, Б.Т. Горощенко, В.П. Невдачин, І.П. Толстих, А.С. Яковлев, М.К. Тихонравов, С.Н. Люшин, П.В. Цибін, Б.В. Раушенбах, М.О. Гуревич, А.А. Сеньков, В.Н. Беляєв, А.А. Дубровін, В.С. Вахмістров, Н.Н. Фадєєв, А.В. Чесалов, В.Ф. Болховітінов, С.І. Стоклицький, К.К. Артамонов, Б.І. Черановський, В.К. Грибовський, Б.Н. Шереметєв, П.А. Івенсен та інші. На зліт приїжджав А.Н. Туполєв. Там бували товариші Я.І. Алксніс та І.Е. Якір. Загинув в авіаційній катастрофі на шляху на зліт П.І. Баранов.

Льотчики - К.К. Арцеулов, Л.А. Юнгмейстер, А.Б. Юмашев, К.М. Венцлав, М.А. Нюхтіков, С.Н. Анохін, В.П. Расторгуєв, В.А. Степанченко, К.М. Яковчук, П. Головін... Звичайно, що й Сергій Павлович прагнув побувати на "Зльотах". Ще в 1925 р. він намагався отримати відрядження до Коктебеля. Корольов навчався, працював. Відрядження одержати йому не вдалося. Потрапив він на "зліт" вперше лише в 1927 р. Там почав вчитися літати. Саме там познайомився з С.Н. Люшиним. Разом із ним вирішили створити сучасний, швидкісний, дуже міцний, аеродинамічно досконалий планер. Цей планер під назвою "Коктебель" було привезено на "зліт" у 1929 р. Наше знайомство з Сергієм Павловичем відбулося у великому наметі – ангарі, в якому тоді зберігалися планери. Я знаходився в одному кутку намету по діагоналі, він – в іншому. Раптом чую, до мене глухуватим голосом хтось звертається: "Що

це у Вас у руках – плоскогубці? Киньте їх мені в голову". Це було типово для Сергія Павловича. Я повернувся, побачив невисоку людину, що міцно стоїть на землі, в чорній шкіряній куртці з відкритим приємним обличчям."

Зрозуміло, плоскогубці я йому дав. Із цього почалося наше знайомство.

Сергій Павлович дуже любив літати. Це була людина, яка все доводила до кінця. Як так – побудувати планер та не літати? – Це абсолютно неможливо! Можна тільки дивуватися, що він не полетів у космос. Мабуть, він цього дуже хотів.

Літав він чудово. Пригадую, мені навіть довелося запустити його в перший політ на "Коктебелі". Планери тоді запускали, та й тепер із гори запускають за допомогою товстого гумового амортизаційного шнура. Його причіплюють через кільце до гака на носі планера. Потім дві команди, чоловік по п'ять, а то й по сім розтягують його за два кінці. Енергія накопичується і коли планер відпускають, він вилітає, як камінь з праці і таким чином починає свій політ. Планер Корольова був чудово оброблений, темно-малинового кольору, оригінальної конструкції і досконалий по аеродинаміці. Це була передова споруда того часу, з високим навантаженням на квадратний метр і, отже, великою швидкістю польоту. Не всі тоді вирішували будувати такі планери. В цьому відношенні він був попереду. Після того, як ми запустили Сергія Павловича в політ, він пішов уздовж схилу, а потім розвернувся проти вітру над дальнім кінцем гори. Коли він почав пролітати на досить великій висоті над нами, ми побачили, що у нього на хвості бовтається штопор, за допомогою якого планер під час запуску утримувався на землі. Так він і пролітав більше чотирьох годин із цією "довіскою".

Сергій Павлович літав дуже впевнено, красиво, відчувалося, що на планері летить людина, яка тримає машину в руках, якій політ приносить задоволення, яка знає, як з нею справлятися. На той час він уже вчився літати на літаку і, невдовзі, отримав диплом льотчика.

Потім він збудував легкий літак СК-4. Я був присутній при старті цього літака на Ходинці. Літак був дуже цікавий, чудово збудований, чітко, ясно задуманий. Це був його дипломний проект у МВТУ. Характерно для Сергія Павловича те, що коли він узяв собі тему дипломного проекту, він уже знав, що збудує цей літак. І він його збудував. На жаль, через відмову двигуна на зльоті цей літак був розбитий.

Льотчик Д.А. Кошиц, який його випробовував, тільки-но перетягнув через ангари і впав на краю Ходинського аеродрому. Коли ми підбігли до літака, поряд уже стояв спокійний, усміхнений Сергій Павлович і сильно перемазаний маслом Кошиц, який мав щасливу здатність виходити неушкодженим зі всіляких подій та

аварій.

У 1930 р. Сергій Павлович привіз на "зліт" планер СК-3 під назвою "Червона Зірка". І на ньому, як відомо, на очах у всіх, що стояли на горі, льотчик В.А. Степанченко, уперше у світі зробив три петлі Нестерова.

Це була приголомшлива подія, тому що ніхто до цього не наважувався на вищий пілотаж на наших тендітних спорудах. Але "Червона Зірка" була побудована надзвичайно міцно. Міцність взагалі відрізняла усі планери Сергія Павловича. І коли він пригнав свій планер СК-7 на черговий планерний зліт, причому, пригнав його на буксирі, ми навіть трохи дивувалися навіщо така міцність? Для того, щоб літати у висхідних потоках уздовж схилів вона була зайвою. Нам було невтямки, що Сергій Павлович дивився далеко вперед. І, дійсно, згодом на цей планер був поставлений рідинний реактивний двигун.

Сергій Павлович брав участь також у розвитку однієї цікавої ідеї середини (1930) тридцятих років – здешевлення повітряного транспорту. Ідея, що належала Л.П. Малиновському полягала в тому, щоб гігантські планери, забезпечені дуже малопотужними двигунами, піднімати на тязі літака-буксирувальника, а потім при дуже малих витратах палива транспортувати на них вантажі. Ідея ця виявилася непрактичною і не набула свого розвитку. Але, безперечно, найкращим із представлених проєктів був проєкт Сергія Павловича.

Далі наші шляхи розійшлися. Сергія Павлович почав працювати у абсолютно новому, небувалому для людства напрямі – освоєнні Космосу. Ми дещо чули про цю роботу, дещо доходило до нас "солдатською поштою". Іноді ми зустрічалися з ним і він розповідав, про що можна було розповісти.

Якось він запросив мене до свого конструкторського бюро, і показав мені величезну ракету-носій, дивовижну і гарну споруду. Вона справила на мене величезне враження. При цьому він розповів мені один маленький епізод, дуже характерний, як мені здається, для стилю роботи Сергія Павловича і для нього як людини. "Знаєш, Олег, нещодавно був такий випадок. Приходить до мене один наш старий робітник, який зі мною від самого початку працює. Підходить нерішуче і каже: "Сергію Павловичу, я вже четвертий або п'ятий день ходжу сам не свій. Не можу знайти своїх старих плоскогубців. Я завжди ними працюю – немає плоскогубців. Я знаєте, чого боюся, чи не залишив я їх у ракеті, в механізмі." Молодець, – каже Сергій Павлович. Обійняв його, скасував графік та дав команду розібрати ракету. Плоскогубці знайшли всередині, запобігши пригоді, наслідок якої не можна було навіть передбачити. Це дуже характерно для Сергія Павловича. Його ставлення до цього свідомого робітника. І ставлення робітника, вихованого колективом на чолі з Сергієм Павловичем, який не

побоявся прийти до нього і сказати, що він зробив таку страшну помилку, через яку доведеться розбирати ракету, втратити кілька дорогоцінних днів, зірвати терміни. Ні, не побоявся, прийшов і сказав. Так, в успіху роботи Сергія Павловича лежить також і його вимогливе, суворе, але справедливе ставлення до людей, до товаришів по роботі. А потім надійшло повідомлення про запуск першого штучного супутника. Я добре пам'ятаю, яке приголомшливе враження на нас справила ця подія. Ми просто не могли засвоїти, відчутти до кінця, що це реальність, що справді перший у світі штучний супутник Землі кружляє навколо нашої планети. А потім були інші такі ж разючі повідомлення: про посадку космічного апарату на Місяць, про обліт Місяця, повідомлення про те, що в космосі - людина, радянський громадянин, перший космонавт світу - Юрій Олексійович Гагарін. Новий вибух ентузіазму викликало повідомлення про те, що у космосі – радянська жінка – Валентина Володимирівна Терешкова. А далі приходили все нові й нові повідомлення, і ми вже стали звикати до того, що настала космічна ера, що нам довелося бути свідками початку звершень, що мають величезне значення для цивілізації, для історії всього людства. Ми безмірно раділи і пишалися тим, що початок цієї космічної ери започатковано громадянином країни Рад, великим Інженером, Конструктором, Вченим, Організатором, Людиною Сергієм Павловичем Корольовим.

На згадку про Велику Вітчизняну Війну

З кожним роком у часі ми все далі й далі йдемо від військової пори. Виросло нове покоління людей. Для них війна – це наші спогади про неї. А нас, учасників цих історичних подій, стає дедалі менше. Але я переконаний, що час не має влади над величчю всього, що ми пережили у війну.

Г.К.Жуков. "Спогади та роздуми".

"Під час розмови зі Сталіним у Жукова обличчя почало покриватися плямами і заходили на щоках желваки. Це вже було не до добра і віщувало сварку. Вислухавши Сталіна, Жуков відпарував: "Переді мною 4 армії противника і свій фронт. Мені краще знати, як вчинити. Ви там, у Кремлі, можете розставляти олов'яних солдатиків і влаштовувати битви, а мені ніколи цим займатися." Верховний, мабуть, щось заперечив Жукову, який втратив самообладання і випустив обойму площадкової лайки, а потім кинув трубку на важіль. Сталін після цього не телефонував добу. Зателефонував 5 грудня о 24 годині та запитав:

– Товаришу Жуков, як із Москвою?

– *Москву я не здам.*"

Зі спогадів Н. Казьміна

*Воїн, перед яким багато впали стіни,
хоч меч був ворожих тупіший,
блиском маневру про Ганнібала
нагадував серед волзьких степів.*

* * *

*Маршал! Поглине зажерливі Літа
ці слова і твої прахоря.
Все ж таки, прийми їх — жалюгідна лепта
батьківщину, який врятував, вголос кажучи...*

Йосип Бродський

Мій перший окоп¹²

*Було чимало згубних стежок,
Були пожежі, снаряди та кулі.
Десь залишився мій перший окоп.
Рив його я в 1941-му в липні.*

*Нове життя дописало главу,
Дитинство та юність пішли безповоротно.
З чорною землею відвалив я траву,
У жовтому піску заскрипіла лопата.*

*Щільний, важкий і вологий пісок,
Змокла спина, але я копав уперто.
Був надзвичайно високий небозвід
У ньому сріблилася німецька рама.*

*Значить, небагато залишилося вже
До артобстрілу, до грізного бою.
Будуть на смертному танцювати рубежі
Чорне, червоне та блакитне.*

*Хто з нас доживе до сивини,
Хто пройде по Європі, що горить...
Ну, а поки що один-на-один
У цій землі залишаєшся в окопі.*

¹² Передано до Збірника Б.М. Малиновським. Зважаючи на все, автор вірша пройшов через усе: "Чорне, червоне і блакитне" – смерть, кров і любов...

*З вузенькою хмаринкою над головою,
З кожною росинкою, що з'явилася оку,
З кожною билиною, піщинкою, травою,
Ти їх такими не бачив жодного разу.*

Семен Ботвинник

Визволителі дорогі наші

Спогади Б.М. Малиновського

Після другого поранення влітку 1944 року я повернувся до свого 84-го артилерійського полку 55-ї СД і був тимчасово призначений начальником розвідки полку. Довелося багато їздити верхи, з'ясовуючи обстановку у стрілкових полках дивізії. Положення на нашому 1-му Прибалтійському фронті змінювалося дуже швидко. Часто виходило так, що на стику частин з'являлися цілі коридори, де не було ні німецьких, ні наших військ, хоча вже фронт просунувся далеко вперед. Одного дня проїжджав через латиський хутір. Німці пішли з цієї місцевості без бою, наші частини обійшли її стороною. Назустріч мені вибігла старуха. Я для неї був першим представником тієї армії, про прихід якої вона, мабуть, думала всі важкі роки свого перебування в окупації.

— Визволителі дорогі наші! — кричала вона, повторюючи ці слова. По обличчю жінки текли сльози. Підбігши до коня, вона обійняла мою ногу руками, притулилася обличчям до солдатського кирзового чобота, що бачив види, потім почала шалено цілувати його. Я зіскочив з коня і постарався заспокоїти її. Ковтаючи сльози і схлипуючи, стара розповіла, що жила в Псковській області, що їхнє село спалили німці і вона з двома дітьми на руках і коровою довго жила в лісі; потім корова здохла, холод і голод погнали їх селами; вона дісталася сюди, під Ригу, і почала працювати у багатого господаря. Він усіляко знущався, бив її дітей, а зараз, злякавшись, утік разом із німцями. Придивившись до її обличчя, я помітив, що ця жінка зовсім не стара: горе і знущання її зістарили раніше часу.

Розповідаючи, вона знову поривалася обіймати мене, повторюючи:

— Визволителі наші! Визволителі наші!

Ці слова ще довго потім лунали у моїй голові. Я розумів, як чекає населення окупованих областей на нашу армію-визволительницю, і багато разів відчував на собі теплоту зустрічей і радість звільненого населення. Але з таким вибухом людських почуттів, та ще й виражених так безпосередньо, зустрічався вперше. "Яке ж пекло пройшла ця жінка, якщо вона зовсім збожеволіла від радості, побачивши першого радянського солдата!"

— думалося мені, коли їхав далі.

На початку війни мені виповнилося двадцять років. У дні, що описуються, — вже двадцять три. Якщо до трьох років воєнного часу додати два роки служби у мирний час, вийде п'ять років. За п'ять років люди закінчують інститут. Мій інститут був особливий — довелося вчитися воювати. Про це свого часу добре сказав Маяковський: "Ми діалектику вчили не по Гегелю. Брязканням боїв вона вривалася у вірш..."

Моє перебування на посаді начальника розвідки полку було недовгим. Як тільки з'явився офіцер, надісланий з резерву, мене направили до мого першого дивізіону капітана Кудінова.

Ось ти і приймеш його першу батарею!

Війська 3-го Прибалтійського фронту підходили до Риги. Опір німецьких військ посилювався. Я знайшов Кудінова вранці на НП дивізіону. Він розмовляв по телефону — важко поранило командира взводу керування однією з батарей. Капітан наказав відправити його до санчастини полку. Закінчивши розмову, він привітався зі мною, потім дав розпорядження зв'язківцеві з'єднати його з начальником штабу дивізіону:

— Командира взводу управління першої батареї тяжко поранило. Напиши на нього нагородний лист — сьогодні ж!

Потім, ніби виправдовуючись, сказав мені:

— Людину мало не вбило. Подвигу він не здійснив, але хіба пролита кров не заслуговує нагороди?

Я підтримав Кудінова, хоч знав: у перші роки війни тільки за поранення не нагороджували.

— Другу людину втрачаю, — вів далі Кудінов. — Учора капітана Антипова на підвищення взяли. Ось ти й приймеш його першу батарею! — і пояснив обстановку та завдання для батареї.

Усю першу половину дня я був дуже зайнятий — лазив по передньому краю. З НП у стереотрубу виявив дві кулеметні точки. Вони, як і поспіхом вириті траншеї, були погано замасковані. Не ті стали гітлерівці!

Згодом пішов на вогневі позиції. Багато бійців мені були знайомі — скільки доріг з ними пройдено!

Коли повертався назад на НП, ноги ледве крокували, а голова наче налилася свинцем. Давалася взнаки напруга останніх днів: спати майже не доводилося. Здавалося, ніколи не дістануся передової.

Потужний близький вибух та град уламків вивели із цього стану. Броском притулювся до землі. Втоми як не бувало! Миттєво озирнувся. Неподалік зяяла глибока воронка, яка ще диміла. Що сили кинувся в неї. Обстріл продовжувався. Снаряди рвалися кругом, стрясаючи землю, калічачи дерева, забиваючи дзвоном

вуха. "А якщо зараз уб'є?" - промайнуло в голові. За старою звичкою пішов один. "Опинитися до кінця війни безвісти зниклим?" Тіло стиснулося в напруженому очікуванні, свідомість сприймала лише звуки розривів, свист уламків та їхні удари по землі...

Коли обстріл закінчився, я встав і побіг на НП. Звідки й сили взялися! Мабуть, тільки на війні та в хвилини крайніх напружень людина розуміє, що її сили набагато більші за ті, на які вона звикла розраховувати у звичайному житті!

Образлива смерть...

Нелегким був цей день. Не обійшовся він без смертей та поранень. Не встиг я відпочити, повернувшись на НП, як усіх командирів батареї дивізіону викликали до штабу 107-го СП, батальйони якого ми мали підтримати артилерійським вогнем під час наступу.

Начальник штабу — молодий статний гігант майор Григорій Швайко, який раніше командував батальйоном, а нещодавно був переведений до штабу, швидко і тлумачно пояснив бойову обстановку та повідомив про план наступу. Коли почали розходитися, він, вийшовши з бліндажу, щоб проводити нас, підійшов до траншеї, що розташована поруч. І відразу перед ним розірвався снаряд... Всі, крім Швайка, залишилися цілими, наче заслонив він нас своїм могутнім тілом...

Майор був спільним улюбленцем, загибель його переживав весь полк і ми, артилеристи...

Основні цілі на німецькій передовій я встиг пристріляти увечері. За координатами, надісланими зі штабу, підготував дані для стрільянини по ворожих батареях. Гітлерівці відповіли мінометним вогнем по передовій, не завдавши нам шкоди: наш НП вони не зуміли виявити.

До ночі у мене все було готове до початку артпідготовки.

Тепер — відпочити...

"Вперше за всі роки війни..."

Рано-вранці заговорили "Катюші". Їхній голос був умовним сигналом для всіх батареї нашої ділянки фронту, де намічався вирішальний наступ на Ригу. Настав час починати!

— Батарея, ціль номер один, двадцять снарядів на зброю, швидкий вогонь!

Засвистіли снаряди. Пронеслися повз дзвінки хлопки гарматних пострілів. Німецька траншея зафонтанувала вибухами.

— Батарея, ціль номер два, п'ятнадцять снарядів на зброю,

залпами, вогонь!

Вибухи оточили кулеметне гніздо на ворожій передовій. Навколо загуркотіло. Обстріл наростав з кожною хвилиною. Звуки пострілів сотень гармат, розриви снарядів, що молотили передову противника, і мін злилися в різноголосий, потужний гул, що забивав вуха. Дзвінко, наче хльостаючи повітря, били гармати, басовито вухали гаубиці, гуркотіли одна за одною "Катюші". Від розривів мін та снарядів часто-густо тремтіла земля. Згадався 1941 рік, елеватор під Калініном, наші мовчазні гармати, зловісні, які пронизали серце і душу слова новопризначеного командира батареї, що тільки-но вийшов з оточення, і зрадником: "Як людині без рук і ніг на дерево влізти, так нам перемогти!" Одне правильно він тоді сказав: справді ми на той час були без рук і без ніг — майже без літаків, танків та багато чого іншого, що вороги мали надміру. А зараз все навпаки! Прийшло на нашу вулицю свято!

Вперше за всі воєнні роки ніби опалила невгамовною радістю і тому добре запам'яталася раптом надія дожити до кінця війни...

— Вогонь!.. Вогонь!.. Вогонь! - за Льову! За страшні покриті кров'ю настили болота Сучан! За спалені білоруські та тифозні курські села! За страждання жінки, яка так шалено цілувала мої солдатські чоботи! За моїх загиблих товаришів! За решту побачених на моєму солдатському шляху та пережитих бід!

...По сигналу зеленої ракети батальйони підуть у наступ. Треба перенести вогонь углиб, щоб придушити німецькі батареї. Не проворонить би... Ось і вона!

— По німецькій батареї, приціл... кутомір... двадцять п'ять снарядів на зброю, швидкий вогонь!

Неподалік гаркнув ворожий снаряд. Один з уламків вривався в бруствер окопа, наче нагадуючи, що війна ще не скінчилася...

ВІД РАДЯНСЬКОГО ІНФОРМБЮРО

З повідомлення від 26 вересня 1944 року На Ризькому напрямку наші війська, розвиваючи наступ, оволоділи містами Айнажі, Салацгріва, Алоя, Лімбажі, Цесіс, а також з боями зайняли понад 300 інших населених пунктів...

До Риги ми не дійшли лише кілька кілометрів. Несподівано для всіх дивізію зняли з фронту і передали до складу Червонопрапорного Балтійського флоту, перейменувавши в Першу дивізію морської піхоти. Нас відправили до капітулованої Фінляндії, на військово-морську базу, що створювалася в Порккала-Удді¹³. Війна для нас закінчилася...

"За час бойових дій на фронтах Великої Вітчизняної війни з

¹³ Півострів на півдні Фінляндії.

З травня 1942 року по 10 жовтня 1944 року дивізія пройшла з боями 890 кілометрів, звільнила 5993 кв. км території із 805 населеними пунктами.

За цей період частинами дивізії знищено: солдатів і офіцерів противника – 50469, танків – 115, літаків – 18, самохідних гармат – 11, бронемашин – 5, гармат та мінометів різних калібрів – 649, кулеметів – 1324, літаків – 2191, гвинтівок – 4335, складів із боєприпасами – 5.

Захоплено 433 полонених солдатів та офіцерів та багато різної бойової техніки. Воїни 55-ої Мозирської Червонопрапорної стрілецької дивізії (з жовтня 1944 р. Першої дивізії морської піхоти) до кінця виконали обов'язок перед Батьківщиною."

Рада ветеранів дивізії

Я ж повернувся, Мамо!

На Порккала-Удді командування полку дозволило мені поїхати у відпустку.

...Не пам'ятаю подробиці приїзду додому до рідного Іванова в останніх числах квітня вони злилися в одну радісну мить. А можливо, тому що відсунула вбік все особисте інша — величезна, всенародна радість: настав день Великої Перемоги 9 травня 1945 року!

Його наближення ясно відчувалося з перших хвилин мого перебування вдома: радіо повідомляло нові радісні, але й трагічні звістки — бої йшли в Берліні, але ворожі снаряди та кулі ще забирали день за днем тисячі життів. На початку травня в боях за Берлін загинув мій двоюрідний брат Леонід Розов, іванівець, один із друзів дитинства.

Запам'яталося назавжди — зустріч із матір'ю. Обіймаючи її, першою кинулась назустріч, відчув, як вона ось-ось втратить свідомість і впаде. Злякавшись, ще міцніше обійняв її:

— Я ж повернувся, Мамо!

Вона стрепенулась, пригорнула мене до себе:

— Ми так чекали на тебе!

Побачивши її очима дорослої людини, я відчув усю глибину любові до мене, зрозумів, наскільки вона добра і самовіддана. Вона готова була віддати все, не вимагаючи нічого, навпаки, радіючи, що чимось може допомогти мені.

Одного ранку вона підійшла засмучена і запитала:

— Ти не захворів? Вночі уві сні ти страшенно кричав: "Вогонь! Вогонь!" — і ще щось, а потім лаявся дуже поганими словами.

Що я міг відповісти? Уві сні я часто повертався на фронт і, прокидаючись від тяжких переживань, дякував долі, що це тільки сниться. Що ж до лайки, то ще з сержантом Комаровим на

Північно-Західному фронті домовилися: лаятися не будемо. Але з цього нічого не вийшло. Тільки на Порккала-Удді вдалося позбутися від матюка. І ось — нічний рецидив...

Пам'ятаю, одного дня батько показав лист від Льови, написаний під Орлом у серпні 1943 р., той самий, де розповідається про танкову битву, де Льова пише: "З першого пострілу я підбив німецький танк. За наступні п'ять годин бою разом із артилеристами ми підбили та спалили 21 німецький танк, включаючи два "тигри". Льова, як живий, вставав з рядків листа... Дочитати його після цих слів я не зміг... Як же було братові!

...День Перемоги! По радіо з ранку звучав триумфальний голос Левітана:

— ...Велику Вітчизняну війну переможно завершено. Гітлерівська Німеччина повністю розгромлена Червоною Армією та арміями наших союзників. У підкореній радянськими воїнами німецькій столиці, у Берліні, Маршал Радянського Союзу Жуков та представники експедиційних сил союзників продиктували німецькому верховному командуванню умови капітуляції. Німецька фашистська армія припинила своє існування. Гітлерівська розбійницька держава розбита вщент.

Розпочато нову сторінку в історії людства. Золотими літерами вписані подвиги героїв Червоної Армії. Слава їй, визволительниці народів!..

"Нарешті, — думав я, — закінчилася остання війна людства!" Так, принаймні мені тоді здавалося. У нашій сім'ї цей великий день був радісним та гірким. Батько знову дістав листи брата, мовчки перебирав їх.

— Льолі...

Слова пісеньки, надісланої сестрі під Новий, 1944 рік, наче пророкували близьку перемогу:

*Скоро смерть ворожа настане,
І повернемося ми тоді додому.
На честь перемоги великий бал справимо
У старому будинку під рідною Москвою!*

Лист став останнім. Льова помер 15 грудня 1943 р. Посмертно нагороджений орденом Великої Вітчизняної війни I ступеня. Йому було всього 24 роки...

Дорогий Льова! Як би ти радів зараз разом з нами! Відчувши, що довго не витримаю, і зареву як хлопчисько, я потягнув усіх до міста. На вулицях було багато народу. Качали на руках військових. Обличчя людей світилися радістю. А очі були сповнені сльозами — від щастя, що війна скінчилася, і від горя рідним і близьким, що загинули на тяжкому шляху до Перемоги.

Мені довелося знову лягти до шпиталю. Стала постійно боліти голова, порушився сон, заболіла права верхня частина грудей під пораним плечем. Пролежав там близько місяця.

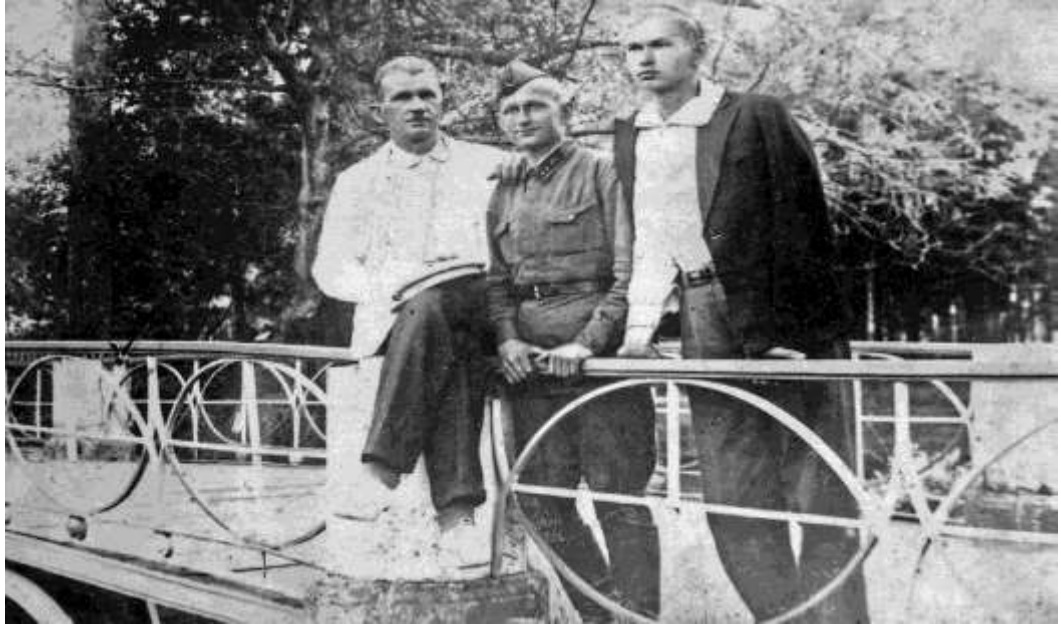
Виписали з обмеженням II ступеня за станом здоров'я та направили до запасного офіцерського полку, що стояв під Москвою. У серпні я був звільнений у запас через інвалідність, отриману на фронті. Мені виповнилося двадцять чотири роки. У пенсійній книжці стаж служби в армії дорівнював десяти рокам: чотири роки, проведені на фронті, склали вісім років. Як усі демобілізовані, я отримав вихідну допомогу — близько п'яти тисяч рублів. Державні облигації здав у фонд оборони, йдучи з армії.

У Москві на Савелівському вокзалі побачив Суханова, комісара мого дивізіону у 108-му ГАП. Він упізнав мене. За п'ять хвилин, які залишалися до посадки в поїзд, він коротко розповів про бойовий шлях полку. За бої під Калініном та на Волзі їх усіх нагородили медалями "За оборону Москви". Він записав мою адресу, сказавши, що мені належить медаль. Через місяць я її отримав у військкоматі. Це була перша нагорода, здобута після війни. Другу отримав пізніше, коли вже ходив у цивільному,— орден Вітчизняної війни II ступеня, яким мене нагородили за бої під Ригою.

Ще в Іванові я дізнався, що в Моніно, під Москвою, живе Таня Чебаєвська. Моя співучниця по 8-10 класам середньої школи №55 у місті Іваново – найкраща учениця у класі, перше захоплення молодості. Непереборно потягнуло відвідати її. Приїхавши туди надвечір, зайшов у привокзальний буфет і випив півсклянки горілки. Не знаю, навіщо це зробив: горілку навіть на фронті майже не пив, віддавав Мартинову.

Таня була одна, чоловік пішов на нічне чергування. Вона пригостила чаєм. Ми згадали шкільних товаришів. Володя Шерстунов з війни не повернувся, йому посмертно було надано звання Героя Радянського Союзу. Вася Москвичев потрапив у полон, утік, знову воював, одержав медаль "За відвагу". Сашко Бекенев загинув. Наш класний керівник Василь Олександрович Немиров, якого ми всі дуже любили, також загинув. Поки що з фронту повернулися лише Вова Паршин та я. Про решту ми ще нічого не знали.

Таня дуже змінилася – подорослішала. Коли я запитав, який інститут закінчила, то сумно посміхнувшись, вона зняла з етажерки товсту книгу і дала мені. На титульному аркуші був напис: "Найбільш здібній і найледачійшій студентці". Нижче стояв підпис професора, який написав книгу. Таня розповіла, що за рік після від'їзду з Іванова вступила до Московського енергетичного інституту на другий курс. Спочатку все здавалося дуже простим і вона, як завжди, не займалася. Але так тривало до іспитів, де вона провалилася та пішла з інституту.

Малиновський Микола Васильович, батько.
Сини Борис та Льова.

Як часто траплялося останнім часом – у мене заболіла голова – наслідки контузії під час другого поранення. Сказав про це Тані. Вона приготувала постіль і, побажавши добраніч, пішла в іншу кімнату. Спогади про наших однокласників, зустріч із Танею, з далеким шкільним образом з яким так багато було пов'язано, звільнення з армії будорожали і всю ніч не давали спокою. Життя знову круто змінювалося, було про що подумати. Закінчилась військова служба. Я залишився живим, хоча стільки разів міг обірватися мій непростий шлях додому! Те, що я зустрічав перший день повернення до звичайного життя тут, у Тані, до якої заходив попрощатися шість років тому – перед початком служби, багато чого змінювало.

Голова від безсонної ночі ще більше важчала. Біль ставав нестерпним. Вранці не став снідати, сказав, що поспішаю. Ще вночі думав про останні хвилини розлучення з Танею. І, зараз, йдучи, зірвав зім'яті, що бачили види і вже не потрібні польові погони з гімнастерки і відкинув далеко в куток кімнати.

— Прощай!

— Що ти збираєшся робити далі? - запитала вона.

— Повертаюся до рідних. Їх не можна залишити самих. А що потім — не знаю...

— Щасливо, Борю!

Вона міцно потиснула мені руку, дивлячись прямо в очі, зовсім така ж, якою назавжди запам'яталася по школі¹⁴...

...Повернувшись в Іваново, я почав думати, що мені, демобілізованому з армії інваліду 2-ї групи, робити далі. Мрія про

¹⁴ Всі наступні роки ми залишаємось добрими друзями. Спочатку вона побувала у нас у Києві, пізніше – я багато разів був у неї у Москві. Її дочка Тетяна – відомий лінгвіст, син доньки – блискучий математик.

інститут загубилася серед боїв та військових доріг. Як і багато моїх однолітків, які повернулися з "полів смерті", я вважав, що дорога до інституту закрита. Здавалося, з голови все вибито і вимолочено снарядами та кулями, нерви не в порядку, нічого не вийде. Вирішив, що працюватиму воєнруком у школі. Але батько думав інакше. Йому дуже хотілося — і він про це сказав,— щоб я вступив до інституту, де навчався Льова. Я зрозумів: для батька буде нестерпно боляче, якщо не наважуся йти по стопам брата, і подав заяву до Іванівського енергетичного інституту імені В.І. Леніна на електромеханічний факультет.

Я знову став студентом!

Через кілька днів надійшло повідомлення про моє зарахування. Мама перешила мені костюм Льови. Коли одягнувся в нього, цивільний одяг здався настільки незвичайним, що мені стало не по собі...

Перший день занять став святом не так для мене, як для батька та матері. Я вийшов із дому, і батько, відчинивши вікно, помахав мені рукою, хотів щось сказати, але тільки посміхнувся крізь сльози.

У перші ж дні навчання стало ясно, що мої побоювання не були марними: я майже нічого не розумів на лекціях, особливо з математики, фізики та хімії — моїх улюблених шкільних предметів. Часто, читаючи вкотре підручник і розлютившись на свою нездатність запам'ятати прочитане, на важкій головній біль, кидав ні в чому не винну книгу в куток. Потім брав її знову і читав текст ще раз. Наполегливість, привита в армії, увага, яка проявлялася до фронтників в інституті, допомогли. Почав втягуватися у навчання. Болі в голові стали потроху проходити. З другого курсу, як відмінника навчання та активного громадського діяча, мені призначили підвищену стипендію імені М.І. Калініна. Тепло рідного дому, навчання, сім'я, що з'явилася, поступово заслонили собою роки війни, влили нові сили поступово повертали до звичайного життя.

І все-таки краще використовувати слова, висловлені бардом-фронтником Булатом Окуджавою, співзвучні тоді моїм думкам:

"Війна так в'їлася в мене, мені важко від неї позбутися. Ми всі, напевно, раді були б назавжди забути про війну, але, на жаль, вона не затихає, вона йде по п'ятам..."

**Перший повоєнний лист від одного
з друзів – однополчанина Миколи Портяного**

25 жовтня 1945 р.

*"Чекай мене і я повернуся
тільки дуже чекай"
К. Симонов*

Привіт Борисе!

Отримав твій лист (ймовірно, від імені двох¹⁵) дякую, що хоч ти не забуваєш про мою мерзлячість. Адже зазвичай буває: ситий голодного не розуміє. А ти, мабуть, вирішив спростувати це прислів'я. Давай, давай!

Не смію заздрити твоєму щастю, щоб не накликати лиха. Принаймні хочу висловити радість за тебе. Адже це чудово! Студент! Ні тобі підйому, ні відбою, ні "кругом", ні "марш". Вільний птах. Так! Мені про це доводиться лише мріяти. І лише.

"Мрії, мрії!"

Де ваша насолода!"

Я за останній місяць зовсім змедведився. Так і тягне залягти у сплячку. Лапу в рот і ніяких цвяхів. Писати – не пишеться. Працювати цілодобово набридло. Нещодавно був на рентгені. Легені, що мене найбільше непокоїло, виявилися здоровими. Але, розумієш, щось точить мене. А що саме, не можу добитися. Через це я і відпустку використав на 99%, а не на 100 з гаком, як розраховував.

Був у Ростові на Дону. Прибув точно через чотири роки від дня від'їзду. День у день і година в годину. Ну, і, звичайно, одразу метнувся до Верки. Я її пізнав, вона мене ні. Це було о 10 годині вечора. І, кажу тобі першому та останньому, застав її з ... чоловіком! Що було, не буду розписувати. Коротше кажучи, сльози, мало не непритомність. Жахлива трагедія. Кинула вона все, в тому числі й чоловіка, і втекла до мене. Адже я відразу, як тільки зіткнувся з таким фактом, пішов до сусідки, щоб уникнути сімейного скандалу. Але він все ж таки стався. Не думай, що я був його призвідником. Ні. Її законний чоловік.

Зовні я все це прийняв байдуже і навіть Віра дивувалася, наскільки я змінився і яким витриманим став. Але, Борисе, ти то можеш уявити, якою ціною мені дістався цей спокій. На свій жах я переконався, що до чортиків її люблю. Не допомогли ні роки, ні війна, ні навіть це її заміжжя. Чорт знає, що це таке! Хто винний? Не зрозумієш. Адже вже рік, як ми з нею були в сварці. Мати її прийняла мене як сина. Мені випадково навіть довелося чути, як вона розпікала і без того вже покарану Віру за те, що та мене не дочекалася. Взагалі навіть не можу холоднокривно згадувати про цю зустріч...

В 1941 році, розлучаючись, я без усякого наміру сказав Вері:

¹⁵ Він має на увазі мою сестру Льолю (Олену)

— Ну, а раптом я повернуся через 4 роки, а в тебе будуть чоловік та діти?

Тоді я сказав так просто, від нічого робити.. А вийшло – те, на мою думку, тільки й помилився в тому, що дітей поки що немає і не передбачається з нагоди... Так...

І ці мої слова вона згадала! Борисе, уяви собі, що при ній я не знайшов у душі жодного обвинувального слова, хоча зараз їх маю тисячі. Можливо, це тому, що я не побачив у її поведженні зі мною жодної крихти гордості, яка наскрізь пронизувала всі останні її листи. Так, мабуть, це так.

Все, що я знайшов у відпустці.

А тепер, Борисе, про те, чи існують справжні почуття? Так існують. І якщо ти пошукаєш, то, звичайно, знайдеш. Тільки не забувай, що кокетка може так імітувати так звані "справжні почуття", що навіть досвідченій людині не одразу відкривається корінь справи. Так що не будь необачний, і нехай пошле тобі Господь Бог (або сатана) удачу.

Щодо розрахункової книжки говоритиму із Сафоновим завтра.

А далі на твоє прохання.

Після Перемоги

Подається мовою оригіналу

*Отгремели залпы наших пушек,
Над Берлином разразивших гром,
И фашизма герингова туша
Лопнула зловонным пузырем.*

*И опять во тьме тревожной ночи
Вспыхнули сияньем города.
С новой силой стройками грохочет
Родина почетного труда*

*Днепрогэс встает в сиянье славы.
Сталинград поднялся из руин.
Честь тебе, Советская Держава,
Гитлеровский взявшая Берлин!*

Напис на фотокартці

Згадуй не тоді, коли будеш одна,
Коли нудьга тебе мучитиме,
А тоді, коли будеш веселоців сповнена,
Або друга пошле тобі випадок.

Але дивись на неї без свідків.
Нікому не розповідай ти,
Як і де ми ненароком зустрілися,
І що вийшло з цієї мрії.
Ось і все. Будь здорова. Привіт сестричці.
"Тисну руку. Микола.»

У лист він вклав свою фотокартку з написом: *"Єдиному праведнику від великого грішника, який все-таки сподівається побувати в раю, хоча в якості чорнороба. Я, звичайно, жартую, друже. Микола П."*

Поступово і це листування обірвалося, тепер уже не пам'ятаю, з чиєї вини. Навчання, сім'я, турбота про батьків, ймовірно, стали основною причиною.

Чим далі відходив військовий час, тим більше розвивалося в мені прагнення відновити втрачені зв'язки. На жаль, старі адреси не допомогли, відповідей не було. Я втрачав надію знайти кого небудь. І все-таки, приїжджаючи до Москви, я щоразу підходив до довідкового бюро і просив повідомити адресу Миколи Тимофійовича Мартинова начальника розвідки нашого дивізіону, який мешкав до війни, як я пам'ятав, у місті Лікіно Московської області. Неодноразово він рятував мене ризикуючи собою. Відповідь була одна – такого в Лікіно немає.

Бувають і чудеса!

У 1961 році, через 17 років після того, як я виїхав з Порккала-Удда, я був у Москві разом з Ісою¹⁶. На цей раз я отримав адресу Миколи! Він повернувся до Лікіно! Я запропонував Ісі поїхати разом, познайомитися з моїм фронтовим другом. Вона охоче погодилася, пам'ятаючи мої розповіді про Мартинова. Ми поїхали на Курський вокзал, взяла квитки до Лікіно. І тут Ісі стало погано. Ми повернулися до готелю. Іса лягла на ліжку, я почав читати куплену мною нову книгу.

Години через півтори Іса сказала:

— Мені вже краще. Я думаю, що тобі треба поїхати до Мартинова, ти стільки часу чекав на цю зустріч. Я бачу, що ти переживаєш, що ми затрималися. Їдь!

Я погодився і за годину вже сидів у поїзді, продовжуючи читати книгу, яка мене зацікавила. Починало темніти. Проти мене у вагоні сиділи дві жінки з дівчинкою років 7-ми – 8-ми. З їхньої розмови я зрозумів, що вони обидві з Лікіно, я вирішив розпитати їх про потрібну мені вулицю.

¹⁶ Дружина Б.М. Малиновського - Октябриса Миколаївна Малиновська, в дівочтві Аккуратнова. Наші діти: Лев, Віра, Микола. Але про це пізніше (хотілося б встигнути, час не чекає!)

– А який будинок Ви шукаєте? - Відповіла мені питанням одна з жінок. Я відповів.

– Хто ж Вам там потрібний?

– Мартинов Микола Тимофійович.

– А ви знаєте його в обличчя?

– Так, звичайно! – сказав я, трохи здивований таким докладним розпитуванням і тим, що одна з жінок подивилася на іншу і посміхнулася.

Тоді вона показала на дівчинку, що сиділа поруч, і запитала.

– Пізнаєте?

Я глянув на дівчинку і виразно побачив риси Миколи – його очі, ніс, вираз обличчя.

Жінка продовжувала дивувати мене.

– А я вас знаю! – сказала вона.

Я глянув на неї уважніше, і мені згадалися розповіді Миколи про його дружину. Звичайно, це вона, подумав я, а сказав, швидше, жартома:

– І я вас знаю!

Жінка прийняла це як належне і продовжувала:

– На Порккала-Удді я разом із Миколою заходила до будинку, де Ви жили, і Микола тоді познайомив нас. У вас гарна пам'ять. Адже ми бачилися тоді півгодини, не більше...

Тепер я, нарешті, згадав! Так, у Миколи була дружина.

Але на Порккала-Удді він познайомився з іншою жінкою. Це вона тепер сидить зі мною поряд – його нова дружина!

Отже, отримавши можливість через 17 років побачити Миколу, я опинився у вагоні з його дружиною та дочкою і зараз разом підемо до нього! Бувають же чудеса!

Миколи вдома не було, але невдовзі він з'явився і... не впізнав мене!

Я був приголомшений. Невже я так змінився! Навряд, адже дружина Мартинова впізнала мене. Щоправда, я був у цивільному одязі, а мій візит був такий несподіваний...

Потім ми довго сиділи за столом, згадуючи друзів-однополчан, військові події, що запам'яталися, розповідаючи про те, що було з нами після війни. Микола ще довго залишався в армії, лише два роки, як він повернувся до Лікіно, працює столяром на заводі, що випускає автобуси. Мартинов постарів, риси обличчя стали жорсткішими, обличчя скривилося зморшками. Вже після другої чи третьої чарки вино далось взнаки на Миколі, розмова його стала менш зв'язковою, спогади не такими чіткими. Я дивився і теж не впізнавав Мартинова – того, що після морозної ночі вставав із піснями зі снігу і міг пити горілку склянками, без хмелинки в очах. Мабуть, богатирське здоров'я Миколи Тимофійовича почало здавати.

Микола Тимофійович почав брати участь у наших зустрічах,

але не довго. Тяжко захворів. Пам'ятаю, на прохання його дочки надсилав йому дуже потрібні ліки. Не допомогло... Мого безкорисливого наставника в роки війни, начальника розвідки нашого дивізіону, який вважався самою сміливою в полку людиною, не стало...

Від Мартинова я дізнався про долю командира полку П.А. Любімова. Живе він у Щелковому під Москвою.

На новий 1971 рік я отримав від нього листівку зі словами, що мене вразили: "Чи знаєш ти, – писав Петро Андрійович, – що ветерани нашої дивізії збиралися о 6 годині вечора 9 травня біля Великого театру, коли відзначалося 25-річчя Дня Перемоги? Зібралось чоловік 150. Що там було – описати словами неможливо. Приїжджай до Москви наступного дня Перемоги..." Петро Андрійович надіслав мені кілька адрес, у тому числі адреси колишніх командирів дивізіонів – Кудінова, Саричева, Новікова. Через 26 років після війни це було для мене громом серед ясного неба! Адже як кажуть стільки води витекло!

Чи треба говорити, що 9 травня 1971 року близько 6-ї години вечора я прийшов до Великого театру і в хвилюванні ходив по скверику перед ним. Весна була холодна, дерева ще не розпустились. Замість листя на гілках дерев висіли численні листочки паперу з номерами дивізій, полків, бригад, з'єднань та інших частин армії, флоту, авіації...

Тоді вперше за багато років я знайшов декілька однополчан. У наступні роки наші зустрічі тривали, приїжджали дедалі більше однополчан – до 200 і більше. Через 4 роки всі найближчі мої друзі-однополчани – Беляєв, Іпполітов, Портяной, Кудінов, Мартинов – знайшлися!

Очима ветерана
Борис Малиновський

*Батьківщина. Вітчизна... Куди ти?
Що буде з майбутнім твоїм?
Встали б загиблі солдати...
Як би ти в вічі дивилося їм?*

В. Демидов

Я не претендую на точний історичний опис та аналіз подій, що відбулися. Та й час для цього ще не назрів. Поділюсь своїми спогадами очевидця — ветерана війни та праці, співробітника НАН України, який запам'ятав низку фактів, подій, власних роздумів, які певною мірою, звичайно суб'єктивно, відображають складну атмосферу початку 1990-х років ХХ століття.

Не можна сказати, що раніше в Радянському Союзі ніхто не думав і не передбачав можливі зміни в країні. Про тривогу за науку українських учених говорив насамперед Б.Є. Патон. Про поганий стан економіки порушував питання В.М. Глушков. Були й багато інших заяв ряду відомих учених і письменників про наступні зміни в житті держави.

"Покоління тих, хто воював, відходить... Це серйозна обставина для суспільства, — попереджав у "Льодових бризках" письменник В. Конецький. — Бо це останнє покоління, яке з абсолютно чистою совістю, без жодних спільних слів, могло вважати себе ще за життя, яке виконало свій обов'язок перед Історією з цілковитою наочністю."

Ці слова було сказано ще у 1970-х роках минулого століття. Але реакція на них була, як і на багато інших пророчих думок, одна — мало хто звернув на них увагу. Говорячи про виконаний за життя обов'язок перед Історією, письменник мав на увазі, що покоління тих, що воювали розгромило фашизм, стало і поколінням повоєнного відновлення народного господарства, а після цього ще знайшло сили разом з молодим поколінням створити потужну промисловість, підняти науку, оснастити країну озброєнням, забезпечивши військовий паритет з Америкою, створити соціально

захищене (нехай по мінімуму) суспільство та атмосферу впевненості в майбутньому.

"Холодна війна" створювала ґрунт для невдоволення населення інертністю керівників країни, провалами в галузі зовнішньої та внутрішньої політики та багатьма іншими прорахунками.

Такі настрої тонко підігрівалися певними колами Заходу, які давно мріяли повалити велику країну, яка сокрушила фашизм, і тим самим завоювала високий авторитет у світі. Проти Радянського Союзу було розгорнуто "інформаційну війну", у тому числі силами... частини інтелектуальної еліти самого Радянського Союзу. Письменники, журналісти, історики, економісти та інші, знайшовши у 1980-ті роки ХХ століття свободу слова, обрушилися на вади "системи" та своє минуле. Заходу залишалось лише підливати масло у вогонь процесу очорніння, що розгорнувся, всього і вся в СРСР.

Історія знає великих реформаторів, тих, чії ідеї були вистраждані всім життям. Слова Монтеня, взяті для епіграфа, висловлені 500 років тому, зважаючи на все, до них не належать. Великий француз має на увазі "всяких" горе-реформаторів, які стихійно впливають на поверхню у важкі роки випробування держави на міцність.

У результаті вони реформують суспільство. Воно саме поступово справляється з завданнями, що з'явилися, завдяки всюдисущій самоорганізації, появі справжніх реформаторів, які, зрештою, і роблять перебудову державного устрою. Однак у такі перехідні періоди саме горе-реформатори отримують унікальну можливість проявити себе, дезорганізуючи суспільство безвідповідальними виступами в пресі, радіомовленні, на телебаченні і не втрачають часу задарма.

Розпад Радянського Союзу відбувся так швидко, що жодна республіка не була готова до умов незалежності. Ейфорія реформаторства, що виникла в таких умовах, викликала до активного політичного життя багато випадкових людей, які одразу ж привласнили собі звання демократів.

Головною метою їхньої діяльності стало, як сказав Монтень, – "засудження пороків минулого". Стверджувалося, що все, що було раніше, все було погано і навіть дуже погано. Отже, все треба зруйнувати та жити інакше. У засудженні вад вони досягли успіху. Але як бути далі, ніхто з долевершителів народу не знав. Виникла маса рецептів, що спираються в основному на власну неосвіченість та досвід Заходу. Пам'ятаю, в ті роки мене дивувала велика кількість бездумного словоблуддя. Свого часу, коли треба було зробити доповідь, причому, за моєю науковою спеціальністю, я витрачав на її підготовку багато часу, вивіряв кожне слово, намагався якомога ясніше висловити свої думки.

Тепер же по радіо, телебаченню чи просто на вулицях новоявлені громадські діячі, звільнені від будь-якої відповідальності за свої слова, не замислюючись, говорили "істини" з будь якого приводу. Таких політиків було, на жаль, більшість. Слід сказати, що спочатку до них не тільки прислухалися, а й вірили. І я на той час був не винятком. Лише пізніше настало прозріння.

І все-таки, в ідеології руйнування старого простежувалася, тепер це очевидно, — певна спрямованість. Найближчою метою стало повалення ідеалів старшого покоління — покоління тих, хто воював, точніше, тих, хто від нього залишився. Здебільшого вони виступили проти бездумного реформування. У Росії їх оголосили "совками", "гвинтиками", навіть червоно-коричневими, тобто. майже фашистами, в Україні — окупантами. На початку 1990-х років минулого століття з'явилися на вулиці, особливо в західних областях України з орденом, отриманим у роки Великої Вітчизняної війни або орденськими планками на грудях, означало йти на ризик отримати образу, або втратити нагороди разом із вирваним клаптем костюмною матерії.

9 травня 1991 року нова влада привітала народ України з перемогою у Другій світовій війні, давши зрозуміти, що Великої Вітчизняної не було, а якщо й була, то їй не треба надавати великого значення. Сигнал був зрозумілий та прийнятий до дії. Особливо старанно троцили пам'ятники героям Великої Вітчизняної війни, всіляко принижували подвиг радянського народу та його армії.

Усі частини, що пройшли війну та отримали назви від звільнених ними міст і нагороджені бойовими орденами за доблесть і вміння воювати, були їх позбавлені.

Мені запам'ятався куточок бойової слави, а точніше те, що від нього залишилося, в одній із київських шкіл, де навчався мій онук. Частина фотографій, що відображають перебіг Великої Вітчизняної війни, було зірвано. Портрети видатних полководців розмальовані до невпізнання, на одному з них до нагород додано фашистську свастику. Напис під груповим портретом "Партизанські містники", перероблений на зловісну фразу "Партизанські місніки". На моє запитання викладачеві — як це можна допускати, він спокійно сказав, що він тут ні при чому.

Але основна маса народу України не підтримала нову владу, яка перестаралася перед Заходом.

День Перемоги у Великій Вітчизняній війні повернули народу України. 50-річчя Перемоги було відзначено у всіх колишніх республіках Радянського Союзу. Пройшли паради ветеранів, прийоми в уряді, багато сказано теплих слів... Відбулися численні зустрічі однополчан, у тому числі частини, в якій я служив. Зустріч була виключно теплою та радісною, але й не без

гіркоти.

Колишній командир дивізіону нашої артилерійської частини, весь обвішаний орденами, виступаючи з тостом на честь 50-річчя Перемоги, прочитав свій вірш.

Я його запам'ятав. Він відповідав моєму настрою у ті роки. І, гадаю, не лише моєму — переважній масі ветеранів:

Вірш подано мовою оригіналу.

*"Судьба ко мне не раз благоволила —
От пули на войне уберегла.
Полвека, целых, после подарила,
Но под конец, видать, изнемогла.*

*Ее дары болезненны и странны:
То память оголит как провода,
То стукнет по затылку ветерана
Омоновской дубинкой иногда.*

*Час от часу живет ся канительней
Концы с концами все трудней сводить.
Уж лучше бы погибнуть мне под Ельней,
Чем в ельцинское время угодить."*

І все ж таки перша чорна справа була зроблена — ветеранському руху було завдано сильного удару.

До честі Б.Є. Патона у ці роки в Інституті електрозварювання ім. Є.О. Патона і в Президії АН України нічого не змінилося — також активно працювали ради ветеранів інституту та Президії. Регулярно відзначалося 9 травня як день Перемоги у Великій Вітчизняній війні. Б.Є. Патон був присутній на зустрічах ветеранів, вітав зі святом і виступав так відчутно та тепло, як може тільки він.

Але так було далеко не скрізь.

Наступною найближчою метою для "горе-реформаторів" — тих, хто прорвався до влади та їхніх поплічників, стала руйнація науки. Їм вона була не потрібна, її намагалися не помічати, прирікаючи на самовиживання. Наукові підходи до вирішення складних завдань в економіці, державному будівництві замінили амбіції малосвідомих у своїй справі людей. Залучення науки показало б нікчемність їхніх задумів.

Кризовий стан економіки та перехід на ринкові відносини стали виправдовуванням для різкого скорочення бюджету Академії. Це дуже влаштовувало урядових "консультантів", які понаїхали із Заходу і вважали, що новій Україні конкурентоспроможна наука не потрібна. Була й інша причина такого ставлення до Академії. Чудові будівлі багатьох інститутів, наукове обладнання, що ще

збереглося, викликали апетит у багатьох якимось дуже швидко дозрілих новоукраїнських нуворишів, які мали немалий вплив на владу. Але щоб "з'їсти" Академію, її треба було спочатку зруйнувати, а для цього насамперед зганьбити і прибрати лідера — президента Академії академіка Бориса Євгеновича Патона.

Б.Є. Патона було обрано президентом АН УРСР 28 лютого 1962 року.

1992 рік завершував тридцятиріччя, протягом якого він беззмінно стояв біля керма Академії. Минули 1960-ті, 1970-ті, 1980-ті роки ХХ століття для Академії, її президента справді були воістину роками прискореного розвитку — заслуги українських учених були визнані не лише у Радянському Союзі, а й у всьому світі. У дні Чорнобильської катастрофи Академія з честю виконала роль "мозкового центру" уряду та тисячі її співробітників на чолі з президентом, не шкодуючи сил і самого життя, самовіддано працювали та трудяться рятуючи екологію та здоров'я людей. Про це мало говорилося, хоч в Академії дуже багато робилося.

Що ж було сказано у пресі, радіо, по телебаченню, що прозвучало з вуст керівників країни про Академію та її президента в 1992 р.? Нічого!

Більше того, — і в це важко повірити, але від правди не втечеш — натовпи збуджених закликами горе-реформаторів молодих людей і не тільки, сп'янілих свободою від моралі і можливістю поливати брудом (чи то по неосвіченості, чи то по навченню) все, що відносилось до попередніх років напруженої праці покоління тих хто воював і всього народу, до перемоги над фашизмом і роками нечуваного за темпами повоєнного творення, з криками і гаслами безперешкодно крокували Києвом, поносячи вся і все, в тому числі Академію та Б.Є. Патона.

Розповідає один із свідків вакханалії, що відбувалася, академік Ю.Н. Пахомов.

"У розмірковуваннях про Б.Є. Патона як про президента Академії наук не можна обійти і важкий для нього, і для долі академічної науки період — період початку 1990-х років минулого століття. Раптова, ще не осмислена катастрофа і розпад величезної країни породили не тільки ейфорію надій, як виявилось, — нездійснених, а й нігілістичне, часом зряче, відторгнення всього, що пов'язано було з минулим. У чомусь ситуація нагадувала ті післяжовтневі дні, коли неосвічені "пролеткультивці", які видобувають імідж на ідейних погромах, закликали викинути за борт Пушкіна і всю колишню культуру.

У ті часи символом головних досягнень минулого була культура, тому пролетарські троглодити вважали за потрібне розтоптати її будь-що-будь.

В наш час ту ж роль відіграє наука, але її досягнення не викинеш, не відкинеш. Проте була можливість скористатися смутою для самоствердження. Але для цього потрібно було розтратить плацдарм у вигляді Академії наук і дискредитувати тих, хто був зведений на п'єдестал за радянських часів. Інакше руйнівники устоїв утвердитися не могли: адже в науці, як правило, вони були маргіналами.

Напади на Академію наук почалися вже в момент розвалу Союзу і зі зрозумілих причин епіцентром нападок був Б.Є. Патон. Академію зображували останнім заповідником радянської системи.

Задача зламати Патона розглядалася як головна; було вірне розуміння того, що без нього Академія розвалиться. Будівлю Президії з ранку до вечора атакували агресивно налаштовані групи та окремі найманці. На засідання Президії скандально вдиралися зграйки бандитоподібних депутатів. Преса сповнена була замовними вигадками. І ось тут, мабуть, як ніколи раніше, виявилось вміння Бориса Євгеновича тримати удар. Всім, хто це спостерігав (і мені теж) здавалося, що витримати все це не можна, що президент махне на все рукою та грюкне дверима; або ось-ось звалиться від інфаркту. Серед багатьох переважала думка, що опір безглуздий. Але він тримався, і разом з ним соратники, що вірили в нього.

Попри все, перемогу було здобуто! А згодом життя відсунуло на задвірки нальотчиків, і почався найскладніший, і теж небезпечний для долі науки період виживання."

У моїй пам'яті залишилися слова академіка Б.І. Медовара (ветерана ІЕЗ ім. Є.О. Патона, металурга, технолога по металам, лауреата Ленінської та трьох Державних премій, заслуженого діяча науки та техніки України).

"Запам'ятався 1991 рік - натовпи збуджених молодих людей кричать: "Патона з трону!" То був страшний рік. Хтось систематично клав вінки із квітів біля підніжжя пам'ятника двічі Герою Соціалістичної праці Б.Є. Патону — наче на могилу. Це треба було пережити. Інші влаштували пікетування Президії.

На плакатах напис: "Геть Патона!"

І ніхто з високого начальства не заступився ні за великого вченого, ні за Академію! Адже Б.Є. Патон — це ціла брила, ціла епоха, дивовижне поєднання величезного таланту та чудових людських якостей!

Так що шлях його не встелений трояндами. Є і багато шипів."

Сам Б.Є. Патон в одному з інтерв'ю того часу сказав жорстку фразу, що запам'яталася багатьом:

— Я не щур, щоб тікати з корабля, що тоне!

У мене, і гадаю, у більшості вчених збереглося від тих років

враження абсолютної не зацікавленості та байдужості нової влади до долі науки в Україні.

Надовго запам'ятаються вченим, інженерам, лаборантам не опалювані в зимову холоднечу, позбавлені холодної та гарячої води приміщення інститутів, електроживлення за розкладом, непрацюючі ліфти, відсутність коштів на закупівлю обладнання, журналів, канцелярських товарів, багатомісячна затримка зарплати, три робочі дні замість п'яти на тиждень з відповідним скороченням платні, відсутність, практично, підприємств, які мають можливість укладати госпдоговори з науковими інститутами та багато іншого.

Гранти, що з'явилися, від різних західних фондів трохи рятували вчених від повної бідності, але й викачували за сміхотворні суми з наукового доробку вчених СНД, у тому числі в Україні, найбільш актуальні результати їх творчої роботи. "Роботодавці" цього типу відчували себе господарями в чужій країні, оскільки наявні у них долари відкривали дорогу до всіх, у тому числі закритих організацій, навіть таких, як дніпропетровський Південмаш, Київський "Квант" та інші, які займаються створенням засобів військової техніки. Гроші легко відкривали завісу секретності.

На ставлення влади до науки, особливо на початку 1990-х років ХХ століття, можливо впливала позиція міжнародних фінансових організацій, на допомогу яких розраховував уряд України. Про це прямо і чітко сказав Б.Є. Патон, виступаючи на Міжнародному конгресі "Наука та освіта на порозі III тисячоліття" (Мінськ, 4.10.2000 р.).

"...Важко зрозуміти, чому рекомендації міжнародних фінансових організацій, які здійснюють фінансування перетворень у низці країн СНД, не передбачають підтримки їхніх вчених, а навпаки, ведуть до руйнування наукового потенціалу. Фактично наші країни прирівнюються до африканських, які не мають ні сфери науки, ні такої кількості найнебезпечніших техногенних об'єктів, функціонування яких, безумовно, потребує відповідного наукового супроводу."

Архівні документи, що зберігаються в Президії НАН України, дозволяють відновити всю серйозність становища в Академії в перші п'ять-сім років незалежності України через кризу в економіці, що наростала.

За п'ятиріччя з 1992 року по 1996 рік фінансування науки державою по відношенню до величини валового внутрішнього продукту (ВВП) скоротилося в 3,5 рази: з 1,7% ВВП у 1992 р. до менше ніж 0,5% у 1995 р. З урахуванням зменшення самого ВВП в Україні за цей час приблизно на 2/3 фінансування науки насправді зменшилось у 10 разів. Водночас бюджетне фінансування для АН України стало практично єдиним, оскільки надходження коштів за госпдоговорами склали лише 15% загального бюджету Академії.

У 1996–1998 роках. відбулося подальше зменшення фінансування Академії.

Істотне погіршення фінансового та матеріального забезпечення Академії призвело до різкого зменшення кадрового потенціалу НАН України — більше ніж на 40% за 1991-1996 роки.

З 1992 по 1996 рік за кордон на постійне місце проживання переїхали 350 вчених, серед них 70 докторів та 200 кандидатів наук. Третину становили біологи, п'ята частина — фізики. Слід зазначити, що країну залишили головним чином молоді та здібні наукові працівники. За цей же період з Академії через багатомісячні не виплати зарплати і через малу зарплату звільнилися близько 3500 докторів і кандидатів наук.

Знизився приток молодих фахівців. За п'ять років кількість випускників вузів, що направляються до інститутів, скоротилася вдвічі.

Нарешті, криза в економіці України привела до того, що за 1992 і 1996 роки відбулося значне руйнування дослідно-виробничої бази Академії, яка раніше отримувала кошти з госпдоговорів з промисловими підприємствами. Чисельність працюючих тут скоротилася в 4 рази.

Розуміючи до чого це призведе, Президія Академії і, насамперед, її президент Б.Є. Патон ціною великих зусиль домоглися правового забезпечення існування Академії, що запобігло її подальшому руйнуванню. Високий авторитет Б.Є. Патона зіграв при цьому вирішальну роль.

Про це говорилося на Загальних зборах Академії у 1993 році. "...Завдяки Б.Є. Патону... вдалося домогтися прийняття на законодавчому та урядовому рівні історичних рішень щодо статуту АН України як самоврядної наукової організації. ...Його величезний досвід, світовий авторитет, талант вченого та організатора, а також унікальні особливості його особистості мають особливо важливе стабілізуюче значення в сучасних складних умовах і лише під його керівництвом Академія наук України здатна вижити у цей важкий для всіх час" (Академік А.Ю. Ішлінський).

Академія вижила та відзначила 90-річчя свого великого Президента, всієї Академії та продовжує успішно працювати далі!

Мій настрої початку 1990-х років минулого століття відобразився і в листуванні з однополчанами. Наведу приклад.

10.12.1994

Сердечно вітаю з Новим роком!

Від щирого серця бажаю здоров'я на весь ювілейний і всі наступні роки!

Колись розсилав до сотні поздоровлень рідним,

однополчанам, знайомим. Останні роки писав мало, і мені стали писати менше. І на те було багато причин: навколо все валилося, лився бруд на найсвятіше. Пан Кравчук, наприклад, наказав вважати, що Великої Вітчизняної війни не було, а була Друга світова війна та головними борцями за свободу України були націоналісти. Слава Богу, основна маса населення не погодилася з цим і позбавила його президентського крісла.

Якби тільки це!

Інститут у якому всі роки працюю, який мав світову популярність, тепер нікому не потрібний, ледве зводить кінці з кінцями, втрачає найкращих співробітників. Зарплата за своєю купівельною спроможністю разів у 10 менша за ту, що була в роки "застою". (За офіційними даними 24 дол., проти 104 у Росії). Проте всі ми стали жєбраками мільйонерами (24x150000 крб. = 3 млн. 600 тис. крб.).

Цього року вирішив, незважаючи ні на що привітати всіх однополчан та хоч трохи поділитися своїми думками та переживаннями. Адже настає рік, у якому відзначатимуть 50-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні.

У 1945 р. кінець війни став незабутнім радісним святом – вся країна тріумфувала! І у всіх були сльози на очах – згадували тих багатьох, хто не дожив до Перемоги.

А як буде тепер, у ювілейний рік? З якого приводу ветеранам (і більшості людей) висловлювати радість?

Навіть Гітлер навряд чи мріяв про те, що трапилося із раніше великою країною!

Коли наші війська цього року залишали Німеччину Єльцин, будучи зовсім п'яним, заявив у день параду, що "в тій війні переможця не було!"

Чого ж чекати від такого президента!

Над ним (і нами теж) того дня сміялася вся Німеччина – все це було показано на телебаченні!

В Україні справи йдуть значно гірше, ніж у Росії.

Поки що тримаюсь працюю. Написав нову книгу "Історія обчислювальної техніки в особах" (400 стор., 130 іл.). Зупинка за малим – за видання треба заплатити більше одного мільярда (не мільйона) карбованців.

Напевно, ми не доживемо до найкращих часів. Чи пощастить нашим онукам?

Хтось сказав, коли провалилася перебудова: "Велика країна спіткнулася на порозі XXI століття". Підніжку поставили і наші керівники і наші "друзі" за океаном.

Не без того, що з'явилося щось хороше, але його занадто мало, не компенсує це багатьох втрат. Звісно, не всім однаково погано. Небагатьом стало навіть дуже добре. Але звідки беруться за короткий термін великі капітали? Не від чесної праці!

І все ж, незважаючи ні на що хочеться привітати з Новим роком, побажати в здоров'ї зустріти 50-річчя Перемоги (а може і зустрітися чи то в Москві, чи то в Мозирі) і дожити до нових кращих часів!

Міцно обіймаю!

Листи ветеранів

Однополчанам, які ще живуть на згадку тим, хто пішов на війні, і зараз

Наводиться мовою оригіналу

*Перестаньте, ребята, ходите виноватыми...
Мы гордились собой. Приветствия. Речи.
"Это мы погасили Бухенвальдские печи.
Это мы пронесли яркий факел свободы.
Это нам благодарны безмерно народы."*

*Нам "ура" восхищенные люди кричали.
Нас в Белграде, на Висле с восторгом встречали.
Мы спасли древний Краков и Ригу и Прагу.
И на грудь нам ложилась медаль "За Отвагу".*

*А теперь в нашу честь не играют куранты.
Сталинисты мы, варвары мы, оккупанты.
Позабыты все жертвы, но помнятся вины.
И могилы солдат оскверняются ныне.*

*В древнем Кракове денно и ночью
Посылают проклятья нам, воя истошно.
В Будапеште к посольству шеренги шагают,
Даже память погибших в войну оскверняют.*

*Было время и были мы жертвами Сталина.
Было время — мы кровью умылись в бою.
Виноватыми быть бесконечно устали мы...
Подпирая плечами Отчизну свою.*

*Погибая, в могилы ложась безымянные,
В лагерях Освенцима, в снегах Колымы,
А сейчас консерваторы мы окаянные,
Оккупанты, носители горя и тьмы.*

*Нас стыдится должны наши внуки, родители.
Нас забыли народы спасенные те.
И живут постаревшие освободители.
В не уюте, забвении и ... нищете.*

*На груди нашей редко сияют награды -
Мы стесняясь их прячем теперь в сундуки.
Нас не любят потомки, нам внуки не рады.
Мы обуза для общества, шваль, старики...*

*Говорят, что на бруствер, в огонь вылезая,
Мы кричали не то и кричали не так,
Не за то умирали там наши товарищи
В круговерти ненужных, пусть дерзких атак.*

*И упреки, упреки. Их слушать устали мы.
То не это.. Ошибочен каждый наш шаг.
Что ж, ребята, ходившие к смерти
"За Сталина",
Слава богу, мы знали, кто друг наш, кто враг.*

*Вы, что ныне все славно логичненько
Разложили по полочкам четко умно,
Вам все ясно и все вам знакомо отличненько...
Но и мы то все это познали давно...*

*Что кричали мы, где мы молчали украдкой,
Кой о чем и подумать, бывало боясь,
Обернулось для нас и трудами и схватками,
Но за это под пули мы шли не таясь.*

*А для нового светлого мы не угроза,
Ведь у нас до могилы характер солдат.
Так зачем же такая жестокая проза?
Почему нас так часто иные бранят?*

*Не по нраву им наши и малые льготы.
Что ни шаг, ожидают нас грубость, упрек.
Как плевок через плечо:
"Нам бы ваши заботы.."
А такое услышать и льготы не впрок.*

*Почему то порою бездушно и косо
На «афганцев», на наших отважных ребят
Тожже смотрят, не скрывши дурного вопроса:
"Ну, а разве я вас посылал в этот ад?"*

*Нас, солдат, на дела честь и совесть послали.
Мы на фронт, а иные в другие края.
В дни войны на солдат тогда уповали,*

Говорили иные: "Причем же тут я?"

*Перестаньте, ребята ходить виноватыми!
Посмотрите окрест, не зажмутив глаза.
Неужели такое и далее будет?
Ведь мириться с таким невозможно, нельзя.*

*Люди, милые, помните, Вы человеки!
И не злобой, не гневом, не мерзостью той,
Что порою царит... Мир угаснет навеки,
Если мы не начнем, прорасти добротой.*

В. Сармакешев, 1989 г.

**Студентам полякам,
осквернившим могилы солдат...**

Наводится мовою оригіналу

*Нас зарывали в могилы под Краковым.
Нам говорили: «В землю друзей».
Мы горевали, но мы не плакали —
Жизнь и уверенность, смерти сильней.*

*Ныне могилы друзьями поруганы.
В бедах бывшего винимый мертвец,
Знал ли, что внуки польского друга,
Мертвых покою положат конец?*

*Были мы жертвами подлостей Сталина.
Жертвами были во все времена.
Жертвами быть бесконечно устали мы.
Те даже коих скосила война..*

В. Самаркешев

"Одни в атаку ходили..."

Наводится мовою оригіналу

*Одни в атаки ходили,
Другие «ура» кричали.
Как лодки стоят могилы
У вечно сухих причалов.*

*Одни на Эльбе взрывали
Небо победным парадом
Другие салютовали
Где-то под Ашхабадом.*

*И все отошло: и хлопоты,
И слезы разлук и горе..
Забыли одни окопы
Другие щели укромные.*

*Смешалось и нет различий,
Определи, попробуй!..
Лишь скромные обелиски
Стоят межевыми ромбами...*

*У каждого собственный угол
И собственный мир извечный:
Одни добывают уголь
Другие толкают речи.*

*И солнце медалью сверкает
Всяк существу на планете...
Почему же тогда штыками
Обелиски вонзились в небо?*

*Почему они по инерции
Рвутся на брань великую?
Кому они метят в сердце —
Разящие словно пики?*

*Кого они черным дымом
До смерти пугают ночами
— Одни в атаку ходили,
Другие "ура" кричали.*

Борис Олейник

Час покаже...

Я не можу спокійно ставитись до того, що трапилося на початку 1990-х років ХХ століття і не все розумію, що відбувається зараз у ХХІ столітті в Україні, Росії та інших колишніх республіках Радянського Союзу. Думаю, що ветерани війни, які дожили до цього невиразного часу, досі не можуть по-справжньому "вписатися" в те, що відбувається на своїй Батьківщині.

І все ж таки час дозволяє мені, ветерану війни і праці,

висловити певні положення, що показують деякі особливості процесів, що відбуваються майже 20 років у політичному житті та в економіці України. Вони, звичайно, досить суб'єктивні і висловлені коротко, без жодних пояснень.

На моє велике щастя Академія, керована Б.Є. Патонем, незважаючи на всі вищесказані наміри зруйнувати її, продовжує зберігати закладені раніше великими умами і останні півстоліття її незмінним президентом, традиції фундаментально-прикладної науки, що забезпечує в рамках державного фінансування та за рахунок безоплатних зусиль співробітників, творчу діяльність на досить високому рівні установ Академії. В Академії зберігається атмосфера впевненості у подальшому збільшенні взаєморозуміння керівництва країни з Академією, атмосфера потреб розвитку науки в інтересах країни в цілому.

Але Академія це ще не вся Україна, а маленький острівець у дуже неспокійному морі. За 20 років у країні змінювалися президенти та уряди, а народне господарство, життя народу якщо й зазнавали змін, то, на жаль, до гіршого.

По-перше, в ці роки в Україні так і не з'явилися справжні лідери, здатні не словами, а справою очолити країну та стабілізувати політичне життя та підйом економіки України.

Біда й у тому, що на нижчих рівнях управління всіх видів, переважно, спостерігається подібна ситуація.

По-друге, молоде покоління замість орієнтації на творчу працю спільно зі старшим поколінням, через відсутність мотивацій для цього, виявилось дезорієнтованим і сприйняло, здебільшого, особливості деяких сторін ринкової економіки, перейшовши в торгівлю, гуманітарну сферу діяльності, що значною мірою позбавило суспільство забезпечення його вітчизняною технікою.

По-третє, держава не змогла належним чином підтримати розвиток науки в Україні. В результаті було завдано істотних збитків НАН України та практично знищено галузеву науку.

Якщо така ситуація буде зберігатися й надалі, результатом буде перетворення України на другорядну країну, яка йде шляхом самоліквідації.

По-четверте, поєднання попередніх особливостей розвитку України призводить до недовіри до влади, невпевненості в майбутньому країни, позбавляє її громадян оптимізму, зменшує прагнення до творчої праці на благо України.

У своїй брошурі "Ідеологія для України" М.М. Амосов написав: "Трагічних варіантів розвитку не передбачається. І то добре." На превеликий жаль, наразі всі зазначені фактори, що гальмують розвиток України, не тільки залишаються, але багато в чому посилюються глибокою економічною кризою. Потрібно ще дуже багато зробити, щоб нарешті почати рух уперед.

Чи настануть нові часи, коли людство, нарешті, забуде слово

війна у всіх її сенсах – гаряча, холодна, словесна чи якась інша і прийде новий ренесанс у науці, техніці, народному господарстві як колись, у перші найважчі десятиліття після Великої Вітчизняної, коли радянська наука перейшла до мирного життя, творила воістину чудеса: перший супутник, перший політ людини в космос, перша атомна станція, перший у континентальній Європі комп'ютер, а народне господарство, незважаючи на колосальні руйнування та непоправні втрати у населенні, було відновлено в найкоротший термін?

На жаль, надіслати телеграму або зателефонувати до небесної канцелярії і запитати про це неможливо. Залишається чекати, сподіватися і робити все можливе для досягнення цієї мети!

* * *

Я дуже вдячний колективам Клубу, Будинку вчених НАНУ, Інституту кібернетики імені В.М. Глушкова, його керівництву та Національній академії наук України, її беззмінному президентові Б.Є. Патону за добре ставлення до мене та підтримку досліджень у галузі обчислювальної техніки все більш ніж 60 років перебування у стінах Академії, зокрема майже 20 років, будучи головою Ради Будинку вчених НАНУ.

Сердечно дякую Московському Державному політехнічному музею, що зберегли для історії два зразки УМШП "Дніпро", один з яких визнаний Пам'ятником вітчизняної науки та техніки і зберігатиметься в музеї вічно, а другий – переданий Краєзнавчому музею імені Н.Н. Бенардоса у старовинному містечку Лух, де я народився. Безмірно вдячний завідувачці музею Галині Іванівні Ширшовій, яка зробила все можливе, щоб УМШП "Дніпро" стала цінним експонатом музею в місті Лух.

Однополчани, які колись знайшлись через багато років після війни, дали мені можливість прожити ще 20 років, наповнених щастям багатьох зустрічей.

Наступні 20 років, пов'язані із зустрічами у Клубі імені М.М. Амосова, стали ще однією, чудовою частиною життя.

Старовинне містечко із "Золотого кільця" міст Росії зберегло свій унікальний герб: у верхній частині – кораблик, що пливе (Лух стоїть на річці тієї ж назви), внизу – драбинка для підйому вгору, що символізує постійний шлях людини вперед до щастя і довголіття.

Чого бажаю славному колективу Будинку вчених, читачам Клубного збірника-альбому, всім учасникам зустрічей у Клубі ім. М.М. Амосова, всім добрим людям, які зустрілися на моєму шляху!

Борис Малиновський

Чл.-кор. НАНУ
Б.М. Малиновському.

Перший лист академіка М.В. Новікова

Високошановний Борисе Миколайовичу!

Багато років Ви самовіддано ведете важливу громадську діяльність – організуєте регулярні зустрічі інтелігенції різних напрямів діяльності. Теми зустрічей - актуальні проблеми з галузі політики, медицини, природничих наук, соціальних інтересів.

Наші збори визнані як Амосовський клуб учених, оскільки Микола Михайлович регулярно до останніх днів свого життя брав участь майже у всіх зустрічах, був активним учасником дискусій, надавав їм гостроти, глибини думок.

Дозвольте запропонувати Вам провести деякий огляд більш ніж 10-річної історії зустрічей, якимось більше познайомити один з одним різних учасників зустрічей, дещо формалізувати (але не дуже) членство в клубі.

Пропоную для цього підготувати брошуру про клуб з короткою історією, відомостями про постійних учасників клубних зустрічей, тих, хто вже об'єктивно пішов від нас.

Думаю, що такий матеріал, а також збір пропозицій про зустрічі у клубі у 2005 році будуть корисними для нашої подальшої діяльності.

Пропоную Вашій увазі зразок анкети для поповнення відомостей про учасників (чи членів?) Амосовського клубу вчених.

З повагою та дружнім привітом
М.В. Новіков. 03.02.2005 р

Десять років тому Микола Васильович запропонував зробити

те, що здійснюється лише зараз – у 2015 р.

Дорогий Миколо Васильовичу! Перепрошую за таку затримку Вашої безумовно дуже важливої пропозиції. І все-таки ось-ось з'явиться Збірник-альбом про склад та діяльність Клубу. Не виправдовуючись, наведу лише відомий народний вислів:

Кажуть, краще пізно, ніж ніколи!

Б.М. Малиновський

Другий лист академіка М.В. Новікова

Чл.-кор. НАНУ

Б.М. Малиновському.

Шановний Борисе Миколайовичу!

Ви запропонували мені висловити міркування про концепцію музею історії Академії. Пропоную наступне.

Академія наук України, зараз НАНУ, раніше АН УРСР, і були інші в неї назви працює 95 років або округлим близько 100 років.

Насамперед, на мою думку, треба подивитися, що значного в науці, історичного відбулося у світовому, Європейському житті.

Очевидно, можна виділити найбільші наукові події як фундаментального, так і прикладного значення.

Це – розщеплення атома – дослідження атомної енергії. Це вихід у космос та перший практичний крок у освоєнні людством космічного, принаймні – навколосемного простору. Це відкриття, розшифрування геному людини. Це створення потужної інформаційно-обчислювальної техніки. А головне рішення великих математичних задач, розвиток математичного та Фізичного моделювання, розвиток математики як базового фундаментального значення науки. Поява кібернетики, генетики.

Сюди ж відноситься синтез алмазу, створення полімерних матеріалів, нанопродуктів.

Є великі досягнення у освоєнні та відкритті законів Всесвіту.

Потрібен список із 15-20 основних великих наукових відкриттів, подій за 100 років. Свій первинний варіант додаю.

По-друге, можна виділити який внесок зробила Українська академія наук, її вчені у ці головні світові, європейські досягнення.

Внесок НАНУ, її інститутів, науковців тут значний – це В.І. Вернадський, Д. Заболотний, Н. Боголюбов, Н.М. Крилов, С.П. Тимошенко, А.А. Богомолець, В.М. Глушков, А.І. Лейпунський, Брауде, Веркін та багато, багато інших.

По-третє, слід відобразити величезний внесок вчених України у розвиток індустрії, сільського господарства, медицини, культури,

вивчення історії, археології, землі, морів України.

Тут також можна виділити 10-15 найбільш значущих подій та прив'язати до них прикладні наукові результати роботи вчених Академії за 100 років.

І в-четверте, слід, як це передбачив і мріяв В.І. Вернадський, вказати те місце у світовій європейській науці, яке займає НАНУ за своїми досягненнями, авторитетом та визнанням у світі. Слід особливо увагу приділити наступності поколінь, просвітницькій та навчальній складових діяльності Академії, вихованню молоді.

Думаю, що такий план побудови експозиції дає змогу виділити головні акценти, людей науки, події.

Окремо зазначу, що на зразок зарубіжних експозицій, особливо американських та китайських, для відвідувачів музею особливий інтерес може представити 10-20 реальних експериментів щодо живого представлення основних законів природи, можливість відвідувачеві особисто переконатися у тій чи іншій основній закономірності, можливості використання призначених досягнень.

Дизайн музею необхідно зробити сучасним, не складським та книжково-архівним, а діючим, використовуючи сучасну інформаційну техніку, досвід інших музейних експозицій.

Шановний Борисе Миколайовичу, за потреби та Вашого бажання я зможу брати участь як в обговоренні концепції в цілому, так і в певній практичній реалізації будь-якої її частини.

З повагою та найкращими побажаннями
Ваш М.В. Новіков. 01.11.2013 р.

Дорогий Миколо Васильовичу!

Не можу не сказати про Ваш другий лист (на моє прохання) про мою Мрію – зібрати та зберегти інформацію про зародження обчислювальної техніки, кібернетики, інформатики в Україні.

Поки це тільки Мрія і чи вдасться щось зробити, я не дуже впевнений.

Але надія зберігається: "Лиха біда – початок!"

Сподіваюся, що ваш лист додасть мені ще 5-6 років життя, щоб встигнути з мрії зробити реальну справу.

Сердечно вдячний!

Ваш Б.М. Малиновський

P.S. список видатних наукових здобутків за 100 років

Наводиться мовою оригіналу

Расщепление атома, использование радиоактивности.

Выход человека в космос, развитие представлений о Вселенной.

Синтез алмаза, самого твердого и непревзойденного материала во Вселенной.

Создание математической и физической моделей, развитие технических основ глобальной информации.

Прогресс фундаментальных основ энергетики (развитие основ использования нетрадиционных источников).

Открытие генома человека, исследование генетических механизмов,

Изучение мировых природных ресурсов и развитие геофизики, океанографии, минералогии.

Создание новых сверхтвердых, сверх и полупроводниковых и сверхпластичных смарт-материалов – углеродные фуллерены, графены (нобелевские премии).

Изучение и открытие новых явлений в культурном и археологическом наследии.

Пізнати один одного¹⁷

Наводиться мовою оригіналу

О красоте

*Зачем я сражался упорно, жестоко,
Какой поклонялся безумной мечте?
Какая стезя завела так далеко?
Мечта о прекрасном – любовь к красоте...
Усталость и муки с терпением Сизифа
Лишь ради тебя я, не дрогнув, сносил,
Лишь ради далекого светлого мифа
Я горы ворочал и камни дробил.
И где бы я ни был и что б ни случилось,
Всегда поклоняться я буду тебе,
И в час неизбежный позволь мне, как милость,
Сгореть в твоём чистом и светлом огне.*

О.К. Антонов

¹⁷ На пропозицію академіка Н.В.Новікова у Збірнику-альбомі у розділі "Дізнатися один одного" містяться короткі нариси про життя та творчість членів Клубу.

Антонова Анна Олегівна
(29.06.1948)

У 1971 р. закінчила МФТІ за спеціальністю "Динаміка польоту та управління", канд. техн. наук, доцент. Працює у Національному авіаційному університеті (Київ), з 2006 року – професор кафедри вищої математики.

Області наукових інтересів:

- 1) математичне моделювання руху літака в турбулентній атмосфері;
- 2) математичні моделі економічних циклів.

Анна Олегівна передала у Збірник чудовий вірш батька – О.К. Антонова.

Вельбицький Ігор В'ячеславович

Вельбицький Ігор В'ячеславович – вчений у галузі кібернетики, інформатики та математичного забезпечення обчислювальних машин та систем, доктор фізико-математичних наук (1978), професор (1984). Народився 26.01.1939 р. у Твері (Росія). Закінчив Пензенський політехнічний інститут (1962). У 1964-1984 рр. працював в Інституті кібернетики імені В.М. Глушкова Національної Академії наук України. У 1971-1984 рр. керував Проблемною лабораторією НАН України та Міністерства загального машинобудування (по Космосу) СРСР. У 1984-2009 рр. – генеральний директор Міжнародного наукового Центру технології програмування, ТЕХНОСОФТ НАН України, Державного комітету СРСР з науки та техніки та Державного Комітету зв'язку та інформатизації України. З 2009 р. по теперішній час – президент Фонду Глушкова. Автор понад 200 наукових праць

та монографій, 10 винаходів. Державна премія України (1979).

Автор оригінальної у світі R-технології програмування графічними R-схемами. На цю технологію отримано міжнародний стандарт ISO 8631:1989, який є актуальним і діє досі. Він дозволяє організувати заводську схему розробки програм, а це означає високу якість та велику суспільну значущість результуючого продукту. На відміну від традиційної промисловості, схема (креслення) зображення програми в новій R-технології збігається з самим виробом та Мережевим графіком його розробки. Такого немає в жодній традиційній промисловості – машинобудуванні, домобудуванні, мостобудуванні, тощо. Це відкриває нові перспективи промислової розробки програмних систем. Що було підтверджено високою якістю програм реального часу ракетно-космічних систем (включаючи САТАНУ) Радянського Союзу, в яких автор брав участь.

Відомо, що у мозку людини головну роль відіграють ЗВ'ЯЗКИ між нейронами та областями мозку. У R-технології таку ж роль відіграють ДУГИ між вершинами R-схем без обмеження на їх (дуг) число, напрямок та 3D-вимірювання зв'язків між вершинами однієї та багатьох R-схем. Нічого подібного немає у сучасному програмуванні. Тому нова R-технологія має великі перспективи розвитку мозкоподібних комп'ютерів та формування нових принципів побудови та розвитку людино-комп'ютерного суспільства.

Богемська Зоя Василівна
Вчений секретар фонду Глушкова,
дружина І.В. Вельбицького

**Забара
Станіслав Сергійович**

Завідувач кафедри інформаційних технологій та програмування університету "Україна". Доктор технічних наук, професор, Заслужений діяч науки та техніки України. Рік народження – 1934.

Основний досвід роботи:

25 років – Інститут кібернетики НАН України, 20 років – Виробниче об'єднання "Електронмаш" (начальник СКБ, заступник Генерального директора з наукової роботи), 13 років – університет "Україна". Як Головний конструктор Міністерства приладобудування СРСР за одним із напрямків обчислювальної техніки керував і брав безпосередню участь у розробці близько шістдесяти різних комп'ютерних пристроїв та систем, які в основному були впроваджені у серійне виробництво. Серед них можна відзначити найвідоміші проекти: машини "Дніпро", "МИР", "Дніпро 2", АСВТ, "Искра", ЕМРТ, М4030, міжнародна система малих електронних обчислювальних машин СМ ЕОМ, автоматизовані робочі місця АРМ-02, АРМ-05 та інші.

Лауреат Державної премії СРСР, Державної премії УРСР, премії ім. М. Островського, Золотих медалей Лейпцизької міжнародної виставки та ВДНГ СРСР, відмінник приладобудування та заслужений винахідник СРСР. Нагороджений орденом Трудового червоного прапора та медаллю за Трудову доблесть. Удостоєний Почесної грамоти Верховної Ради України за особливі заслуги перед українським народом.

Автор понад 160 наукових праць та навчальних посібників. Член наукової ради Національного університету "КПІ" із захисту докторських та кандидатських дисертацій. Голова наукової ради університету "Україна" із захисту кандидатських дисертацій.

Педагогічна діяльність (лекційні дисципліни):

- Введення в спеціальність (інформатика та обчислювальна техніка).
- Основи електротехніки та електроніки.
- Архітектура комп'ютерів.
- Основи цифрової схемотехніки.
- Комп'ютерні системи та мережі.

Іваськів Юрій Лукич

Іваськів Юрій Лукич – доктор технічних наук, професор, фахівець у галузі теорії цифрових обчислювальних машин, комплексів, систем та мереж.

Запропонував оригінальну концепцію побудови обчислювальних систем, не пов'язану з використанням класичних найманівських принципів організації архітектури. Сформував наукову школу в галузі цифрових автоматів із багатозначним структурним алфавітом.

Автор трьох монографій та понад 150 наукових публікацій та винаходів.

Входив до числа наукових консультантів "Енциклопедії кібернетики" (Київ, Головна редакція УРЕ, 1974).

Працює в галузі образотворчого мистецтва – графічні роботи експонувалися на двох персональних виставках та численних колективних, отримали позитивні відгуки у пресі.

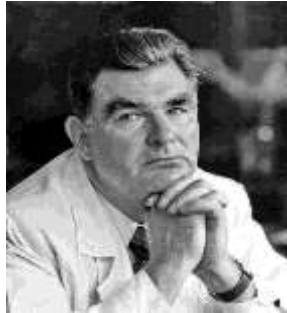
Калініна Алла Анастасіївна

Я народилася в сім'ї військовослужбовця у найкрасивішому місті з тих, які я бачила, у столиці древньої Русі, місті Києві.

В 1978 р. закінчила філологічний факультет найпрестижнішого ВНЗ в Україні університету Святого Володимира, а нині Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка, де навчалися відомі всім люди І. Бунін, М. Булгаков, К. Паустовський...

Моїм колективом після закінчення університету й досі є колектив НАН України. Від лаборанта сектору наукової інформації

Президії НАН України, потім старшого наукового співробітника Відділу контролю виконання директивних документів при Головному вченому секретарі Президії НАН України, потім головного спеціаліста Відділу соціального розвитку Управління справами НАН України до директора Київського Будинку вчених НАН України я пройшла дуже цікавий трудовий шлях. Зустрічі з відомими вченими, такими як Б.Є. Патон, І.К. Походня, В.М. Глушков, В.І. Трефілов, Б.М. Малиновський, О.К. Антонов, К.М. Ситник і багато інших залишили незабутній слід у моєму житті.

Карпенко Віктор Степанович

Народився 28 жовтня 1923 року в селі Іванівка Ставищенського району на Київщині у селянській родині. В 1941 році закінчив середню школу № 65 міста Донецька.

З 1941 до 1945 року служив у Радянській армії. Був курсантом медичної академії та Київського медичного училища. Починаючи з Курської дуги, був фельдшером танкового батальйону Кантемирівської дивізії, звільняв правобережну Україну, був тричі поранений і після тривалого лікування виписався зі шпиталю в Києві 9 травня 1945 року.

Після закінчення Донецького медичного інституту у 1948 році три з половиною роки працював головним лікарем та хірургом шахтарської лікарні м. Чистяково (м. Торез, Донецької області). З 1952 до 1968 року працював у клініці факультетської хірургії Донецького медичного інституту ординатором, асистентом та доцентом в урологічному, абдомінальному та торакальному відділеннях та набув досвіду хірурга широкого профілю.

У 1957 році захистив кандидатську дисертацію "Клініко-анатомічне обґрунтування надлобкового дугоподібного позабрюшинного розрізу при каменях тазового відділу сечоводу". Це оперативний розтин у літературі отримало назву "розтин Овнатаняна-Карпенка" і широко використовується урологами при операціях на тазовому відділі сечоводу, сечовому міхурі та передміхуровій залозі.

В 1968 році В.С. Карпенко захистив докторську дисертацію "Порівняльна оцінка методів закритої мітральної коміссуротомії".

У 1968-1969 роках завідував кафедрою хірургії санітарно-гігієнічного факультету та виконував обов'язки проректора з наукової роботи Донецького медичного інституту.

У 1969 році В.С.Карпенка призначили директором Київського науково-дослідного інституту урології та нефрології Мінздраву України.

За час роботи директором Київського науково-дослідного інституту МОЗ України (1969-1987) В.С. Карпенко зробив вагомий внесок у становлення Інституту як головного науково-дослідного центру в урології та сексопатології. За ці роки в Інституті було підготовлено 28 докторів та понад 80 кандидатів медичних наук. Керівники всіх підрозділів стали докторами наук.

В.С. Карпенко як керівник відділення пластичної та відновлювальної урології Інституту (1969-1996), керував комплексними науковими роботами з трансплантації нирки, з проблем гідронефрозу, уретерогідронефрозу, функції єдиної нирки, аденоми та склерозу передміхурової залози, структури уретри. В.С. Карпенко створив урологічну школу. З 1987 року В.С. Карпенко вивчав вплив малих доз радіації на урологічних хворих та урологічні хвороби.

Вперше в Україні В.С. Карпенко у своєму відділі виконав перші 75 пересадок нирок, підготував урологів-трансплантологів та розпочав систематичну розробку наукових проблем пересадки нирки. На кінець 1996 року в Інституті було зроблено понад 700 трансплантацій нирок.

З проблеми гідронефрозу та уретерогідронефрозу в клініці було виконано близько 2500 операцій та набуто найбільшого у світі досвіду окремої клініки в оперативному лікуванні хворих з цією патологією.

В.С. Карпенко особисто виконав понад 10000 хірургічних операцій. Деякі з них увійшли в історію вітчизняної хірургії – ушивання діафрагмальної грижі у дівчинки через 12 годин після народження (16.10.1956 р.) та видалення емболу з легеневої артерії на працюючому серці (11.03.1964).

В.С. Карпенко завжди ділився своїм багатим хірургічним та життєвим досвідом із молодими урологами, радів їхнім успіхам. У 1996 році Віктор Степанович з власної ініціативи передав завідування відділом своєму учневі д.м.н. Е.А. Стаховському.

В.С. Карпенка 11 років (1976-1987) очолювала Вчену раду із захисту дисертацій з урології. За цей час було захищено понад 180 докторських та кандидатських дисертацій урологами багатьох регіонів СРСР.

В.С. Карпенко – був членом Міжнародного та Європейського Товариств урологів, почесним членом наукових товариств урологів Росії, Білорусі та медичного Товариства Пуркіне (Прага), членом Наукової ради з трансплантології та штучних органів при Президії

РАМН, заступником Голови Бюро АМН СРСР, членом проблемної комісії "Вазоренальна гіпертензія" при АМН СРСР.

В.С. Карпенко – автор понад 300 друкованих наукових праць, у тому числі 11 монографій, серед яких: "Амбулаторна урологія" (1980), "Хірургія аденоми передміхурової залози" (1981), "Хірургічне лікування двосторонніх захворювань нирок та сечоводів" (1983) "Склероз передміхурової залози" (1985), "Епітеліальні пухлини сечового міхура" (1986), "Гідронефроз" (1987), "55 років у хірургії" (2002), "60 років у хірургії" (2003), 13 авторських свідоцтв та патентів.

В.С. Карпенка Заслужений діяч науки Української РСР (1976), Лауреат державної премії України (1983), нагороджений орденами Червоної Зірки (1944), Вітчизняної війни II ступеня (1944), Трудового Червоного Прапора (1971), Вітчизняної війни I ступеня (1985) орденом Леніна (1980), почесний громадянин міста Балтімор (США).

В.С. Карпенко був людиною високої культури та ерудиції. Особливостями характеру Віктора Степановича були активна доброзичливість, працьовитість, чесність та турбота про людей, які потребують його допомоги. Коло його інтересів не обмежувалося медициною, серед його друзів були актори, скульптори, художники та вчені інших професій.

В.С. Карпенко був активним членом клубу академіків імені М.М. Амосова і написав про клуб добрі слова у своїх мемуарах "60 років у хірургії".

Два томи спогадів В.С. Карпенка – це відвертий та чесний погляд розумного та критичного свідка великого відрізка нашої історії. Вони не обмежені професійними рамками та дають багато інформації для неупередженого аналізу подій та багатьох людей. Ці дуже живі книги користуються великою увагою.

**Карпенко
Олексій Вікторович**

Народився 27.07.1949 р.; м. Торез Донецької обл., закінчив школу у Донецьку (1966), медичний інститут у Києві (1972), доктор медичних наук (1989) – український психофізіолог.

Працював в Інституті медицини праці (1972-1995) у галузі

психофізіології розумової діяльності, розробляв методи діагностики поточної розумової працездатності та надійності роботи операторів у тепловій та атомній енергетиці та космонавтиці.

Створив наукові підходи (1975-1989), програмно-технічні комп'ютерні системи (1981-1994, 2005-2010) та законодавчі основи в енергетиці України (1994-1995, 2005-2007) для забезпечення індивідуальної професійної розумової працездатності та надійності операторів.

Перша адаптивна комп'ютерна система індивідуального психофізіологічного моніторингу поточної працездатності та надійності операторів теплової електростанції, що самонавчається, працювала в 1981-1983 роках на Конаківській ГРЕС на базі ЕОМ М-400.

Система моніторингу поточної працездатності операторів була відзначена грамотами товариств психології (1988) СРСР та біокібернетики (1989) СРСР.

Був співрозробником системи психофізіологічного забезпечення оперативного персоналу ЧАЕС (1988), яка виконувалася спільно з Інститутом біофізики МОЗ СРСР за рішенням урядової комісії з ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС та постанови ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР (1987).

У 1987-1988 рр. створив на Чорнобильській АЕС систему моніторингу поточної працездатності операторів енергоблоків, яка працювала до 1995 року.

Розробив концепцію покращення надійності атомних електростанцій за рахунок психофізіологічних заходів для операторів енергоблоків, яка була представлена у програмі дій Мінатоенерго України МАГАТЕ (1991).

В 1994 став співзасновником Центру ембріональних тканин "ЕмСелл" і до 2001 року був його генеральним директором, зараз є його науковим керівником.

"ЕмСелл" розробляє наукові проблеми клінічного застосування трансплантації ембріональних/фетальних стовбурових клітин (ТЕСК) у комплексному лікуванні багатьох захворювань, отримав патенти України, США, Нідерландів, Росії та Греції на нові методи лікування із застосуванням ТЕСК.

В 2001 році А.В. Карпенко створив у Координаційному центрі трансплантації органів, тканин та клітин Мінздраву України відділ трансплантації ембріональних стовбурових клітин та очолював його у 2001-2003 роках.

У 1995-2007 роках працював у складі спеціалізованих рад з психології та психофізіології при Національному університеті ім. Т.Г.Шевченка та при Інституті психології ім. Костюка АПН України.

Має близько ста наукових публікацій та патентів.

**Коваленко
Ігор Миколайович**

Народився 16 березня 1935 р. у м. Києві. Батько Коваленко Микола Олександрович (1904–1977) – інженер, працював у проектних організаціях. Велику Вітчизняну війну провів в інженерних військах, демобілізувався в 1946 році в званні інженер-майора. Мати Явон Валерія Володимирівна (1913–1997) – інженер-гідромеліоратор, була головним інженером багатьох проектів. Дитинство Ігоря пройшло у селі Чернігівської області, де його дід Явон Володимир Михайлович був директором, а бабуся Явон (Рейхардт) Зоя Іванівна – вчителькою школи-семирічки.

У 1946 р. батько повернувся до своєї довоєнної квартири в Києві та забрав Ігоря, записавши його в одну з найкращих Київських шкіл – школу № 92 ім. Івана Франка. У старших класах Ігор захопився математикою: цьому сприяла його участь в олімпіадному гуртку для школярів, який щорічно проводився на мехматі Київського університету ім. Т.Г.Шевченка. Одним із керівників гуртка був Володимир Сергійович Михалевич – згодом директор Інституту кібернетики імені В.М. Глушкова НАН України, академік НАН України та АН СРСР. Доля склалася так, що він став одним із найближчих вчителів Ігоря Коваленка.

Після закінчення середньої школи (із золотою медаллю) Ігор вступив на мехмат Київського університету ім. Т.Г. Шевченка, де приписався до кафедри теорії ймовірностей та алгебри (завідувач академік АН УРСР Борис Володимирович Гнеденко). На кафедрі працювали видатні вчені та педагоги Б.В. Гнеденко, Л.А. Калужнін, І.І. Гіхман, талановиті молоді дослідники В.С. Михалевич, В.С. Королук, А.В. Скороход, М.І. Ядренко. Це створювало чудову творчу обстановку для виховання здібної молоді. У цій обстановці Ігор Коваленко зробив свої перші наукові кроки, написавши дипломну роботу по статистичним вирішальним функціям під керівництвом В.С. Михалевича.

Замість звичайної педагогічної практики студенти курсу Ігоря були направлені (1956) на практику до ОЦ АН УРСР, пізніше перетвореного на Інститут кібернетики. Ігор добре пам'ятає невтомного організатора інституту, генератора багатьох ідей академіка В.М. Глушкова, його перших співробітників-ентузіастів

Б.М. Малиновського, З.Л. Рабіновича, керівників практики В.С. Королюка та К.Л. Ющенко. Усі перелічені особи потім стали видатними вченими.

У 1957 році І.М. Коваленко одружився з випускницею фізичного факультету О.М. Браге (1935-2012). У них дві дочки: Галина (народилася 1959 р.) та Єва (народилася 1966 р.).

Після закінчення університету (1957) І.М. Коваленко проходив аспірантуру при Інституті математики АН УРСР (1957-1960) під керівництвом Б.В. Гнеденко. Крім головного керівника він вважає своїми найближчими вчителями академіків В.С. Михалевича та В.С. Королюка. Ігореві Коваленко вдалося вирішити шість математичних задач, поставлених академіком О.М. Колмогоровим. Чудово, що більшість цих задач було повідомлено Ігорю його вчителями Михалевичем і Королюком; це прояв щедрості їхнього таланту.

У 1960 р. І.М. Коваленко захистив кандидатську дисертацію. Дуже коротко про його подальший життєвий і творчий шлях:

1960–1961 – співробітник Інституту математики АН УРСР.

1962-1971 - співробітник, зав. лабораторією Спеціалізованого НДІ Міністерства Оборони СРСР (Москва);

1971 – до теперішнього часу – завідувач відділу математичних методів теорії надійності складних систем Інституту кібернетики ім. В.М. Глушкова НАН України (Київ);

1960–1994 – професорсько-викладацька робота за сумісництвом у вузах Москви та Києва;

1974 – доктор технічних наук (Москва);

1970 - професор фіз. мат. наук (Москва);

1965 – професор (Москва);

1972 – член-кореспондент АН УРСР (Київ);

1978 – академік АН УРСР (Київ);

1979 – лауреат Державної премії СРСР.

З іншого боку, І.М. Коваленко – Заслужений діяч науки та техніки України, лауреат Державних премій УРСР та України, премій ім. В.М. Глушкова та В.С. Михалевича НАН України. (1998-1999) - змінний Президент Гнеденко-форуму (США). Керував роботами 30 аспірантів та претендентів. 10 його учнів – доктори наук. Головні напрями досліджень – теорія масового обслуговування, теорія надійності, метод Монте-Карло, комбінаторний аналіз, стохастична геометрія. 20 книг, 200 публікацій.

Бібліотека: І.В. Сергієнко. Його наука – надійність. Вісник Національної академії наук України, 2015, №3, 112-116.

**Колесніченко
Константин Андрійович**

Народився 15 червня 1933 р. у Києві в сім'ї інженера та вчительки.

Закінчив середню школу в м. Рига та Київський політехнічний інститут (1956 р.).

30 років пропрацював у КБ О.К.Антонова, де створив експериментальний сектор і проводив дослідження створюваних літакових систем управління та гідравліки, у т.ч. - літаків "Антей", "Руслан" та ін.

Лауреат Премії Ради Міністрів СРСР за участь у створенні моделюючих комплексів систем літаків (1987 р.)

Захистив кандидатську дисертацію з резонансних процесів у трубопроводах гідросистем (Москва, МВТУ ім. Баумана). Один із трьох співавторів книги "Елементи гідроприводу", що вийшла двома виданнями. Понад 30 авторських свідоцтв на винаходи.

Понад 50 років був пов'язаний із КПІ, де періодично читав курси лекцій, головував у держкомісіях із захисту дипломів. З 1990 р. – спеціальне навчання на промислових підприємствах від німецьких фірм. Багато займався технічними перекладами.

Це все було цікаво і робило життя корисним. Але ще цікавішими були інші справи, які робили життя прекрасним.

В інституті – академічне веслування та легка атлетика, якщо легким можна назвати метання молота. Багато років – активний туризм, у т.ч.: Карпати, Кавказ, Алтай, Карелія, а також зимовий похід по Кольському півострову, сплавлення на плотах по річці Лена, три байдаркових плавання по Німеччині, прийом німецьких байдарочників (Мещера, Кавказ) і т.д.

Суддя зі спорту всесоюзної категорії.

Організатор та 13 років – керівник міської школи інструкторів – гірськолижників.

Автор збірки поезій "Дуже особисті справи".

Всесоюзну популярність набув у віці одного року, коли життєрадісна фізіономія малюка у вигляді листівки двічі видавалася мільйонними тиражами, продавалася вона й у післявоєнні роки.

У життєвому результаті в сім'ї четверо дітей, четверо онуків і дві правнучки, які представляють восьме покоління, відлічуване від дворянських предків, в тому числі – Олександра Щербака, видатного фізіотерапевта.

**Корнілова
Людмила Євгенівна**

Доцент, кандидат фізико-математичних наук.

Покоління: діти війни.

Професійна освіта: механіко-математичний факультет Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка (нині Київський національний університет ім. Т.Г. Шевченка), аспірантура Інституту кібернетики АН України.

Науково-викладацька трудова біографія: на кафедрі економічної кібернетики Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка з 1970 до 1994 рр.; на кафедрі економіки Національного університету "Київо-Могилянська академія" з 1994 по 2002 р.

Наступний період: Підготовка та видання книги "Самовчитель старіючої людини: Ескіз індивідуального підходу". Перше – 2004 р., друге – перероблене та доповнене 2009 р. – Науково-видавничий центр Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського.

Членство у Будинку вчених з 1988 р., у Клубі ім. М.М. Амосова з 01.10.2010 р.

**Короліук
Ніна Іванівна
(Андрос Н.І.)**

Ніна Іванівна Королук (уроджена Андрос; псевдоніми Ніка Андерс, Ніка Андрос; письменниця, мистецтвознавець, педагог; кандидат мистецтвознавства, професор на кафедрі хорового диригування; дійсний член Академії Російської словесності (21.10.2009).

Н.І. Андрос – професор Національної музичної академії ім. П.І. Чайковського. Читає лекції з історії хорової музики в університетах Канади, Швеції, США, Іспанії.

Творчість

Автор літературних творів, виданих російською, українською, латиською мовами. Казково-фантастична повість "Чарівна скрипка майстра" увійшла до Всеросійського федерального переліку літератури, рекомендованої для позакласного читання в загальноосвітніх школах. За "Казками Принцеси" режисер Роман Віктюк у 2005 році поставив у Ризі виставу "Принцеса". За книгою "Добрі казки" режисер Володимир Лукашев поставив спектакль у Київській філармонії (2009-2012).

**Цуприков
В'ячеслав Антонович**

Цуприков В'ячеслав Антонович (1956 р.н.), кандидат технічних наук, старший науковий співробітник лабораторії непухлинної захворюваності Інституту радіаційної гігієни та епідеміології Національного наукового центру радіаційної медицини НАМН України, президент Оржицької екологічної громадської організації "Гогольмед: Врятуємо бджіл – врятуємо світ!"

Фахівець з радіаційної гігієни та епідеміології. Коло наукових інтересів – математичне моделювання радіаційно-індукованої захворюваності з метою оцінки ризиків та методів активного профілактичного втручання для зниження шкоди від впливу іонізуючої радіації.

З цією метою активно використовував високоякісний мед власного виробництва. Вперше довів, що вміст сахарози обернено пропорційно впливає на біологічну доступність меду. Для отримання меду з високими показниками біологічної активності розробив концептуальну "модель пасіки гуманного поводження з бджолами".

На основі цього підходу було розроблено та впроваджено пілотну модель для вирішення завдання порятунку бджіл шляхом інтеграції проблематики збереження біорізноманіття запилювачів з продуктивним сільськогосподарським ландшафтом. На пасіці "Гогольмед" організовано продуктивну діяльність місцевої спільноти із сектору водно-болотних угідь Колодна Оржицького району Полтавської області щодо випуску високоякісних сертифікованих екосистемних товарів та послуг: меду та лікарських трав. Продукція біорізноманіття інтегрована у маркетингові ланцюжки поставок на ринок функціональних продуктів високої споживчої вартості "здорового та сталого способу життя", у тому числі призначених для реабілітації здоров'я учасників ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС.

Так, зовсім недавно, наш новий функціональний продукт – високоякісний мед, що вперше у світі містить у собі діючі активні речовини унікальної рослини *Uncaria tomentosa* (Willd.) DC, під брендовою назвою "Апіманакс", виготовлений на пасіці "Гогольмед", запущений у продаж у Києві. Клінічні дослідження ефективності нового функціонального продукту, проведені в ННЦРМ НАМН України, показали, що мед Апіманакс є абсолютно безпечним продуктом (у рекомендованих і навіть у потроєних дозах), а також позитивно впливає на збільшення червоних клітин, білих клітин і тромбоцитів крові пацієнтів, і, таким чином, може бути корисним для людей з ослабленим імунітетом, Мед не містить добавок та штучних лікарських засобів. Його багатий смак та аромат нагадують знаменитий на весь світ новозеландський Манука мед.

**Летичевський
Олександр Адольфович**

В.С. Королюк вважає, що життя і доля людини визначається подіями, що рідко відбуваються (малоймовірними). Перша з таких подій сталася, коли на 5-му курсі мехмату Київського університету я пішов слухати спецкурс із програмування та обчислювальної техніки, який читав Володимир Семенович Королюк. З цього моменту я став програмістом. Моя дипломна робота, виконана під керівництвом Володимира Семеновича, була присвячена

автоматичній перевірці правильності програм. Другою визначальною подією була зустріч із В.М. Глушковим. Після закінчення університету у 1957 році я деякий час працював на заводі "Київприлад". Коли дізнався, що Віктор Михайлович набирає співробітників до Обчислювального Центру, пішов до нього. Віктор Михайлович знайшов моє прізвище у своєму записнику і пославшись на рекомендацію Королюка, взяв мене на роботу. З того часу я став учнем В.М. Глушкова.

Третьою визначальною подією була зустріч із моєю майбутньою дружиною. Це сталося 1 травня 1957 року. Ось як про цю подію розповідає моя дружина Валентина, тоді ще студентка 2 курсу філологічного факультету. Вона знімала куток у будинку на вул. Івана Франка, там, де зараз є австрійське посольство.

"Я йшла коридором і зустріла сусідку. Вона спитала:

– Де ти зустрічаєш 1 Травня?

– Ніде. Усі мої подружки роз'їхалися, а мені нема де зустрічати.

– Ходімо зі мною, я йду здавати гроші в компанію. Там є добрі хлопчики.

– Ходімо. "

Так ми зустрілися в компанії моїх шкільних та університетських друзів на вулиці Горького 3. А через рік одружилися і ось уже 57 років разом, розділяючи всі випробування та радощі життя.

58 років я працюю в Інституті Глушкова. За життя Віктора Михайловича я працював у його відділі. Величезним щастям була можливість брати участь у його головних проектах: теорія автоматів, автоматизація проектування обчислювальних машин, автоматизація пошуку доказів теорем, машини серії МИР, Макроконвеєр. Потім була комп'ютерна алгебра, система алгебраїчного програмування, інсерційне моделювання, автоматична верифікація і тестування програмних систем та інші проекти. І всі ці роки надійний тил забезпечувала сім'я на чолі з дорогою моєю дружиною Валентиною.

За роки життя в науковому світі мені доводилося зустрічатися з багатьма великими людьми. Однією з найяскравіших та вражаючих особистостей був Микола Михайлович Амосов. З великою вдячністю та задоволенням згадую засідання нашого клубу. Люди, які тут бували, залишили незабутні враження, давали їжу розуму та почуттям.

Литвиненко
Аріадна Федорівна
Доктор медичних наук,
кардіолог-ендокринолог

Народилася 25 лютого 1925 року недалеко від Кам'янця-Подільського в сім'ї вчителів. Дитинство пройшло у Дніпропетровську, юність – у період Вітчизняної війни: німецька окупація, злидні, постійний страх потрапити в облаву, життя у сараях, підвалах, на горищах. Після війни у 1950 році закінчила Львівський медичний інститут і була направлена на роботу до Івано-Франківської області. Місто Калуш стало періодом професійного становлення: дільничний лікар, лікар стаціонару, завідувачка поліклініки, головний лікар району. Побудувала дитячу лікарню на 100 ліжок, що знизило дитячу смертність у районі. У 1957 році у зв'язку з хворобою сина сім'я переїхала до Запоріжжя. Працювала лікарем, завідувачем терапевтичного відділення обласної лікарні та консультантом торакального відділення.

У 1960 році на курсах у клініці М.М. Амосова отримала пропозицію вступити до аспірантури. Займалася розробкою методу фонокардіографії (запис звуків серця) при вроджених вадах серця. Було виділено чотири стадії ураження серця, що особливо важливо для хірургів. Такого досвіду в Україні не було, тому робота проводилася у співдружності із доктором медичних наук М.Л. Фітілевою з Московського інституту серцево-судинної хірургії ім. О.М. Бакулева. Через два роки захистила кандидатську дисертацію та випустила монографію "Аускультация та фонокардіографія при вроджених вадах серця" з передмовою М.М. Амосова, в якій він пише, що "вперше у Радянському Союзі Литвиненко з використанням фонокардіографій виділила чотири стадії вроджених вад. А це дуже важливо при визначенні показань до оперативного лікування та прогнозу". Микола Михайлович запропонував нову, цікаву тему докторської дисертації "Вроджені вади серця та кібернетика". Але стан здоров'я не дав змоги витримати такий потужний темп роботи.

З 1965 року працювала в НДІ ендокринології та обміну речовин. У 40 років довелося почати все спочатку: вивчити ендокринологію та ангіологію. За короткий час було створено лабораторію функціональної діагностики серцево-судинної та

нервової систем, якою А.Ф. Литвиненко керувала упродовж 30 років. У 1978 році захистила докторську дисертацію "Функціональна діагностика та деякі механізми розвитку діабетичних кардіоміпатій та ангіопатій". Крім практичної, лабораторія проводила науково-дослідну діяльність. Було створено новий напрямок кардіологів-ендокринологів, які, на відміну від кардіологів, знали особливості ураження серцево-судинної системи у різних ендокринних хворих.

У 70 років пішла на пенсію, але продовжує працювати. Проблеми активної старості та довголіття, здоровий спосіб життя, секрети східної медицини – коло її інтересів.

**Малиновський
Борис Миколайович**

Борис Миколайович Малиновський народився 24.08.1921 р., місто Лух Іванівської обл. Вчений, спеціаліст у галузі обчислювальної техніки. Член-кореспондент АН України (1969). Учасник Великої Вітчизняної війни. У 1950 році, після закінчення Іванівського енергетичного інституту, вступив до аспірантури Інституту електротехніки АН України. Д.т.н. (1964 р). Працював над безламповими елементами в ЕЦОМ. Отримані ним наукові результати враховувались С.О. Лебедєвим під час створення його перших ЕЦОМ. Після захисту дисертації Б.М. Малиновський продовжив роботу в Лабораторії обчислювальної техніки, на базі якої у 1957 р. було створено Обчислювальний центр АН України, в якому він був керівником відділу та заступником директора. У 1957-1967 рр. його відділ займався створенням напівпровідникової управляючої машини широкого призначення – УМШП, організацією її серійного виробництва на Київському заводі ОУМ (нині "Електронмаш"), розробкою та впровадженням систем управління технологічними процесами та науковими експериментами на базі УМШП. Основні принципи побудови УМШП: висока надійність, напівпровідникова елементна база, швидкодія, необхідна для роботи в реальному часі, обмежена розрядна сітка, достатня для обчислень алгоритмів управління технологічними процесами, двоадресна система команд

– були запропоновані ним спільно з К.Л. Ющенко, яка керувала створенням програмного забезпечення УМШП. У 1973 – 1986 рр.. брав участь у розробці перших мікроЕОМ "Електроніка С-5", "Нейрон", ряду сигнальних процесорів. Автор та співавтор понад 200 наукових праць та винаходів у галузі комп'ютерної науки та техніки. Підготував 10 докторів та понад 40 кандидатів наук, організував Благодійний фонд історії та розвитку комп'ютерної науки та техніки при Київському Будинку вчених НАН України. Лауреат Державної премії України (двічі), премія Президії Національної академії наук України ім. С.О. Лебедєва та ім. В.М. Глушкова, премії ім. В.І. Вернадського. Заслужений діяч науки та техніки України. Нагороджений орденами Жовтневої Революції, Трудового Червоного Прапора, Вітчизняної війни I та II ст., Червоної Зірки, Богдана Хмельницького.

**Мараховський
Леонід Федорович**

Професор кафедри автоматизації комп'ютерно-інформаційних технологій транспорту державного економіко-технологічного університету транспорту.

Доктор технічних наук, професор.

Ім'я видатного вченого Леоніда Федоровича Мараховського, який стояв біля джерел створення електронно-обчислювальних машин, відоме за межами України. Засновник наукової школи "Розробка методів проектування комп'ютерних пристроїв на елементах автоматної пам'яті".

Народився 28 січня 1937 р. у Дніпропетровську. Освіту здобув у Київському політехнічному інституті за спеціальністю "Автоматика та телемеханіка".

Трудовий шлях розпочав в Інституті електротехніки Академії наук УРСР слюсарем, невдовзі – техніком (1954–1956). Відслужив у Радянській Армії. З 1962 по 1967 р. працював інженером в Інституті кібернетики АН УРСР, з 1959 по 1962 р. – механік точних приладів Обчислювального центру Академії наук УРСР. У Київському НДІ мікроприладів Леонід Федорович займав посади старшого, провідного інженера, начальника лабораторії, старшого

наукового співробітника, начальника сектору (1967-1975). Завідувач сектору у Головному науково-дослідному та інформаційно-обчислювальному центрі Держплану УРСР (1975–1978). За 1977-1998 р.р. доцент, професор (і досі – на кафедрі інформатики) Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана, 1999-2011 рр. – професор, завідувач кафедри Київського університету туризму, економіки та права. З 2012 року. – професор Державного економіко-технологічного університету транспорту.

Леонід Федорович розробив малу інтегровану машину на напівпровідниках, першу в СРСР машину на інтегральних схемах. Машина "Електроніка" визнана найкращою в СРСР, не поступалася американським та японським. Автор нового наукового міждисциплінарного напрямку складається з п'яти нових наукових напрямів у обробці інформації: теорії проектування нових елементів автоматної пам'яті; теорії багатофункціональних автоматів 1, 2 та 3 роду; основи теорії проектування дискретних пристроїв, що реконфігуруються; логічне проектування дискретних пристроїв на схемах автоматної пам'яті; теорія побудови цифрового штучного нейрона.

Автор 170 наукових та навчально-методичних праць.

За вагомий внесок у розвиток винахідництва нагороджений медалями ім. А. Нобеля, ім В.І. Вернадського, Вільгельма Лейбніца. За рішенням Європейського науково-промислового консорціуму нагороджено орденом *Labore Et Scientia*.

У житті Леонід Федорович керується принципами: "Коли працюєш, не май думки ні про що, крім роботи", "За будь-яких обставин залишайся людиною!", "Завжди говори правду!".

**Павленко
Віталій Миколайович**

Народився 28 квітня 1967 р. у місті Києві. Мій брат Олег випередив мене на 15 хвилин.

Нам пощастило тим, що все наше дитинство та юність були живі дідусі та бабусі від обох батьків і навіть прабабуся по материнській лінії.

4 травня 1987 р. брат Олег був призваний до Армії, а мене,

цього ж дня, чекав КАМаз із завантаженими пустими доказами і мені треба було їхати до Криму організувати кримську пасіку від Київської річної бджолярської школи. Правда, їхав я зі своїм дідом Ігорем Юрьевичем Валюшкевичем, який раніше був директором Всесоюзної заочної школи майстрів бджільництва у Києві. Дід запрошував мене раніше продовжити сімейну справу і зайнятися бджільництвом у Криму, куди він з нагоди перевіз свої особисті бджоли за кілька років до того. Пасіка у нас була кочова. Присвятив я бджільництву 15 років свого життя. Надивився закатів і світанків, дивлячись з намету, куреня чи вагончика на колесах, наслухався стільки співів птахів денних і навіть нічних. І бджоли мене жалили, безжально й натягався вручну вуликами із бджолами та з медом на півжиття вперед. У нас було бджолярське фермерське господарство, яке ми з дідом назвали "ЧОП", що означає Чесність, Обов'язковість, Порядність. Так жив мій дід і мене цьому вчив. Але найприємніше було зустріти людей, працівників лісгоспу, які потім мені казали, що ні до нас, ні після, у них уже не було такого доброго меду як за нас. Я вже не говорю про природні здібності мого діда, здатність лікувати руками, яку він виявив у себе випадково за рік до виходу на пенсію. Говорять ці здібності передаються через покоління.

Я настільки звик бути пов'язаним із природою, що й у наступні роки свого життя, вже в Києві, почав займатися лікарськими травами та фіточаями. Допмагаю людям у пошуку потрібних їм трав.

Намагався зустрітися з Миколою Михайловичем Амосовим у його клініці, але моя пропозиція його тоді не зацікавила. Все ж таки я мав можливість 15 хвилин з ним поспілкуватися. Тільки набагато пізніше, відвідуючи лекції у Київському будинку вчених, я випадково дізнався, що є такий Клуб імені М.М. Амосова, а це було напередодні Дня Перемоги і мені подумалося, що напевно є серед його членів учасники бойових дій, як і мій дід. І вони знайшлися. Це були Борис Миколайович Малиновський та Зіновій Львович Рабінович, з якими у мене склалися теплі стосунки. Так я опинився серед членів Клубу, навіть не будучи вченим. І чесно кажучи, це мені приємно.

**Погорелий
Сергій Дем'янович**

Погорелий Сергій Дем'янович, доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри Комп'ютерної інженерії Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

С.Д. Погорелий закінчив Донецький національний технічний університет, потім аспірантуру в Інституті кібернетики АН України. Є відомим вченим у галузі методології та технології створення програмного забезпечення мікропроцесорних систем, учень та послідовник К.Л. Ющенко, Б.М. Малиновського, О.В. Палагіна. С.Д. Погорелий – головний конструктор системного програмного забезпечення першої вітчизняної мікро-ЕОМ УВС-01 та засобів налагодження мікропроцесорних систем СО-01 – СО-04; системного програмного забезпечення перших вітчизняних ЕОМ "НЕЙРОН І9-66", "НЕЙРОН І9-69"; функціонального програмного забезпечення понад 20 радіовимірювальних приладів та медичної апаратури із вбудованими мікропроцесорами. За ці роботи у 1984 р. С.Д. Погорелий, став лауреатом премії Ради Міністрів СРСР у галузі науки та техніки. У 1985 р. призначений головним конструктором галузі (Міністерство промисловості засобів зв'язку) з технологій створення програмного забезпечення мікропроцесорних систем.

Результати наукової діяльності С.Д. Погорелого знайшли відображення у 235 публікаціях, у тому числі у 7 монографіях, 4 підручниках, у 9 навчальних посібниках.

Божественний початок в кожній жінці – її жіночність.
В. Брюсов

**Погорелая
Ольга Данилівна**

Погорелая Ольга Данилівна працювала провідним інженером-програмістом у НВО "Міськсистемотехніка", головним бухгалтером у французькій компанії "FM Logistic", а також очолювала протягом 14 років фінансово-економічну службу в Представництві японської компанії Panasonic в Україні.

Романов
Володимир Олександрович

В.О. Романов працює в Інституті кібернетики імені В.М. Глушкова НАН України із 1968 року. Пройшов шлях від інженера до завідувача наукового відділу. Доктор технічних наук, старший науковий співробітник, має понад 200 наукових праць, серед яких 6 монографій, 6 державних стандартів та 36 авторських свідоцтв та патентів на винаходи. 28 винаходів впроваджено у виробництво з великим економічним ефектом.

В.О. Романов є розробником теорії та методів проектування засобів інформатики та комп'ютерного приладобудування, методів аналізу та обробки даних недетермінованої природи про стан складних біологічних об'єктів.

За безпосередньою участю В.О. Романова та під його керівництвом в Інституті кібернетики створено та впроваджено 20 систем збору та обробки даних, модулі профорієнтації для вітчизняних ПК, великі гібридні інтегральні схеми та гібридні інтегральні функціональні пристрої для енергетичного та транспортного машинобудування.

За останні роки В.О. Романовим у рамках міжнародних проектів розроблено прилади сімейства "Флоратест" для експрес-діагностики стану сільськогосподарських рослин, бездротові сенсорні мережі для промислового землеробства, прилади для експресного виявлення гострих вірусних інфекцій. Підписано три ліцензійні угоди на серійне виробництво приладів сімейства "Флоратест", за якими створено та впроваджено понад 50 приладів як в Україні, так і за кордоном.

У 2013–2014 роках В.О. Романовим розроблено та підготовлено до серійного виробництва інтелектуальні медичні комунікатори, підписано ліцензійну угоду на їх виробництво. Діючі

зразки медичних комунікаторів передано до центрального військового шпиталю для дослідної експлуатації.

У 2014 році підготовлено проектні рішення для створення систем підвищення живучості солдата XXI століття, пропозиції по яким направлені на впровадження до Міністерства оборони України.

В.О. Романов виконує значну організаційну роботу: із 1998 року вчений секретар вченої ради Інституту кібернетики імені В.М. Глушкова із захисту дисертацій, з 2006 до 2011 року – член експертної ради ВАК України, з 1996 року – головний редактор науково-технічного журналу "Електронні компоненти та системи.

В.О. Романов активно займається педагогічною діяльністю – 15 років викладав у НТУУ "КПІ" на факультеті авіакосмічних систем, активно працює з творчою молоддю – підготував двох докторів та двох кандидатів наук.

В.О. Романов – лауреат Державної премії України в галузі науки та техніки за 2011 рік, у 2013 році нагороджений Почесною грамотою Кабінету Міністрів України, у 2007 році – премією імені академіка С.О. Лебедева НАН України, є найкращим винахідником НАН України за 2009 рік, відзначений дипломом за найкращий винахід України у номінації "Технології агропромислового комплексу" за 2012 рік.

Романова

Людмила Леонідівна

Солістка пісенного дуету сестер Галини та Людмили Турчак, лауреат Всеукраїнських пісенних конкурсів, віце-президент клубу "Співаюча сім'я" при Київському будинку вчителя.

Як виконавець сольних романсних програм Людмила взяла активну участь у творчому вечорі академіка В.А. Широкова, що відбувся 30 січня 2015 р. у Будинку вчених НАН України.

Довгий час працювала науковим співробітником в Інституті електрозварювання ім. Є.О. Патона НАН України. Під керівництвом вченого секретаря В.М. Бернадського брала участь у підготовці та виданні збірок оглядово-аналітичної інформації щодо зварювального виробництва.

**Сидоров
Микола Олександрович**

Я народився 26 липня 1949 року в Казахстані, в сім'ї Олександра та Євгенії. Батько мій був нафтовиком, а мама – домогосподаркою. Я та мій молодший брат росли вдома і ніколи не були в дитячому садку. Місце мого народження сьогодні не існує. Стоїть лише церква.

Дитинство, яке я пам'ятаю, починається, десь з 5-6 років в Астраханській області, с. Разночиновка. Специфіка професії вимагала від батька, і природно нашої родини переїздів та Разночиновський був одним із тривалих періодів у моєму дитячому житті (до 2 класу). Разночиновка розташована на березі Волги, тому купання та риболовля були на той час моїми основними заняттями. Запам'яталися заходи сонця на Волзі та кораблики на березі, які ми, дітлахи майстрували з піску.

Мої шкільні роки (з 1957-1965) пройшли у Калмикії, м. Каспійське. Батько працював на узмор'ї Каспію, розвідував нафтогазові родовища. Каспійське, це велике село в калмицькому степу з усіма її атрибутами – спека влітку та холод узимку, грязюка навесні та восени. Безкрайній, просторий степ одразу за околицею, з одного боку села, там, де жили ми, і пустеля – з іншого, небо, переповнене зірками та місячні степові ночі, такі світлі, що можна було читати. Я часто йшов у степ, спостерігав птахів, змій, тушканчиків, ховрахів, їх було дуже багато. Нічого подібного в мене ніколи більше не було. У шкільні роки захоплювався ракетобудуванням, фізикою, "Бітлз" та Висоцьким.

Після закінчення школи вчитися далі не вступав, не було твердої впевненості у майбутній професії (вибирав між військовим льотчиком – як шлях у космонавти, та фізиком). В цей час був переїзд батька (і ми з ним) до Астрахані. Батько розвідував Аксарайське нафтогазове родовище. Це у його зміні вдарив перший фонтан нафти. В Астрахані я пішов працювати на завод п/я 64, учнем автоматчика з виготовлення гвинтів. Завод випускав електронні обчислювальні машини спеціального призначення. Я це знав, але поступити на збирання цих машин було дуже складно. Через деякий час я став бачити цю техніку в цехах і зрозумів, що хочу, чи її будувати, чи на ній працювати.

Так, в 1967, я поїхав вступати до Таганрозького радіотехнічного інституту на спеціальність "Математичні та лічильно-вирішальні прилади та пристрої". Вступив та навчався на кафедрі Каляєва Анатолія Васильовича, засновника школи цифрових інтегруючих машин. У процесі навчання мене захопило програмування. У навчальному плані була одна невелика дисципліна (автокод, асемблер, Мінськ-2), і я вивчав програмування додатково. З третього курсу навчався за індивідуальним планом, але природно, слідуючи школі, вивчав інтегруючі машини. Після закінчення інституту було розподілено у КБ радіотехнічного інституту, у відділ програмування. Читав наукову періодику та бачив журнал Кібернетика, який видавав інститут кібернетики АН України. У журналі були публікації Вельбицького І.В. В один із приїздів до Таганрога мого одногрупника, який був розподілений до Києва на завод ОУМ, попросив його дізнатися про роботу у Ігоря В'ячеславовича. Глушков В.М. створював тим часом лабораторію для Харківського "Хартрона", якою керував Вельбицький І.В. Пам'ятаю з подякою Володимиром Івановичем Лукієнком (зав. відділом, до якого я був розподілений), який допоміг мені відкріпитись та переїхати. Так я потрапив до Києва.

У Вельбицького працював у групі, що розробляє СТЕЛЗи (конструкції на основі макросів). Мабуть, там запали думки про повторне використання програм, які пізніше, підкріплені ідеями вчених, які вивчають інженерію програмного забезпечення, лягли в основу моєї докторської дисертації. Дуже сильно на формування моїх наукових інтересів впливав конструктивний підхід до створення програм, який Вельбицький впроваджував у лабораторії. Науковим керівником моєї кандидатської дисертації був Стогній Анатолій Олександрович. Я був останнім кандидатом наук, підготовленим ним в Інституті кібернетики.

Над докторською дисертацією почав працювати одразу, коли в бібліотеці Вернадського побачив журнал "IEEE Transaction on software engineering" за 1984 р., в якому була добірка статей щодо повторного використання програмного забезпечення. Мою роботу підтримав Рябов С.В. у союзному комітеті з науки та техніки. Захищався у важкі, з погляду вибору, бізнес чи наука, (1990-і) дев'яності роки минулого століття. Наукового консультанта в мене не було, але з вдячністю згадую допомогу Ющенко К.Л., Нікітіна А.І., Грінченко Т.І., Євдокимова В.Ф., Стогнія А.О., Кунцевича В.М.

Після захисту дисертації через складний фінансовий стан в Інституті кібернетики перейшов на викладацьку роботу до Національного авіаційного університету. Працював доцентом, а пізніше завідувачем кафедри та директором інституту.

У 2000-2005 роках разом із керівниками підприємств

індустрії програмного забезпечення (Асоціація "Інформаційні технології України") вів роботу зі створення в Україні нового напрямку навчання – інженерія програмного забезпечення. Особливо конструктивною була робота з Мендзєбровським І.Б. В 2006 році в Україні було зроблено перший набір студентів на бакалаврат "Програмна інженерія".

У 2003 році близько познайомився з Малиновським Б.М. Борис Миколайович кілька разів виступав у нас в університеті перед студентами та співробітниками, а я неодноразово розповідав студентам про нього, демонструючи книги, які їм написані. Борис Миколайович пізніше ввів мене до членів клубу, за що я йому вдячний.

Наукові інтереси – інженерія програм – багато забезпечення.

**Слободянюк
Тамара Федорівна**

Тамара Федорівна стала свідком та активним учасником становлення та розвитку обчислювальної техніки в Україні.

"Після закінчення інженерно-фізичного факультету Київського політехнічного інституту у 1956 році – розповідає вона, – я отримала призначення до якоїсь дуже секретної лабораторії при Академії наук України. Ніхто виразно нам не сказав, чим ми там займатимемося, про обчислювальну техніку на лекціях у КПІ ми ніколи не чули.

Першого серпня 1956 року я вперше приїхала на роботу до Феофанії під Києвом до лабораторії обчислювальної техніки Інституту математики АН УРСР. Дорогою, а ми проїхали кілометрів 15, створювалося відчуття, що я їду в інше місто, це вже не Київ, а якась глибока провінція. Нарешті, з'являюся в лабораторії. На вході – міліціонер. Пред'являю перепустку, заходжу до приміщення, де, як мені сказали, буде моє робоче місце. Перше враження – у кімнаті встановлено якийсь гігантський ламповий приймач без корпусу, приймач-мутант. Як він виконує обчислення було зовсім незрозуміло. З цього дня почалося дуже цікаве життя: лекції, освоєння машини, у перерву – волейбол. Середній вік співробітників лабораторії – 25 років, а тоді мені було 22 роки. Навчання молодих фахівців, на мою думку, було організовано дуже

добре. Та й нам дуже хотілося швидше навчитися працювати на машині."

Тамарі Федорівні пощастило – три роки вона була змінним інженерів на первістку вітчизняної обчислювальної техніки – Малій електронно-лічильній машині "МЕЛМ". Не кожному дано побачити та зберегти в пам'яті першу в континентальній Європі ЕОМ. Наступні два роки (1958–1960 рр.) зайняло комплексне налагодження та експлуатація лампової машини "Київ" – другої вітчизняної ЕОМ в Україні. Ще рік пішов на налагодження та дослідну експлуатацію другого примірника ЕОМ "Київ" в Об'єднаному інституті ядерних досліджень у м. Дубна.

У 1961 р. з відділу експлуатації Тамара Федорівна перейшла до відділу управляючих машин. Їй було доручено налагодження та дослідну експлуатацію, але вже не лампових, а напівпровідникової УМШП "Дніпро", встановленої на Миколаївському суднобудівному заводі імені 61-го Комунару в унікальній автоматизованій системі проектування та виготовлення суднокорпусних деталей. Наприкінці 1962 р. "налагоджувальний марафон" для Т.Ф. Слободянюк закінчився. Вона вступила до аспірантури, стала посилено працювати на тему дисертації: "Розробка та дослідження алгоритмічних основ проектування керуючих обчислювальних машин". Тамара Федорівна не обмежилася вирішенням теоретичних питань, а зайнялася і схемною реалізацією окремих фрагментів програмного забезпечення машини "Дніпро-2", яка виготовлялася на Київському заводі обчислювальних та управляючих машин.

У роботі над дисертацією Тамара Федорівна проявила велику самостійність. У 1967 р. вона успішно захистилася. І... така вже доля у Тамари Федорівни. Їй довелося підключитись до налагодження управляючого комплексу "Дніпро 2" на Південному машинобудівному заводі (Дніпропетровськ), де створювалася унікальна система перевірки ракетних двигунів.

Але вже через півроку Тамара Федорівна зайнялася "справжньою" справою. У відділі управляючих машин було розгорнуто роботу зі створення цифрового регулятора з використанням феритної пам'яті. Робота виконувалася О.В. Палагінім та Ю.С. Яковлєвим. До них приєдналася Т.Ф. Слободянюк. З цього часу вона почала працювати з О.В. Палагінім.

У 1975 р. у відділі управляючих машин було створено галузеву лабораторію МПЗЗ, керівником якої було призначено О.В. Палагіна. З першого дня утворення галузевої лабораторії МПЗЗ та до 1999 року Т.Ф. Слободянюк (24 роки!) була заступником керівника лабораторії О.В. Палагіна, який став у 1982 році керівником однойменного відділу.

Вона брала участь у розробці первістка сімейства

мікрокомп'ютерів широкого призначення "Електроніка С5", для чого у 1974 р. багаторазово їздила до Ленінграда. Надала велику допомогу О.В. Палагіну в наступних роботах з МПЗЗ. Десять років (1976-1986 рр.) була вченим секретарем міжнародної робочої групи "Мікропрограмне управління", створеної в рамках РЕВ. Брала участь у підготовці "Довідника з цифрової обчислювальної техніки" за редакцією Б.М. Малиновського, "Довідника з програмного забезпечення мікропроцесорних систем" у співавторстві із С.Д. Погорелим.

Навіть простий перелік робіт, виконаних Т.Ф. Слободянюк, викликає щире повагу до цієї непересічної жінки. Але хотілося б додати й те, що Тамара Федорівна стала добрим генієм її чоловіка – Анатолія Івановича Слободянюка. При величезній зайнятості чоловіка дуже відповідальною роботою, вона зуміла внести в сім'ю затишок, добре взаєморозуміння, знайшла час для виховання сина.

Таке ставлення допомогло А.І. Слободянюку повністю віддаватися своїй роботі, улюбленій справі, науковому зростанню. У 1982 р. він успішно захистив докторську дисертацію.

Через десять років Анатолій Іванович тяжко захворів. Вона пішла з роботи і сім років була поруч із чоловіком, роблячи все можливе та неможливе, щоб допомогти коханому чоловіку. На превеликий жаль, хвороба виявилася невиліковною. Тамара Федорівна залишилася без чоловіка, її опори, найближчої та найдорожчої людини. Віддамо їй належне – вона вистояла.

**Тарабан
Ігор Анатолієвич**

Народився 27 червня 1966 р. – з 2003 р. – доктор медичних наук, з 2004 р. – професор кафедри хірургії №1 Харківського національного медичного університету.

Заступник Головного редактора "Наукового журналу МОЗ України", заступник Головного редактора журналу "Наука та практика" (Національної академії медичних наук України), заступник Головного редактора журналу "Харківська хірургічна школа", заступник Головного редактора Всеукраїнського збірника "Хірургічна перспектива".

Член Редколегії журналів "Новини хірургії" (Білорусь),

"Невідкладні стани в медицині", "Клінічна та експериментальна медицина", "Медицина сьогодні та завтра".

Автор понад 550 наукових праць, з них 21 монографії та двох підручників для студентів медичних ВНЗакладів, 43 патентів України на винаходи.

**Шор
Наум Зуселевич**

Академік. Людина з величезної літери. Ім'я, яке визначило шляхи розвитку науки в Україні та в усьому світі на багато поколінь уперед. Людина, по-батьківськи, підтримала у житті велику кількість людей. У кібернетичному середовищі його ласкаво називали "паличка – виручалочка". Моя історія не стала винятком. Склалося так, що на мій докторський захист в останній момент не зміг приїхати перший опонент. Захист виявився на межі зриву. Потрібна була термінова заміна. Хто ще, крім Наума Зуселевича, зміг би відразу вирішити проблему, що виникла, і виступити опонентом. Все сталося так швидко, що я не встиг навіть ознайомитися з відгуком, у тому числі з зауваженнями. Довелося орієнтуватися на ходу та відстоювати свою точку зору в реальному часі процесу захисту. В одному із зауважень Наум Зуселевич запропонував альтернативний, на мій підхід, до оптимізації недиференційованих функцій, що зустрічаються в дисертації. Я, як міг, захищав свої результати. І тільки нещодавно я зрозумів, що пропозиція Наума Зуселевича, в якій не потрібна була регуляризація управляючих впливів на систему, у ряді випадків може виявитися простішою та ефективнішою.

Величезне значення для студентів, аспірантів, молодих та не дуже вчених мали найцікавіші лекції Наума Зуселевича в Університеті. Я завжди із задоволенням запрошував Його на свої заняття та семінари. Він ніколи не відмовлявся і розповідав безліч найцікавіших результатів та життєвих історій. Після подібних зустрічей, вже не було потреби агітувати за оптимізацію і я не мав проблем із набором на кафедру чи в аспірантуру.

"Путь в науку очень сложен
По нему пойдешь любя
Коль в пути тебе помогут
Умные Учителя.

Эллипсоидом охватишь
Пирамиду, куб иль тор
Коль в науке твой учитель
Наум Зуселевич Шор.

На Его трудах учились
Поколения детей
Это привело в науку
Поколения людей.

Много среди нас талантов
Но слепить легко узор
Сидя на плечах гигантов
Таких, как Зуселевич Шор.

Не жалея сил и времени
Много творческих идей
Отдал Он для процветания
Любимой Родины своей.

Ляшко Сергей.

Шор Олена Ігорівна

Шор – це прізвище мого покійного чоловіка академіка НАН України Н.З. Шора, на згадку про якого стала членом Клубу імені М.М. Амосова.

Я киянка, народилася у Києві в сім'ї юриста та лікаря. Під час війни ми перебували в евакуації. У 1956 р. я повернулася до Києва та вступила на механіко-математичний факультет Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка.

Я кандидат фізико-математичних наук, 30 років пропрацювала в Інституті кібернетики імені В.М. Глушкова НАН України, де й познайомилася зі своїм чоловіком, який тоді був

просто молодим "неостепененим" вченим.

У нас народилися діти – син та дочка, син – математик, який теж багато років працював у СКБ Інституту кібернетики, дочка – юрист.

Після смерті чоловіка я з властивою мені ретельністю золотої медалістки і студентки-відмінниці взялася за вивчення творчої спадщини мого чоловіка, який займався методами послідовної оптимізації, методами негладкої оптимізації (він є основоположником напряму недиференційованої оптимізації в математичному програмуванні), алгоритмами субградієнтного типу з розтягуванням простору в напрямку суградiєнта, які порівняно з методами узагальненого градієнтного спуску, мають прискорену схожість ("метод еліпсоїдів"), субградієнтними методами з розтягуванням простору у напрямку різниці двох послідовних субградієнтів – так звані "r – алгоритми".

Цим я займаюся і досі, працюючи в Інституті кібернетики імені В.М. Глушкова НАНУ у відділі негладкої оптимізації, який продовжує розробляти (удосконалювати) методи Н.З. Шора.

Також беру активну участь у складанні книги спогадів "Академік Н.З. Шор. Математик та людина".

И понимаем мы сейчас...

*Наведено мовою оригіналу
Полина Асоянц*

*Когда мы были молодые,
Когда «фонтаны голубые»,
Нас занесло в кибцентр тогда,
Счастливей нет, чем те года.
Ермольев, Михалевич, Шор
Нам стали дороги с тех пор.*

*Вот помнится мне Шор Наум –
Физтеховских властитель дум,
В оптимизации он гений,
Он посвятил себя, успехи*

*Делили с ним его физ-теху.
очти что все ученики –
МФТИ выпускники.
И газопроводы, и БАМ,
И множество прокатных станков,
сё-всё доступно было Вам,
Всё стало оптимальным самым.*

*И Вы, как в омут головой,
Бросались в дебри статрешений,
Всяк "веник киевский" освой
И не предай его забвенью.*

*Потом был градиентный спуск,
И он совпал с подъёмом вашим,
Лишь похвалы слетали с уст
ех тех, кто "в программистах" пашет.*

*И академик, и член-корр.,
онечно, это по заслугам,
Для всех своих учеников
Всю жизнь Вы оставались другом.*

*И понимаем мы сейчас,
От берега юности отчалив:
Людей добрей и лучше Вас,
Пожалуй, в жизни не встречали.....*

Клуб імені М.М.Амосова – 20 років. 2014 рік

